

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE-FİNANSMAN BİLİM DALI

POZİTİF MUHASEBE TEORİSİ VE MUHASEBE
POLİTİKALARININ SEÇİMİNE İLİŞKİN AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Pınar OKAN GÖKTEN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA

Ankara – 2013

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE-FİNANSMAN BİLİM DALI

POZİTİF MUHASEBE TEORİSİ VE MUHASEBE
POLİTİKALARININ SEÇİMİNE İLİŞKİN AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Pınar OKAN GÖKTEN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA

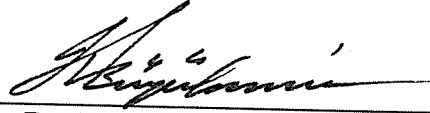
Ankara – 2013

ONAY

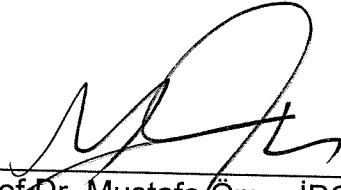
Pınar OKAN GÖKTEN tarafından hazırlanan "Pozitif Muhasebe Teorisi ve Muhasebe Politikalarının Seçimine İlişkin Ampirik Bir Çalışma" başlıklı bu çalışma, 28.11.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim / Muhasebe – Finansman Bilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

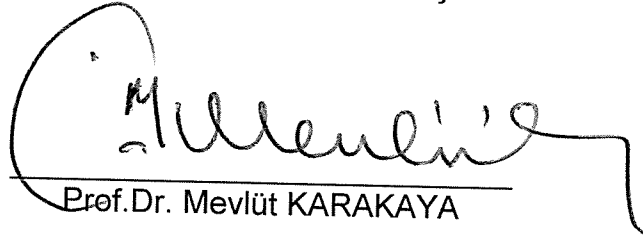
Prof.Dr. Nalan AKDOĞAN (Başkan)

Prof.Dr. Kamil BÜYÜKMİRZA

Prof.Dr. Mustafa Ömer İPÇİ

Prof.Dr. Mevlüt KARAKAYA

Prof.Dr. Nevzat AYPEK

ÖZET

OKAN GÖKTEN, Pınar. Pozitif Muhasebe Teorisi ve Muhasebe Politikalarının Seçimine İlişkin Ampirik Bir Çalışma, Doktora Tezi, Ankara, 2013.

Tez, pozitif muhasebe teorisinin temel bulgularını ve metodolojik varsayımlarını açıklayarak; muhasebe politikalarının seçimiyle çıkar gruplarının tercihleri arasındaki ilişkileri Türkiye uygulaması boyutuyla ortaya koymayı amaçlamıştır. Tezin temel çıkış noktası pozitif muhasebe teorisidir. Bu kapsamda çalışmaya pozitif muhasebe teorisinin gelişiminin, kurgulanmasının ve ortaya koyduğu bulguların sınıflandırılmasının yapılabilmesine temel teşkil eden kuramsal hazırlık süreci ile başlanmıştır. Sonrasında pozitif ve normatif muhasebe teorileri arasındaki farklılıklar üzerinde durularak bunlara ilişkin detaylı bilgi verilmiştir. Tezde pozitif muhasebe teorisi, konsolide finansal tablolarından ve bağımsız denetim raporlarından sağlıklı ve tam veri elde edilebilen 75 adet (N) işletme vasıtasıyla Türkiye için sınanmıştır. Pozitif muhasebe teorisinin Türkiye açısından sınanması kapsamında çoklu lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Seçilen firmalar, politikalar ve paydaş grupları üzerine pozitif muhasebe teorisinden faydalanılarak oluşturulan hipotezler öncelikle PAT'in beklentileri çerçevesinde sınanmış sonrasında ise Türkiye'ye uyarlanacak şekilde tekrar analize tabi tutulmuştur. Sonuç olarak, pozitif muhasebe teorisinin beklentilerinin Türkiye'de tam olarak geçerli olmadığı görülmüştür. Buna karşın kısmi olarak kaldıraç ve işletme büyüklüğü ekonomik belirleyicileri çerçevesinde, yöneticiler gelir artırıcı veya gelir azaltıcı (erteleyici) muhasebe politikası seçimlerinde bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler:

1. Pozitif Muhasebe Teorisi
2. Muhasebe Teorileri
3. Normatif Muhasebe Teorileri
4. Muhasebe Politikası Seçimi
5. Lojistik Regresyon Analizi

ABSTRACT

OKAN GÖKTEN, Pınar. Positive Accounting Theory and an Empirical Study Related with the Choice of Accounting Policies, Doctoral Thesis, Ankara, 2013.

Thesis aims to present the relationships between the selection of accounting policies and the choices of interest groups in the frame of Turkey application by explaining the main facts and methodological assumptions of positive accounting theory. The main starting point of the thesis is positive accounting theory. In this context, the thesis began with the theoretical preparation process that is the basis of development, construction, and classification of positive accounting theory. Then, the detailed information about positive and normative accounting theories was given by emphasizing the differences between them. In the thesis, positive accounting theory was tested for Turkey by using 75 firms' consolidated financial statements and independent audit reports in order to obtain data. In the frame of the testing of positive accounting theory in respect of Turkey, multiple logistic regression analysis was used. Hypothesis about selected firms, policies, and interest groups that was developed by using positive accounting theory was firstly tested in the frame of PAT's expectations and then analyzed once more by adapting to Turkey. As a result, it was seen that the expectations of positive accounting theory are not completely valid in Turkey. In spite of this, managers make a selection between income increasing or decreasing (delaying) accounting policies partly within the frame of economic determinants such as leverage and size of an enterprise.

Key Words:

1. Positive Accounting Theory
2. Accounting Theories
3. Normative Accounting Theories
4. Accounting Policy Selection
5. Logistic Regression Analysis

ÖNSÖZ

ABD başta olmak üzere birçok batı ülkesinde muhasebenin bir bilim alanı olarak akademik çevre içerisindeki yerinin oldukça güçlü olduğu görülmektedir. Türkiye’de de özellikle biz akademisyenlerin muhasebenin bilimsel yönünü ön plana çıkaracak araştırma yaklaşımlarına ağırlık vermemiz gerekmektedir. Bunun için de, tezde de üzerinde durulduğu üzere, muhasebenin sübjektiflik içeren ve mesleki çevreye kaynak sunan normatif teorilerine karşı objektiflik içeren ve akademik çevreye kaynak olan pozitif teorilere yoğunlaşılmalıdır. Bu bağlamda tezin literatüre katkısının temel belirleyicisi ve aynı zamanda karşılaştığım temel zorlukların da sebebi aynıdır: *Pozitif çalışmaların yetersizliği*. Dolayısıyla tezin bünyesinde bulunan bilimsel tartışma ve pozitif çalışmanın muhasebenin akademik boyutuna katkı sağlayacağını umuyorum.

Tez çalışması boyunca bana yol gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA’ya, çalışma süresince bana her türlü desteği veren sayın Prof. Dr. Beyhan MARŞAP’a, sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tez izleme komitemde bulunan sayın Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN ile Prof. Dr. Kamil BÜYÜKMİRZA hocalarıma da bana verdikleri destek ve yardımlardan ötürü çok teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmam boyunca beni sürekli destekleyerek yüreklendiren ve tezi yazarken fikirlerinden yararlandığım Soner GÖKTEN’e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLİM OLARAK MUHASEBE: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BİLİM KAVRAMI	3
1.1.1.Bilimin Sınıflandırılması	4
1.1.2.Bilimsel Devrim	6
1.1.3.Teorinin Oluşumu	9
1.1.4.Teorinin Geliştirilmesinde Kullanılan Yöntemler.....	11
1.1.5. Araştırma Teknikleri	16
1.2. MUHASEBE BİLİMİ	18
1.2.1.Muhasebe Bilgi Sistemi	24
1.2.2.Muhasebe Alanında Yaşanan Bilimsel Devrim	30
1.2.3.Akademik Disiplin Olarak Muhasebe	31
1.2.4. Muhasebe ve Metodoloji	36

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE TEORİLERİ

2.1. MUHASEBE TEORİLERİNE GENEL BAKIŞ	40
2.2.MUHASEBEYE YÖN VEREN YAKLAŞIMLAR.....	47
2.3.MUHASEBE TEORİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	50
2.4.NORMATİF MUHASEBE TEORİLERİ	53
2.4.1.Normatif Muhasebe Teorilerinin Ortaya Çıkışı	54

2.4.2. Normatif Muhasebe Teorisi Türleri.....	56
2.4.2.1. Genel Kabul Görmüş Sınıflandırması	57
2.4.2.1.1. Tarihi Maliyet Muhasebesi.....	57
2.4.2.1.2. Cari Alım Gücü Muhasebesi.....	58
2.4.2.1.3. Cari Maliyet Muhasebesi	59
2.4.2.1.4. Çıkış Fiyat Muhasebesi	60
2.4.2.2. Mattessich Sınıflandırması	60
2.4.3. Normatif Muhasebe Teorilerine Yapılan Eleştiriler	63
2.5. POZİTİF MUHASEBE TEORİLERİ.....	65
2.5.1. Pozitif Muhasebe Teorilerinin İlgilendiği Konular	68
2.5.2. Pozitif Muhasebe Teorilerinin Özellikleri	72
2.5.3. Pozitif Muhasebe Teorilerinin Yaptığı Katkılar	73
2.5.4. Pozitif Muhasebe Teori Terminolojisi	75
2.5.5. Gerçek Bilim Pozitif Teorilerden Mi Oluşmaktadır?	76
2.5.6. Pozitif Muhasebe Teorilerinin Gelişimini Destekleyen Dergiler	77
2.5.7. Pozitif Muhasebe Teorilerinin Türleri	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POZİTİF MUHASEBE TEORİSİ

3.1. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNE GENEL BAKIŞ	82
3.2. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN ORTAYA ÇIKMASINA VE GELİŞİMİNE ETKİ EDEN BİLİM İNSANLARI VE ÜNİVERSİTELER....	84
3.2.1. Ross L. Watts ve Jerold L. Zimmerman.....	84
3.2.2. Rochester ve Chicago Üniversiteleri	87
3.3. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ ...	93
3.4. FİNANSIN ÖNDE GELEN VE MUHASEBE ALANINA ETKİ EDEN TEORİLERİ	97
3.5. ETKİN PİYASALAR HİPOTEZİ İLE NORMATİFÇİ YAKLAŞIMIN SAVUNDUĞU GÖRÜŞLER ARASINDAKİ FARKLILIKLAR	102
3.6. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ ...	105
3.7. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN İLGİLENDİĞİ KONULAR	106

3.7.1. Muhasebe Açıklamaları-Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki İlişki...	107
3.7.2. Ball ve Brown'un Sermaye Piyasasına Yönelik Çalışmaları	113
3.7.3. Vekalet Teorisi.....	117
3.7.3.1. Vekalet Teorisi'nden PAT'a	125
3.7.4. Muhasebe Politikası Seçimi	126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI

4.1. METODOLOJİK ÇERÇEVE	134
4.2. EKONOMİK BELİRLEYİCİLERE İLİŞKİN PAT HİPOTEZLERİ	135
4.2.1. Borç/Özkaynak Faktörleri	136
4.2.1.1. Kaldıraç	136
4.2.1.2. Banka Kredileri	137
4.2.1.3. Kısa Vadeli Finansal Borçlar.....	138
4.2.1.4. Yatırım Fırsatları	139
4.2.1.5. Varlık Kullanım Sınırlılığı	140
4.2.2. Politik Maliyet Faktörleri	142
4.2.3. İkramiye Planı Faktörleri	142
4.2.3.1. İşgücü	143
4.2.3.2. Sahiplik Yoğunluğu	144
4.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	145
4.3.1. Örneklem Seçimi	145
4.3.2. Muhasebe Politikaları	147
4.3.3. Modelleme	151
4.4. AMPİRİK BULGULAR: Model $_{pat}$	152
4.5. MODEL REVİZYONU	154
4.5.1. PAT Hipotezlerinin Türkiye Açısından Yeniden Değerlendirilmesi	155
4.5.2. Modellemenin Türkiye Açısından Yeniden Değerlendirilmesi	158
4.6. AMPİRİK BULGULAR: Model $_{TRpat}$	158

SONUÇ.....	160
KAYNAKÇA	163

KISALTMALAR DİZİNİ

A.A.A.	: Amerikan Muhasebe Birliği (American Accounting Association)
A.I.C.P.A.	: Amerikan Mali Müşavirler Enstitüsü
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ar&Ge	: Araştırma & Geliştirme
ASOBAT	: Bir Temel Muhasebe Teorisi Bildirisi – A Statement of Basic Accounting Theory
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BL	: Banka Kredileri
CAGM	: Cari Alım Gücü Muhasebesi
CAPM	: Sermaye Varlıklarını Fiyatlandırma Modeli
CoCoA	: Sürekli Güncel Muhasebe (Continuously Contemporary Accounting)
Exp(B)	: Üstel Fonksiyon
FASB	: Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standards Board)
FİFO	: İlk Giren İlk Çıkar (First In First Out)
H	: Hipotez
LEV	: Kaldıraç
LF	: İşgücü
LİFO	: Son Giren İlk Çıkar (Last In First Out)
M.Ö.	: Milattan Önce
Model _{TRpat}	: Türkiye'de Yöneticilerin Muhasebe Politikası Seçimine Etki Etmesi Muhtemel Ekonomik Belirleyicilere İlişkin Revize Edilmiş Hipotezler Çerçevesinde Oluşturulan Model
Model _{pat}	: Çoklu Lojistik Regresyon Modeli
N	: Örneklem Sayısı
No	: Numara
OWN	: Sahiplik Yoğunluğu
p	: P Değeri

PAT	: Pozitif Muhasebe Teorisi (Positive Accounting Theory)
Q	: Yatırım Fırsatları
RD	: Varlık Kullanım Sınırlılığı
s.	: Sayfa
SIZE	: İşletme Büyüklüğü
SMMM	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
ST	: Kısa Vadeli Finansal Borçlar
TL	: Türk Lirası
v.b.	: Ve Benzeri
Y	: Bağımlı Değişken

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Journal of Accounting Research'de 1967, 1968 ve 1972 Yıllarında Yayınlanan Makalelerin Alanlarına Göre Yüzdeleri	80
Tablo 2. Muhasebe Sorunlarıyla İlgilenenlerin Sınıflandırılması.....	91
Tablo 3. Normatifçi Muhasebe Teorisyenlerinin ve Etkin Piyasalar Hipotezi'nin Savunduğu Görüşler	104
Tablo 4. Vekalet Teorisi'nin Temel Noktaları	121
Tablo 5. Hipotezlere Yönelik Beklenen İşaretler ve Kullanılacak Vekil Değişkenler	146
Tablo 6. 'Model _{pat} 'e Ait Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları	153
Tablo 7. Türkiye İçin Revize Edilen Hipotezlere Yönelik Beklenen İşaretler ve Kullanılacak Vekil Değişkenler	157
Tablo 8. 'Model _{TRpat} 'e Ait Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları	159

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Teorinin Aşamaları	10
Şekil 2. Tümevarım Yöntemi	12
Şekil 3. Tümdengelim Yöntemi.....	14
Şekil 4. Muhasebe Gelişim Süreci 1	19
Şekil 5. Muhasebe Gelişim Süreci 2.....	19
Şekil 6. Muhasebe Gelişim Süreci 3.....	20
Şekil 7. Finansal Tablolar - İşletme Yönetimi İlişkisi	21
Şekil 8. ASOBAT – Muhasebe Tanımı	22
Şekil 9. Bilgi İşlem Süreci	25
Şekil 10. Shannon ve Weaver Modeli 1.....	27
Şekil 11. Shannon ve Weaver Modeli 2.....	28
Şekil 12. Muhasebe Teorisinin Yapısı ve Unsurları	43
Şekil 13. Muhasebe Teorilerinin Tarihsel Gelişim.....	52
Şekil 14. Pozitif Muhasebe Teorileri	68
Şekil 15. Kişisel Amaçların Teoriler Üzerindeki Etkisi.....	71
Şekil 16. Pozitif Muhasebe Teorisinin Ortaya Çıkışı	89
Şekil 17. Muhasebenin Matematik, Finans ve İktisat ile Olan İlişkisi	106
Şekil 18. Vekalet Veren ile Vekil Arasındaki İlişki.....	119
Şekil 19. Vekalet Maliyetleri	123
Şekil 20. İşletme – Muhasebe Politikası İlişkisi.....	127

GİRİŞ

Tezde pozitif muhasebe teorisi kapsamında, Türkiye'deki firmaların Uluslararası Muhasebe Standartları'na uyumu çerçevesinde gerçekleştirdikleri muhasebe politikası seçimlerinin kendilerine ve paydaş gruplarına etkileri incelenmektedir. Pozitif muhasebe teorisi, Türkiye literatüründe halihazırda yeterli seviyede yer almayan ve muhasebe akademisyenlerince üzerinde çok sık çalışmaların yapılmadığı bir alandır. Buna karşın özellikle ABD başta olmak üzere, gelişmiş ülkelerdeki birçok muhasebe bilim insanı pozitif muhasebe temelinde muhasebe teorilerine yoğunlaşmıştır ki, araştırmaya dayalı muhasebenin gelişiminin pozitif muhasebe teorisi ile hızlandığını söylemek mümkündür.

Tez, başta Watts ve Zimmerman'ın çalışmalarını dayanak almak üzere, pozitif muhasebe teorisinin temel bulgularının ve metodolojik varsayımlarının Türkiye açısından geçerliliğini sınamayı amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle muhasebe politikalarının seçiminde gelir artırıcı veya gelir azaltıcı bir amaç olup olmadığı analiz edilmektedir.

Tez, özellikle Türkiye açısından, büyük bir kısmı normatif muhasebe üzerinde çalışan akademisyenler için muhasebenin bilimsel yönünün hem rasyonel hem de felsefik temelde tartışıldığı önemli bir Türkçe başvuru kaynağı durumundadır.

Pozitif ve normatif muhasebe arasındaki farklar muhasebe akademisyenleri açısından geniş bir yelpazede sunulabilecek tartışmaları beraberinde getirmektedir. Normatif muhasebenin temel uğraşı, ortaya konulan muhasebe standartları çerçevesinde muhasebe uygulamalarının ne şekilde yapılması gerektiği ile ilişkin iken; pozitif muhasebenin temel uğraşı ise söz konusu standartların yaratılmasında gerekli olan bulguları bilimsel metotlara dayalı olarak araştırıp ortaya koymaktır. Bir başka deyişle, pozitif muhasebe işletmelerin genel muhasebe uygulamalarına bakarak "olanı"

ortaya çıkarırken; normatif muhasebe “olması gerekeni” göz önüne sermektedir. Bu çerçevede, pozitif muhasebe finans, ekonomi, sayısal yöntemleri doğrudan araştırmalarında kullanan ve bulgularını matematiksel gerçekliklerle ifade eden bir araştırma dalıdır.

Tez dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bilim, teori, araştırma yöntemleri v.b. hakkında bilgi verilerek muhasebe bilimine bir giriş yapılmıştır. Sonrasında muhasebe bilgi sistemi ve muhasebe alanında yaşanan bilimsel devrim hakkında bilgi verilerek muhasebenin akademik bir disiplin olduğu konu edilmiştir. İkinci bölümde; muhasebe teorileri hakkında genel bir bilgi verilerek muhasebe teorilerinin tarihsel gelişimi üzerinde durulmuştur. Sonrasında ise normatif muhasebe teorileri ile pozitif muhasebe teorileri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde, Pozitif Muhasebe Teorisi’nden detaylı bir şekilde bahsedilerek finansın önde gelen ve muhasebeye etki eden teorileri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümün sonunda pozitif muhasebe teorisinin ilgilendiği konular olan (1) muhasebe açıklamaları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki, (2) vekalet teorisi ve (3) muhasebe politikası seçimi konularına değinilmiştir. Tezin son bölümü olan dördüncü bölümde ise Türkiye için pozitif muhasebe teorisinin geçerliliği sınanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLİM OLARAK MUHASEBE: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BİLİM KAVRAMI

Yıllar boyunca “bilim” tanımının yapılmasında çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve tam tanımının yapılamadığı düşünülmüş ise de, ilerleme gösteren alanlar “bilim” olarak nitelendirilmiştir. Bilimin genel geçerlilik ve kesinlik niteliklerine sahip olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, bir şeyin bilim olabilmesi için onda gelişimin ve ilerlemenin durmamış olması şarttır. Burada gelişim ve ilerlemenin önemine vurgu yapmak gerekir. Kuhn çalışmasında (1970: 162) “Acaba bir bilgi dalı, bilim olduğu için mi ilerleme kaydeder; yoksa ilerleme yaptığı için mi bilim sayılır?” diye sormuştur.

Temel amacı olgular arasındaki ilişkiyi açıklamak ve teoriler oluşturmak olan bilimde aranılan üç temel nitelik bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Akdoğan ve Aydın, 1987: 12-14):

1. Soyutluk: Kavramların zaman ve yerden bağımsız olmasıdır. Başka bir ifadeyle kavram, belli bir zaman dilimine ya da belli bir yere ait olmamalıdır. Böyle olması onu bilimsellikten uzaklaştırır.
2. Öznelde birlik: Kavramlar ve onların anlamları hakkında bilim insanları arasında mevcut olan anlaşma şeklinde ifade edilebilir (anlamda birlik).
3. Deneysel uygunluk: Deneysel bulgularla karşılaştırılabilir olma şeklinde ifade edilebilir. Bir teorinin, diğer bilim insanları tarafından yapılan

deneysel araştırmalarla doğrulanamaması durumunda, bu teori hiçbir zaman bilimin bir parçası olamaz.

Soyutluk, znelde birlik ve deneysel uygunluk niteliklerine sahip olan bilim kavramı, ilk olarak 19. yüzyılın ortalarında İngiltere’de ortaya çıkmıştır (Seyidoğlu, 2003: 2). Deney ve gözleme dayalı bir bilgi topluluğu şeklinde tanımlayabileceğimiz bilim, insanlığın gelişmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu konuyla ilgili olarak 17. yüzyılın başlarında İngiliz düşünür Francis Bacon, “bilgi g kaynağıdır” diyerek bilimin gelişmesinin, toplumların gelişmesi üzerindeki önemini vurgulamıştır. Yeni bilimsel bulgular sayesinde ülkelerin gelişmesi sağlanmakta ve böylece toplumların refah seviyesi artmaktadır.

İnsanlığın gelişmesinde önemli bir yere sahip olan bilimin, yararlı olması için aşağıdaki öğeleri sağlaması gerekmektedir (Akdoğan, Aydın 1987: 8-9):

- Tipolojinin (sınıflandırma) hazırlanması (benzerliklerin belirlenip buna göre gruplandırma yapılması),
- Gelecekteki olayların tahmini,
- Geçmişteki olayların açıklanması,
- Olayların nedenlerini anlama duygusunun sağlanması,
- Kontrolün sağlanmasıdır.

1.1.1. Bilimin Sınıflandırılması

Bilimin sınıflandırılması, bilim felsefesinde çok önemli bir yere sahiptir. Bilimin sınıflandırılması yüzyıllar boyunca farklı kişiler tarafından değişik şekillerde yapılmıştır. Aşağıda bunun birkaç örneğini görmek mümkündür.

“Fizik, astronomi, felsefe, biyoloji, mantık, politika v.b. pek çok konuda çalışmaları olan Yunan filozofu Aristoteles bilimin temel olarak üçe ayrıldığını savunmaktadır.”

1. Teorik: Metafizik, matematik, fizik v.b. bilimlerden,
2. Pratik: İnsan fiillerinin yönetimiyle ilgili bilimlerden,
3. Poetik: Edebiyat, şiir ve retorik¹ gibi bilimlerden oluşmaktadır.

“Çok yönlü bilim insanı olan İbn-i Sina, bilimi kısaca iki gruba ayırmaktadır.”

1. Teorik: Metafizik, matematik ve fizik v.b. bilimleri,
2. Pratik: Ev yönetimi, siyaset bilimi ve ahlâk bilimini içermektedir.

“Helenistik felsefenin² en önemli felsefelerinden olan ve doğaya uygun yaşamayı kendilerine felsefe edinmiş olan Stoacılar ise bilimi üçe ayırmaktadırlar.”

1. Fizik
2. Etik
3. Mantık

İnsanlık ve toplumlar için son derece büyük bir öneme sahip olan bilimin (1) doğa bilimleri, (2) sosyal bilimler ve (3) formal bilimler olmak üzere üç farklı dalı mevcuttur. Doğa bilimleri içerisine biyoloji, fizik, kimya, astronomi gibi canlı ve cansız varlıklarla ilgilenen bilimleri alırken; sosyal bilimler toplumun ve bireylerin davranışlarını araştıran sosyoloji, psikoloji, antropoloji, muhasebe, finans gibi bilimleri içermektedir. Formal bilimler ise matematik, istatistik ve mantık gibi bilimleri kapsamaktadır.

¹ Retorik güzel söz söyleme, hitabet sanatı anlamına gelmektedir.

² M.Ö. 323 yılında Kent Devleti'nin sona ermesiyle başlayıp M.Ö. 30 yılı arasındaki dönemin felsefesine verilen addır.

Bilimi (1) pozitif bilim ve (2) normatif bilim şeklinde iki gruba ayırmak mümkündür. Pozitif bilimler, soyut ve deneylenemeyen kavramlar üzerine araştırma yapmazlar. Onlar için üzerinde araştırma yapılması gereken konuların somut nitelikte olması ve araştırmalarda bilimsel yöntemler uygulanarak sonuca ulaşılması gerekmektedir. Normatif bilimler ise toplumun değer yargıları ile yakından ilişkilidir. Sübjektif ifadelerin normatif bilimin konusunu oluşturduğunu söylemek mümkündür.

1.1.2. Bilimsel Devrim

Thomas S. Kuhn tarafından 1962 yılında yazılıp 1970 yılında çeşitli düzenlemelerin ve eklemelerin yapıldığı “Bilimsel Devrimlerin Yapısı (The Structure of Scientific Revolutions)” adlı kitap, ilk çıktığı günden bu yana bilimle ilgilenen herkesin yararlandığı bir eser olmuştur. Söz konusu kitap aynı zamanda çok sayıdaki bilimsel çalışmaya yol göstermiş ve pek çok çalışmada kaynak olarak kullanılmıştır. Kitabın bu ve daha birçok özelliğinden dolayı, kişilerin bilim üzerine düşüncelerini sağlayarak bilimin gelişmesine katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Kuhn çalışmasında (1970), bilim alanlarının ortak özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Kitaba da adını veren ve yazar tarafından eski bir bilim yapma geleneğinin yenisiyle değiştirilmesi şeklinde tanımlanan “bilimsel devrim” kavramı, eserin özünü oluşturmaktadır. Kuhn, 173 sayfalık eserinde bilimsel devrimin her bir parçasını detaylı bir şekilde incelemenin yanı sıra bilim hakkında geniş bilgiler vermektedir. Kuhn’a (1970: 37) göre insanların bilimi çekici bulma nedenleri; (1) yararlı olma arzusu, (2) yeni bir alan keşfetmenin verdiği heyecan, (3) doğada belirli bir düzenlilik bulma umudu ve (4) yerleşik olan bilgiyi sınama ihtiyacıdır. Bilimsel devrim,

bilimin gelişmesi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Kuhn'un eserine bağlı kalarak bilimsel devrim kavramının üzerinde durmakta fayda vardır.

Bilimsel uygulamalarda çeşitli değişiklikler meydana gelebilir. Bu değişimler çoğu zaman köklü değişimlerdir. Bu tür olağan üstü durumları bilimsel devrimler olarak nitelemek mümkündür. Bilimsel devrimler sayesinde, bilim insanları bilim yapmaya yönelik yeni arayışlar içerisine girerler. Bilimsel devrim, kısaca, eski bir paradigmanın yerini onunla bağdaşmayan bir yenisinin almasıdır. Bilimsel devrimleri, siyasi devrimlere benzetmek mümkündür. Siyasi devrimi başlatan en temel etken, var olan kurumların gittikçe yetersiz hale gelmesidir. Bu düşünce siyasi topluluğun sadece belli bir kısmında geçerlidir. Bilimsel devrimlerde ise, söz konusu paradigma iş görmez duruma gelmiştir. Siyasette, siyasi kurumlar arasında tercih yapılırken; bilimde ise paradigmalar arasında tercih yapılmaktadır.

Bilimsel devrimlerde, çeşitli değişikliklerin yanı sıra çatışmalar da söz konusu olmaktadır. Bilimsel devrimler sonucunda yeni teoriler meydana gelmektedir. Yeni bir teori önceden bilinenlere ek olarak yapılan basit birer ilave olmanın çok daha ötesindedir. Önceki teoriler yeniden kurulmakta ve önceki olgular yeniden değerlendirilmektedir. Tüm bu bahsedilenlerin tek bir kişi tarafından bir anda yapılması mümkün olmadığından bu bir süreçtir (Kuhn, 1970: 7). Bilimsel devrimin en önemli göstergesi anomaliler, bir başka deyişle paradigma değişikliklerine neden olan aykırılıklardır. Unutmamak gerekir ki bilimsel devrim, sadece değişen paradigmadan etkilenen gruplar için bir devrim niteliğindedir. Diğerleri için ise gelişme sürecinin olağan birer parçasıdır (Kuhn, 1970: 93).

Günümüzde sıkça kullanılmakta olan "paradigma" kavramı popülarlığını Kuhn'un söz konusu kitabı sayesinde kazanmıştır. Kuhn'un Bilimsel Devrimlerin Yapısı kitabında paradigma, 21 farklı anlamda kullanılmıştır. Temel olarak

paradigma, birbiriyle yarışan farklı bilimsel yaklaşımlar şeklinde tanımlanmıştır. Paradigmanın, belli bir bilimsel yaklaşımın doğayı sorgulamak ve doğada bir ilişkiler bütünü bulmak için kullanılan açık ya da örtülü bütün inançları, kuralları, değerleri kapsamaktadır. Paradigmayı soyutlanmış kurallar ya da bilimin temel taşları şeklinde tanımlamak da mümkündür.

Toplumların gelişebilmesinde bilimin önemli bir rolü olduğunu ve bilimdeki gelişme ve ilerlemelerin toplumları çok daha ilerilere taşıyabileceğini önceden belirtmiştik. Bu bağlamda, toplumsal gelişimin sağlanabilmesinde yeni bilimlerin keşfedilmesi büyük önem taşımaktadır. Yeni bir bilimin keşfedilme süreci, bir anomalinin farkına varılmasıyla başlar. Sonrasında anomalinin söz konusu olduğu alan incelenir ve aykırı olan paradigma bildik bir paradigma olunca süreç tamamlanmış olur. Anomalilerin varlığı sayesinde, bilim insanları genel kabul görmüş paradigmaları sorgulamaya başlarlar ve bu durum krize yol açar. Söz konusu krizin etkilerini aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür (Kuhn, 1970: 84):

1. Bütün krizler paradigmanın belirsizleşmesi ve alışlagelmiş bilim kurallarının gevşemesi ile başlar.
2. Bütün krizler aşağıda belirtilen 3 şekilden biriyle son bulur:
 - Olağan bilim, var olan paradigmanın sonu geldiğine dair duyulan umutsuzluklara karşın, kriz yaratan sorunu çözümlmek için gerekli esnekliği gösterir,
 - Krizi çıkaran sorun direnç göstermeye devam eder ise, sorun bir kenara bırakılır,
 - Kriz, yeni bir paradigma adayının ortaya çıkması ve bunun kabulüne ilişkin son bir mücadele verir.

Tartışılan paradigmadan yeni paradigmaya geçiş, önceki paradigmanın geliştirilmesi ile yapılabilecek bir iş değildir. Bunun aksine, bilim dalının yeniden kurulması gerekmektedir. Bu döneme geçiş dönemi demek mümkündür. Geçiş

tamamlandıktan sonra, söz konusu bilgi dalı apayrı bir noktaya gelmiş olur. Yeni paradigmanın kabul edilmesiyle değişim süreci tamamlanır ve sonrasında bilim yeniden tanımlanır.

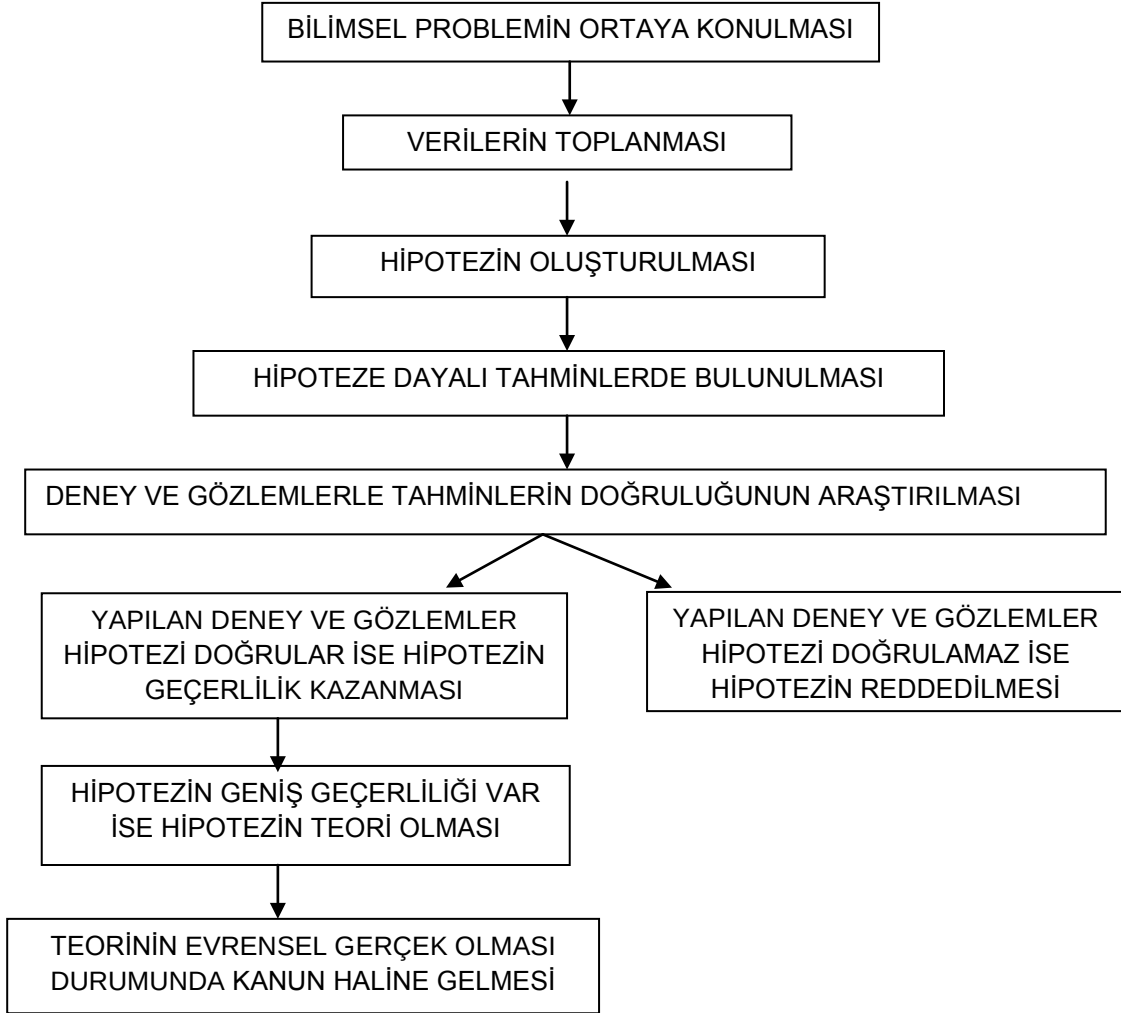
1.1.3. Teorinin Oluşumu

Teori (kuram) ile paradigmayı birbiri ile karıştırmamak gerekir. Zira, her teori bir paradigma değildir. Kuhn'a göre (1970: 20) teorinin, paradigma olabilmesi için rakiplerinden çok daha güçlü olması gerekmektedir. Tüm bunlara ek olarak, bir teorinin paradigma olabilmesi için yeni, diğerlerinden farklı olması ve bir benzerinin olmaması gerekmektedir. Ayrıca, yeniliği sonraki çalışmalarda yararlanılabilecek düzeyde de olmalıdır.

Teoriyi, bir olgunun gözlemlere ve deneylere dayandırılarak açıklanması şeklinde tanımlamak mümkündür. Nasıl ki bilimin meydana gelmesinde teorinin önemli bir yeri var ise; teorinin oluşmasında da hipotez o denli önemli bir yere sahiptir. Seyidoğlu (2003: 15) hipotezi, *“araştırılan sorunla ilgili olarak öne sürülen, doğruluğu veya yanlışlığı henüz test edilmemiş, fakat doğru çıkacağına önceden güven duyulan bir önerme, ifade veya çözümleme”* şeklinde tanımlamaktadır. Devine'e (1960, 392) göre ise hipotez, tahminin amaçlarına yönelik olan ilişkileri tanımlamaktır. İyi bir araştırmacı olmanın temel koşullarında birisi, ilişkileri sezebilmek için yeterli hayal gücüne sahip olabilmektir. Bu sayede oluşturulacak hipotezler çok daha doğru ve başarılı olacaktır. Hipotez test edilip doğruluğu kanıtlanınca kabul edilerek teze dönüşür.

Teori oluştururken ki aşamaları Şekil 1'deki gibi sıralamak mümkündür:

Şekil 1. Teorinin Aşamaları

Araştırmacı, çeşitli aşamalardan geçmiş olan önermelerden bir hipotez oluşturur ve onu test eder. Eğer test edilen ve hipoteze konu olan ilişki doğrulanır ise, genellikle araştırmacının kanıtı mevcut teorinin revize edilmesini sağlar. Sonrasında ise yeni hipotezler geliştirilir ve test edilir. Söz konusu süreç bu şekilde devam eder. Sonuç olarak mevcut teori, yapılan revizyonlar sonrasında oldukça değişir ve gelişir.

1.1.4. Teorinin Geliştirilmesinde Kullanılan Yöntemler

Bilimsel araştırmalar sonucunda sağlanan bilgileri ifade eden teoriyi, olaylar arasında keşfedilmiş ve doğruluğu sınanmış ilişkilerin genel modeller içinde toplanması biğiminde tanımlamak mümkündür (Seyidoğlu, 2002: 623).

Bilimsel yöntem bakımından teori, bir grup varsayımdan oluşmaktadır. Kısacası teori, varsayımlardan çıkarılan sonuçlardan meydana gelmektedir. Burada belirtilen sonuç ise ya tümevarım ile ya da tümdengelim ile belirlenir. Teorilerin geliştirilmesinde kullanılan bu iki yöntemi aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür:

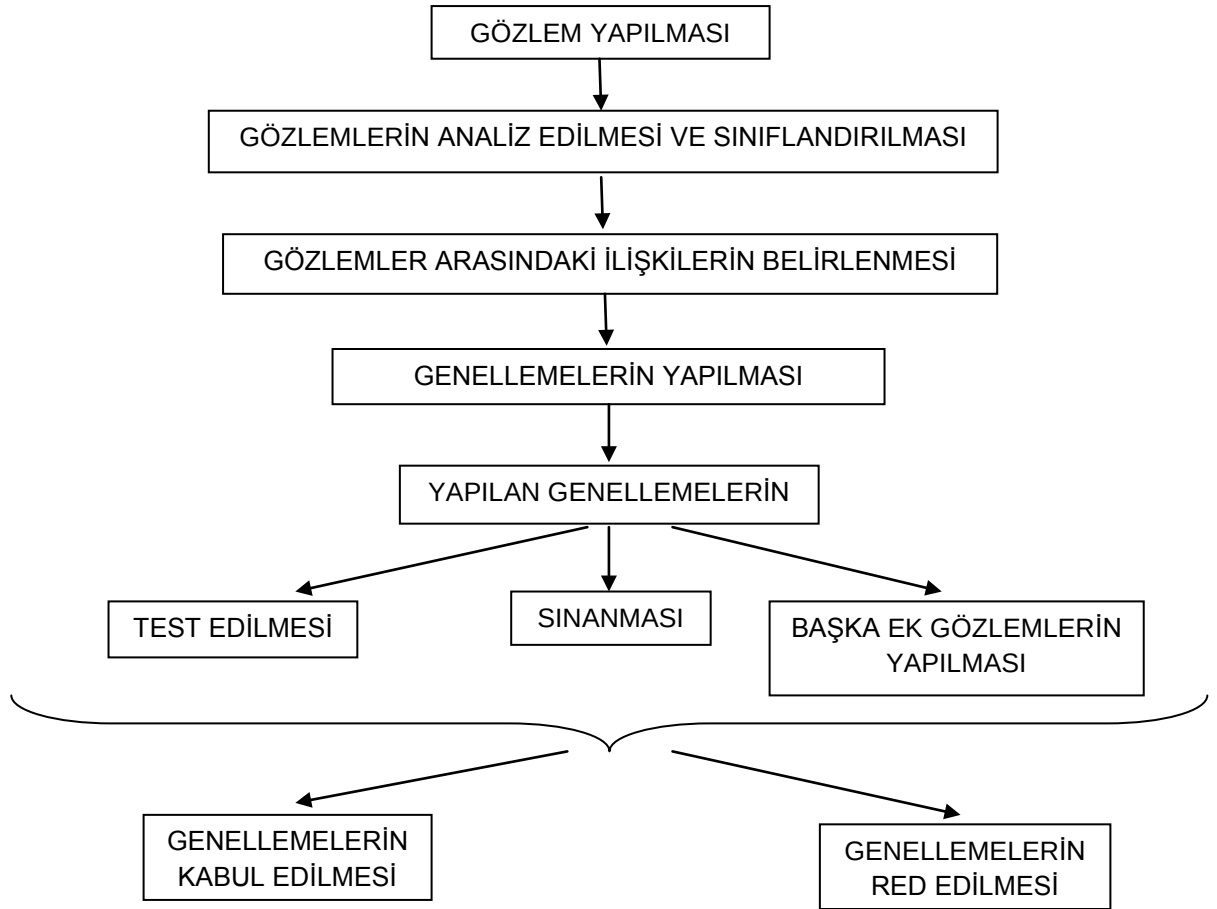
1. Tümevarım yöntemi: Bu yöntemde, teori geliştirmede “özelden genele gidilir”. Burada araştırmacı, şekil 2’de görülebileceği üzere; özel durumlara ilişkin bir örneklemden elde ettiği gözlemler sonucu genellemeler yapar. Örneğin muhasebe bilimindeki “Genel Kabul Görmüş Muhasebe Uygulamaları” bu yöntem doğrultusunda mevcut uygulamaların gözlemlenip genelleme yapılması neticesinde oluşturulmuştur.

Tümevarım yönteminde çeşitli gözlemler yapılarak, tüm olaylara yönelik olarak uygulanabilecek genel bir ilkenin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu yöntemde önemli olan hususlardan birisi gözlem yapacak kişi ya da kişilerin önyargılarından bağımsız olarak gözlem konusunu seğmeleridir (Akdoğan, Aydın, 1987: 128).

Bu yöntem, birkaç üyesini gözlemleyerek bir sınıfın tümü için çıkarsama yapar. Örnek olay incelemesi tümevarım yönteminde en çok kullanılan yaklaşımdır. Tümevarım yöntemi ile yanlış sonuçlara ulaşılmasının temelinde; (1) yeterli sayıda gözlem yapmadan genellemeye ulaşmak ve/veya (2) yapılan gözlemlerin ulaşılmak istenen

sonuç ile doğrudan ilişkisinin olmaması bulunmaktadır. (Salle, 1959: 604-605).

Şekil 2. Tümevarım Yöntemi

Tümevarım yönteminde, bir varsayımın ya da hipotezin desteklenmesi için veri toplanır ya da gözlem yapılır. Muhasebe araştırmalarında anket tekniğinden, laboratuvar deneylerinden, yayınlanmış finansal raporlardan, borsadan veriler elde edilir. Tümevarım yönteminde, araştırma mutlaka bir hipoteze dayandırılmalıdır.

Sonrasında bir örneklem grubu seçilir ve buradan istenilen verilere ulaşılır. Son olarak da hipotez test edilir (Wolk ve diğerleri, 1992: 30)³.

2. Tümdengelim yöntemi: Aristoteles tarafından bulunmuş olan tümdengelim yönteminde, teori geliştirirken “genelden özele gidilir”. Bu yöntemde, Şekil 3’de görülebileceği üzere; genel yargılara bakılarak ayrı ayrı özel bilgiler elde edilir. Bir başka deyişle tümdengelim yönteminde, genel yargılar içerisinde bulunan bilgi ortaya çıkarılır. Tümdengelim yönteminde genel duruma bakılarak gözlemleri açıklama yoluna gidilmektedir. Eğer öncüller doğru ise, çıkarılan sonuç da doğru olacaktır. Tümdengelim yönteminin temelinde “bütün için doğru olan, parçaları için de doğrudur” ilkesi yatmaktadır (Yıldırım, 1999).

Bu yöntemde işe genel bir yargı ya da hipotez ile başlanır. Sonrasında ise söz konusu genelleme, yapılan gözlemler ile test edilir. Test sonucu olumlu çıkarsa genelleme kabul görür; olumsuz çıkması halinde ise reddedilir ya da üzerinde çalışılmaya devam edilir. Doğru sonuçlara ulaşılabilmesi için yapılan genellemelerin doğru olması son derece önemlidir (Salle, 1959: 604-605)⁴.

Tümevarım yönteminde olduğu gibi yöntemi muhasebe ile ilişkilendirerek açıklamak tezin konusu gereği fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda, tümdengelim yönteminde öncelikle muhasebenin amaçları ve

³ Yönteme ilişkin aşağıdaki örnek verilebilir;
 Gözlediğim A köyünde köyden kente göç oranı azdır.
 Gözlediğim B köyünde köyden kente göç oranı azdır.
 Gözlediğim C köyünde köyden kente göç oranı azdır.
 Gözlediğim D köyünde köyden kente göç oranı azdır.
 A, B, C, D köyleri sulu tarımın yapıldığı köylerdir.
 O halde sulu tarımın yapıldığı köylerde köyden kente göç oranı azdır.

⁴ Yönteme yönelik basit bir örnek aşağıdaki gibi olabilir:
 Varsayım 1: Kedinin dört bacağı vardır.
 Varsayım 2: Ali’nin iki bacağı vardır.
 Sonuç: Ali kedi değildir.

muhasibenin içinde bulunduğu ortam, muhasebe sistemi ve yöntem ile uygulamalar incelenir. Sonrasında ise oluşturulacak muhasebe teorisine geçilir. Tümdengelim yöntemini aşağıdaki Şekil 3 yardımıyla özetlemek uygun olacaktır.

Şekil 3. Tümdengelim Yöntemi

Tümdengelim yöntemini benimseyen teorisyenler aşağıdaki gerekliliklere dikkat etmelidirler (Akdoğan, Aydın, 1987: 126-127):

- Amaçların açık bir şekilde belirlenmesi; farklı amaçlar farklı teorilerin ortaya çıkmasına neden olur.
- Teorinin işlevini yerine getireceği çevre hakkındaki varsayımların belirlenmesi, sınırlamaların belirlenmesini sağlayacağından önemlidir.
- Amaçlardan yola çıkılarak ilkelerin belirlenmesi,
- Kural veya yasaların oluşturulmasıdır.

Antik Yunan Medeniyeti'nden Ortaçağ dönemine (Kavimler Göçü-375 ile başlayıp İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine- 1453 kadarki dönem) kadarki süreçte, tümdengelim yöntemi tümevarım yönteminden üstün bir konumda yer almaktaydı. Sonraki dönemde ise ilgi, tümevarımsal yaklaşıma doğru bir kayma göstermiştir. Söz konusu yönelmeye neden olan kişilerin başında Sir Francis Bacon gelmektedir (Wolk ve diğerleri, 1992: 30).

Tümdengelim yöntemi kapalı bir sistem şeklinde tanımlanabilir ve bu yöntem ile elde edilen sonuçlar varsayımlara sıkı bir şekilde bağlıdır. Tümevarım yönteminde ise gerçek dünya ilişkileri tanımlanmakta ve bunlara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Tümdengelim ve tümevarım yöntemleri arasındaki en temel farklılıkların başında, içerik bakımından tümdengelim yönteminin makro; tümevarım yönteminin ise mikro olması gelmektedir. Her ne kadar tümdengelim ve tümevarım yöntemleri birbirine rakip olan yöntemler olsalar da çoğu zaman birlikte kullanılmaktadırlar. Örneğin; tümevarım yöntemi politika geliştirme sürecine yardımcı olurken, tümdengelim yöntemi ise kuralların belirlenmesine yardım etmektedir (Wolk ve diğerleri, 1992: 33-35) .

Genel olarak incelendiğinde, muhasebe alan yazınında Amerikan Muhasebe Birliği'nin (AAA – American Accounting Association) 1966 yılında yayınladığı bildirinin etkisiyle tümdengelim yönteminin kısmen daha etkili olduğu görülmektedir. Muhasebede yapılan genellemeler aslında tümdengelim yöntemi ile gerçekleştirilmektedir. Buna karşın Schrader (1962: 645) yapmış olduğu çalışmada söz konusu genellemelerin tümevarım yöntemi ile de gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Schrader'e göre tümevarım yöntemi, muhasebe verilerinin doğasını ve sınırlamaları netleştirmektedir. Bu nedenle söz konusu yöntemin muhasebe teorisyenleri tarafından kullanılmasının, muhasebede meydana gelen sorunların çözümlenmesine yardımcı olacağına inanmaktadır. Schrader, tümevarım yönteminin aşağıda belirtilen özelliklerinden

dolayı muhasebe alanında kullanımının iyi sonuçlar vereceğine inanmaktadır (Schrader, 1962: 649). Buna göre söz konusu yöntemin özellikleri:

- İşletmenin sahibindense işletmenin kendisinin üzerinde durulması,
- İşletmenin açık bir şekilde tanımlandığının garanti edilmesi,
- Verilerin özellikleri üzerinde durulması,
- Yapılan gözlemler ile sonuçların net bir şekilde tanımlanması,
- Gözlemlenen veriler ile verilerin analizleri ve yorumları arasındaki farkların üzerinde durulmasıdır.

Caplan, (1972: 440-442) muhasebe araştırmalarının tümevarım yöntemi ile daha doğrulanabilir olduğunu savunmuştur. Tümevarım yöntemini uygulayan teorisyenler arasında; Henry Rand Hatfield, Ananias Charles Littleton, Yuji Ijiri v.b. bulunmaktadır. Tümdengelim yöntemini uygulayanlar arasında ise; William Andrew Paton, John B. Canning, Henry W. Sweeney, Kenneth MacNeal, Raymond J. Chambers gibi teorisyenler yer almaktadır (Kabir, 2010: 3). Her ne kadar tümevarım ve tümdengelim yöntemleri ayrı ayrı ele alınsalar da, bir çalışmayı sadece tümevarım yöntemi ya da sadece tümdengelim yöntemi kullanmış şeklinde nitelendirmek oldukça zordur. Pek çok çalışmada, hem tümevarım hem de tümdengelim yöntemlerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

1.1.5. Araştırma Teknikleri

Planlı ve sistematik bir şekilde gerekli verilerin toplanarak analiz edilmesi ve sonucun yorumlanarak rapor haline dönüştürülmesi ile problemlere güvenilir çözümler bulma süreci şeklinde tanımlayabileceğimiz araştırmanın çeşitli yöntemleri mevcuttur. Bunlar; (1) tarihsel yöntem, (2) analitik yöntem, (3)

deneysel yöntem ve (4) istatistiksel yöntemdir (Salle, 1959: 606-607; Karasar, 2004: 4).

Tarihsel yöntem, mevcut sorunların tanımlanmasında ve çözümünde geçmiş olayların kullanımına dayalı bir yöntemdir. Tarihsel veriler kullanılarak günümüzde yaşanan ya da gelecekte yaşanması muhtemel olan olaylar değerlendirilir. Söz konusu yöntemin muhasebe alanında uygulanması; tarihsel verilere bakılarak gelecek hakkında tahminlerde bulunulması şeklinde gerçekleşmektedir. Muhasebe kayıtlarını, finansal tabloları ya da daha başka finansal verileri muhasebe alanındaki tarihsel verilere örnek olarak göstermek mümkündür. Karşılaştırmalı tablolar analizi, tarihsel yöntemin muhasebe alanında uygulandığına dair verilebilecek örneklerin başında gelir.

Analitik yöntemde ise, bütünü çeşitli parçalara ayırarak ayrı ayrı inceleme yapılır. Bu yöntem muhasebe alanında oldukça sık kullanılmaktadır. Yatay ve dikey analiz, kullanılan çeşitli oranlar muhasebe alanında uygulanan analitik yöneme örnek olarak gösterilebilir.

Deneysel yöntemde, çeşitli denemeler yapılarak belli bir sonuca varılmaktadır. Deneyde; kontrol edilebilen durumlar üzerinde sistematik gözlemler yapılmaktadır. Deneysel yöntem, muhasebe alanında özellikle model geliştirmede sıkça kullanılan bir yöntemdir. Fiziksel stokların değerlemesinde yine deneysel yöntem kullanılmaktadır. Başabaş analizi, kar planlama, bütçe oluşturma, ilk madde ve malzeme ile işçilikler için belli standartların oluşturulması, iç denetim gibi daha birçok muhasebe tekniğinde söz konusu yöntemin uygulandığı görülmektedir.

İstatistiksel yöntemi sayısal verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu yöntemde kullanılan teknikler arasında örneklem oluşturma, sınıflandırma, grafik çizimi, dağılım ölçüleri, endeks sayıları, mevsimsel endeksler ve korelasyon katsayıları yer almaktadır. Söz

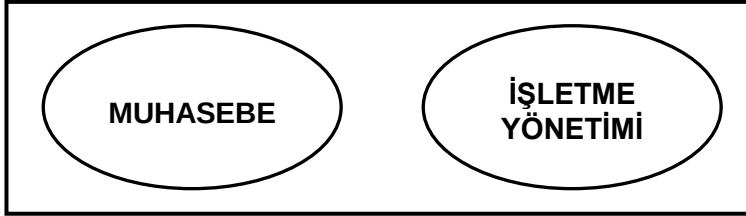
konusu yöntemin muhasebe alanında kullanımı; fiyat seviyesindeki değişimin etkilerinin belirlenmesi, stokların fiyatlandırılması, denetim alanında alacakların teyit edilmesi, stoklardan örneklem grubu oluşturulması şeklinde gerçekleşmektedir.

1.2. MUHASEBE BİLİMİ

Temel olarak karar vericilerin kullandığı ekonomik bilgilerin toplanması, gruplandırılması ve raporlanarak ilgili gruplara iletilmesi şeklinde kısaca tanımlayabileceğimiz muhasebe, yıllar itibarıyla büyük değişimler geçirmiştir. Nicel yöntemlerde, davranışsal bilimlerde ve bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmeler hem finansal muhasebeyi hem de yönetim muhasebesini yakından etkilemiştir. Yaşanan değişimler ve küreselleşme neticesinde, muhasebecilerin yükleri artmış ve yaşanan gelişmeleri yakından izleme gereksinimleri ortaya çıkmıştır. Tüm bunlar muhasebenin kapsamını da genişletmiştir. Önceleri muhasebenin defter tutma işleminden ibaret olduğu düşünülmüştür. Her ne kadar muhasebenin işlevleri arasında kayıt tutma olsa da, muhasebe sadece bu fonksiyondan ibaret değildir ve çok daha fazlasını içermektedir (Weygandt, 1999: 6). Örneğin, Christensen ve Demski (2003: 74)'e göre bilgi içeriği yaklaşımı açısından muhasebe, bir bilgi kaynağı niteliğindedir.

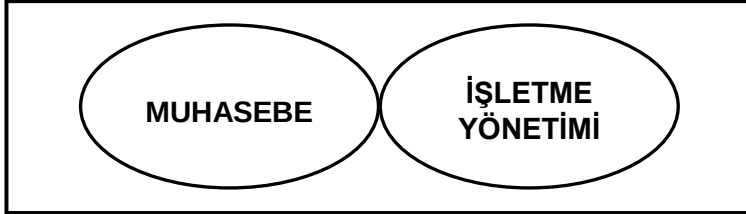
Goldberg (1980), çalışmasında muhasebenin gelişim sürecini, işletme yönetimi ilişkisi çerçevesinde irdelenmiştir. Şekil 4'te de görüldüğü üzere önceleri muhasebe ve işletme yönetimi birbirlerinden ayrı ve birbirleri ile herhangi bir ilişkileri bulunmayan iki alandırlar. O dönemde muhasebe sadece defter tutma ve buna bağlı vergilendirme ile ilgilenmekteydi.

Şekil 4. Muhasebe Gelişim Süreci 1

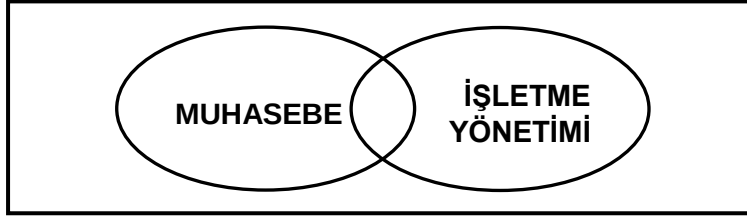
Yaşanan gelişmeler ile muhasebenin alanı biraz daha genişletilmiş ve Şekil 5'teki görülebileceği gibi, işletme yönetimi ile ilişki içerisine girmiştir. Bazı durumlarda muhasebe, işletme yönetim kararlarının alınmasında ilave bilgiler sunmaya bile başlamıştır.

Şekil 5. Muhasebe Gelişim Süreci 2

Muhasebenin geçirmiş olduğu gelişim ve değişim sürecinin daha da ilerleyen aşamasında ise, muhasebe ile işletme yönetimi ortak payda da kesişmeye başlamıştır. Bu durumu Şekil 6'da net olarak görmek mümkündür. Muhasebe, artık işletme yönetimi için gerekli olan çok sayıda bilginin sağlanmasında önemli rol oynar hale gelmiştir. Günümüzde muhasebe verileri karar almada çok geniş bir şekilde kullanılmaktadır.

Şekil 6. Muhasebe Gelişim Süreci 3

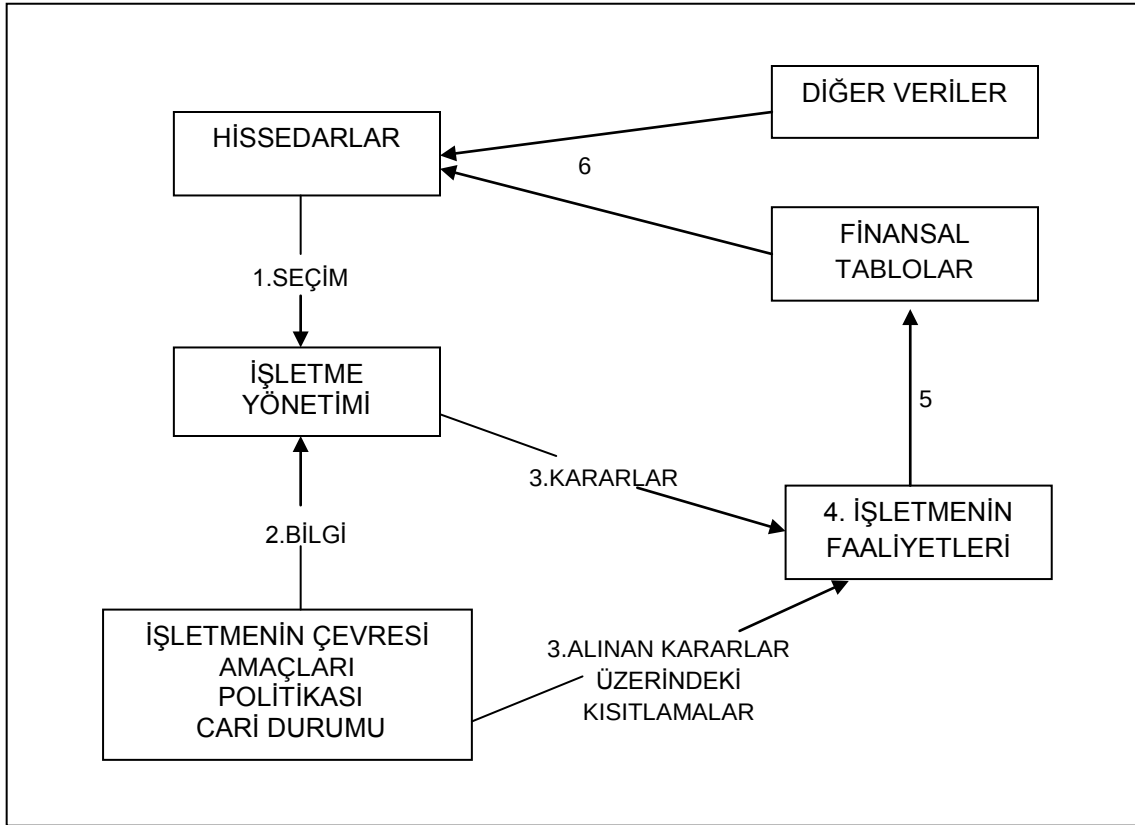

Şirketlerin içsel denetim departmanları, çoğunlukla kendi departmanlarında birkaç sene deneyim sahibi olmanın iyi bir yönetici olabilmek için önemli olduğunu; hatta bunun yönetici olabilmek için alınması gerekli eğitimlerin arasında yer aldığını savunmaktadırlar. Çünkü günümüzde muhasebe artık işletmelerin temel taşı durumuna gelmiştir (Demski ve diğerleri, 2002: 164).

Şekil 7’de işletme yönetimi açısından muhasebenin önemi finansal tablolar ve işletme yönetimi arasındaki ilişki çerçevesinde resmedilmektedir ve her bir adım numaralandırılmıştır. Aşağıda her bir adım hakkında kısaca bilgi vermektedir:

1. Hissedarlar işletme yönetiminin kimlerden oluşacağını belirlerler.
2. İşletme yönetimi işletmenin çevresi, amaçları, politikaları ve cari durumunu inceleyerek gerekli bilgileri edinir.
3. Toplanan bilgilerin değerlendirilmesi sonucunda çeşitli kararlar alınır.
4. Alınan kararlar ve onlar üzerindeki kısıtlamalar, işletmenin faaliyetlerinin belirlenmesinde önemli rol oynarlar.
5. İşletme faaliyetlerine göre finansal tablolar hazırlanır.
6. Hissedarlar, hem finansal tabloları hem de diğer verileri kullanarak işletmenin cari durumu ve işletmeye yönelik gelecek beklentileri hakkında yargıya varırlar.

Şekil 7. Finansal Tablolar - İşletme Yönetimi İlişkisi

Kaynak: GORDON, Myron J.; "Postulates, Principles and Research in Accounting", The Accounting Review, Vol. 39, No. 2, April, 1964, s: 258

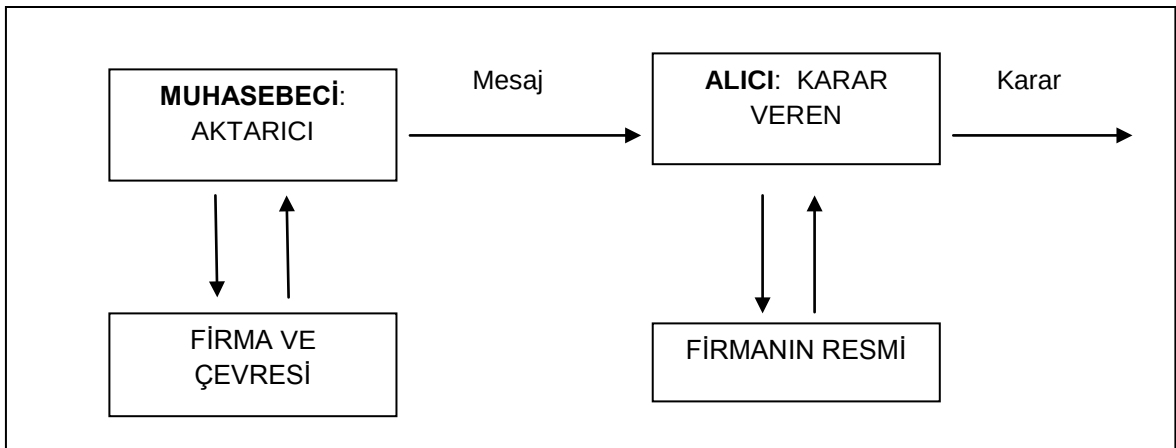
Finansal tablo kullanıcılarının her birinin farklı amaçlarının olması, onların finansal tabloları kullanım amaçlarının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle de farklı gruplar, finansal tabloların farklı veri setlerini içermelerini istemektedirler. Bir başka deyişle, finansal tablolardaki bilgi kullanıcılarının amaçları birbirinden farklı olduğu için finansal tablolarda da kendi amaçlarına yönelik bilgilerin bulunmasını isterler. Amaçlardaki farklılaşmalardan oluşan anlaşmazlıkları çözmenin en iyi yolu, tüm bilgi kullanıcılarının isteklerini

optimum düzeyde karşılayabilecek finansal tablolar hazırlamaktır (Watts, 1974: 2-4).

Amerikan Mali Müşavirler Enstitüsü'ne (AICPA – American Institute of Certified Public Accountants) göre muhasebe tanımı üç faktörü mutlaka içermelidir. Bunlar; (1) para ile temsil edilme, (2) finansal işlemleri ve olayları konu etme ve (3) geçmişten günümüze uzanan zaman aralığını içeriyor olmadır (Chambers, Spring 1966:102).

1966 yılında Amerika'daki akademisyenlerden oluşan Amerikan Muhasebe Birliği'nin (AAA – American Accounting Association) yayınladığı “Bir Temel Muhasebe Teorisi Bildirisi” (ASOBAT – A Statement of Basic Accounting Theory), muhasebeyi “bilgi kullanıcıları tarafından değerlendirmelerin yapılması ve kararların verilmesi için ekonomik bilginin tanımlanması, ölçülmesi ve onunla ilişki kurulma sürecidir” şeklinde tanımlamıştır (Sterling, 1967: 104). Şekil 8 yardımıyla söz konusu tanımlamayı daha net vurgulamak mümkün olacaktır.

Şekil 8. ASOBAT – Muhasebe Tanımı

Kaynak: STERLING, R. Robert; “A Statement of Basic Accounting Theory: A Review Article”, Journal of Accounting Research, Vol:5, No:1, Spring 1967, s:104

Şekilden de anlaşılacağı üzere;

1. Firma ve çevresi hakkındaki bilgiler muhasebeci tarafından tanımlanır ve ölçülür.
2. Sonrasında muhasebeci tarafından mesaj hazırlanır ve alıcılara (karar vericilere) gönderilir.
3. Son olarak da karar verici elde ettiği bilgileri kullanarak bir karara varır.

Burada unutulmaması gereken nokta, firma ile ilgili her şeyin raporlanmadığıdır. Sonuçta firma ile ilgili çok sayıda bilgi söz konusudur ve bunların tamamının dikkate alınması mümkün değildir. Onun yerine konuyla ilgili ve uygun bilgilerin raporlanmasına gidilmektedir. Şekil 7 ve Şekil 8 incelendiğinde aslında muhasebenin AICPA ve AAA tarafından yapılan tanımlarının birbirine oldukça benzediği görülmektedir.

1940'lı yıllardan itibaren muhasebe ile ilgilenen bireylerde “muhasebe bir bilim mi yoksa sanat mı?” sorusu oluşmaya başlamıştır. O yıllarda kimileri, muhasebeyi bir bilim olarak nitelendirirken kimileri de sanat şeklinde değerlendirmiştir. Slavin ve diğerleri yazmış oldukları kitapta (1968: 3) muhasebeyi kaydetme, sınıflandırma ve özetleme **sanatı** olarak tanımlamışlardır. Günümüzde ise muhasebe artık bir bilim olarak görülmektedir. Zaten bir disiplinin teorileri varsa ki muhasebenin çok sayıda teorisi mevcuttur, bu o disiplinin bilim olduğunun en büyük göstergesidir. Hem muhasebede uygulanan bilimsel yöntemler hem de yapılan ölçümler, muhasebeyi bilimsel bir alana yerleştirmektedir.

Sterlin (1975)'e göre sanatta, gerçeklerden ziyade uygulayıcıların kişisel yorumlamaları ağır basmaktadır. Örneğin iki farklı ressam, aynı objeyi farklı şekillerde resmedebilirler. Buna karşın Sterling (1975)'e göre bilimde böyle bir

durum söz konusu olamaz: *Bilimde, uygulayıcılar arasında ortak bir karar noktasının olması ve hatta uygulayıcıların aynı noktada uyuşuyor olmaları zaruridir.*

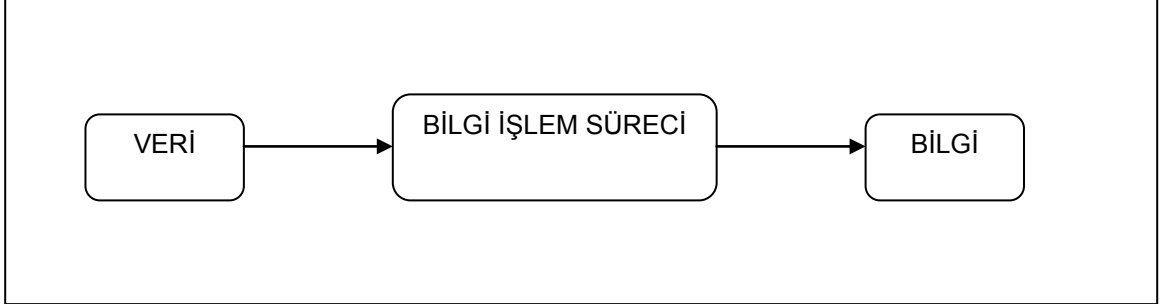
Muhasebenin bilimden ziyade bir sanat olduğunu söylediğimiz anda, muhasebecilerin kendi hayal güçlerini kullanarak gerçekleri olduğundan farklı göstermelerinin önü açılmış olunacaktır. Bu durum, finansal raporların gerçekleri olduğundan farklı göstermesine neden olarak işletmeler hakkında yanlış bilgiler edinilmesine yol açabilecektir. Böylece Enron, Xerox, Anderson Worldwide, Tyco, Bristol-Myers Squibb, Global Crossing, Health South, Merrill Lynch, CMS Energy ve Adelphia Communications'da (Low ve diğerleri, 2008: 223) yaşanan skandalların benzerlerinin yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

1.2.1. Muhasebe Bilgi Sistemi

Muhasebenin bilim olduğu gerçeğine değinmemizin ardından muhasebenin bilginin depolanması, sınıflanması ve düzenlenmesi ile ilgilenen bilim dalı, bir başka deyişle bir bilgi bilimi olduğunu söylemekte fayda vardır.

Bilgi bilimi olan muhasebenin bir bilgi sistemi mevcuttur. Muhasebe, karar almaya yardımcı olan bir bilgi sistemidir. Her bilgi sisteminde iki önemli unsur bulunmaktadır. Bunlar (1) veri ve (2) bilgidir. Veri bilginin ham halidir. Bir başka deyişle, Şekil 9'dan da anlaşılacağı üzere bilgi, verilerin işlenerek bilgi işlem sürecinden geçmiş halini ifade etmektedir.

Şekil 9. Bilgi İşlem Süreci

Muhasebe, gelecekte kullanmak amacıyla seçilmiş olan geçmişteki bilgilerden oluşmaktadır. Muhasebe açısından bilgiler (1) muhasebe bilgileri ve (2) muhasebe dışı bilgiler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Buna göre muhasebe bilgileri, belli bir muhasebe sürecinden geçtikten sonra ortaya çıkan bilgilerdir. Muhasebe dışı bilgiler ise, muhasebe bilgilerinin aksine belli bir sistematik birikimden ya da süreçten geçmeden, direkt olarak kaynaktan elde edilen bilgilerdir. Yani, muhasebe dışı bilgileri “veri” olarak değerlendirip; muhasebe bilgilerini ise “bilgi” olarak nitelendirmek mümkündür.

Muhasebe dışı bilgilere örnek olarak bir ürünün fiyatı verilebilir. Ürün fiyatı herhangi bir süreçten geçmeden, istenildiği zaman, direkt olarak bir kaynaktan elde edilebildiğinden muhasebe dışı bilgidir. Bir başka örnek ise işletmeye verilecek kredinin hazır olması durumudur. Bu bilgi muhasebe dışı bir bilgi iken; işletmenin borçlanma kapasitesi çok sayıda bilgi sonucunda, yani bir muhasebe süreci sonucunda, elde edilen bir bilgi olduğundan muhasebe bilgisi niteliğindedir (Chambers, 1976: 649).

Muhasebe bilgi sisteminde toplanan verilerin maliyeti bulunmaktadır. Bu nedenle elde edilecek bilgiden sağlanması beklenen faydanın, verilerin toplanması ve işlenmesi sırasında oluşacak maliyetlerden daha yüksek olması gerekmektedir.

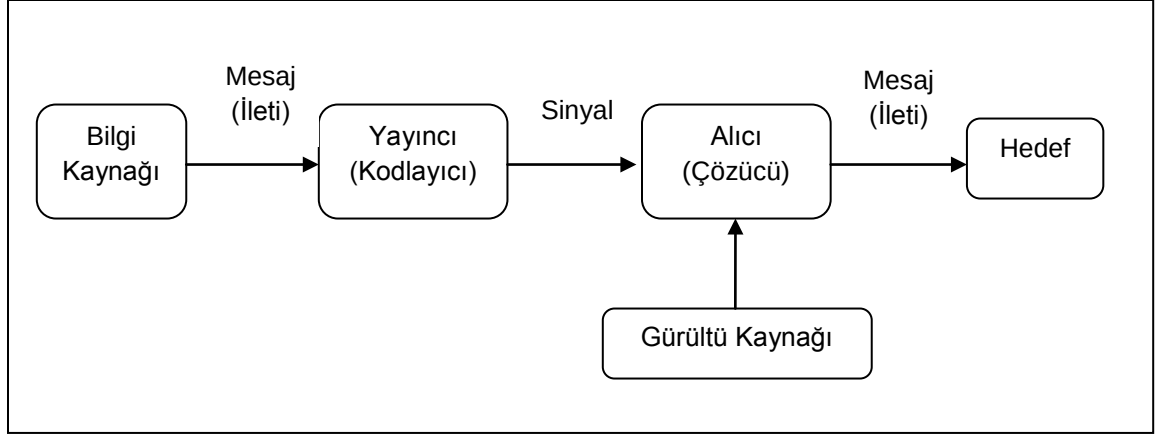
Muhasebenin bir bilgi sistemi olduğu gerçeği, Amerikan Muhasebe Birliği'nin (AAA) yayınladığı Bir Temel Muhasebe Teorisi Bildirisi ile ortaya konulmuş ve kabul edilmiştir. Sevilengöl (2007: 9) tarafından yapılan muhasebe tanımı “bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış veya azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunların ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir **bilgi sistemidir**” şeklindedir. Sevilengöl de bu tanımında muhasebenin bir bilgi sistemi olduğunu vurgulamaktadır.

Muhasebe bilgi sistemindeki veriler işletme içinden ve işletme dışından toplanan belgeler, defterler, dosyalar v.b. kaynaklardan oluşmaktadır. Bu veriler kaydetme, sınıflandırma, hesaplama, rapor etme gibi işlemlerden geçtikten sonra mali tablolar ve çeşitli raporlar şeklinde bilgilere dönüşür. Sonradan bu bilgiler kullanıcılara ulaştırılır.

Muhasebe bilgi sistemini “Shannon ve Weaver Modeli” ile ilişkilendirmek mümkündür. Bu model, Enformasyon Teorisi ya da Matematiksel İletişim Kuramı şeklinde de isimlendirilmektedir. Claude Elwood Shannon ve Warren Weaver 1949 yılında insanlar arasındaki iletişimin makineler için de uygulanabileceğini düşünerek doğrusal bir model oluşturmuşlardır (Çoban, 2011).

Söz konusu model Şekil 10'da açıklanmıştır. Anlaşılabileceği üzere söz konusu modelde, bir kaynaktan gönderilen ileti, yayıncı tarafından sinyal haline dönüştürölerek alıcılara gönderilir. Sonrasında alıcılar bu sinyali çözerek tekrar ileti haline dönüştürüp hedefe ulaşmasını sağlarlar.

Şekil 10. Shannon ve Weaver Modeli 1

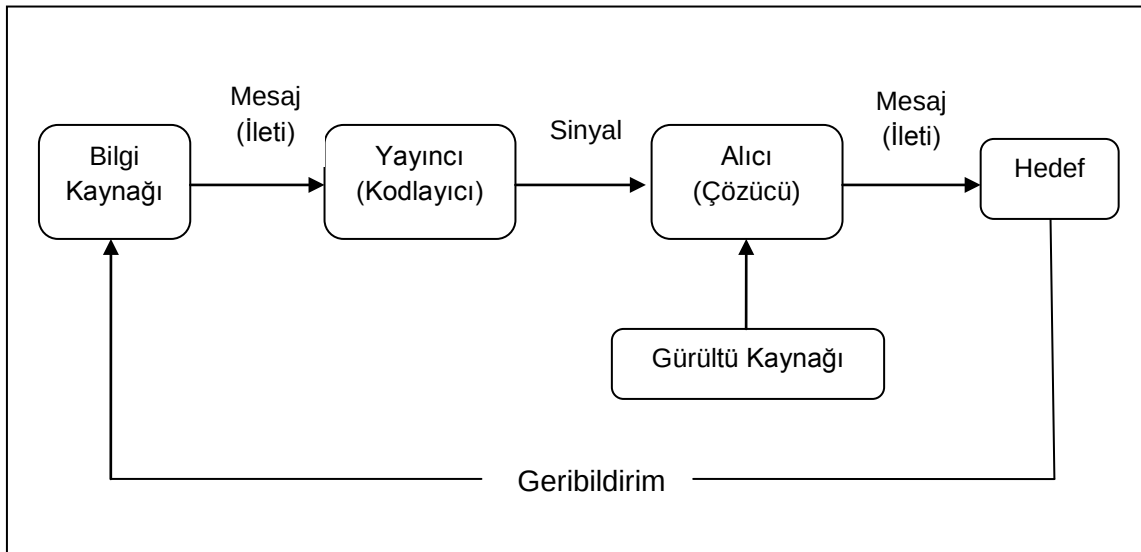
Kaynak: Felsefe Ekibi; “Shannon ve Weaver Modeli”, (Erişim) http://www.felsefeekibi.com/dergi9/s9_y13.html, 25 Ekim 2009.

Modeldeki bilgi kaynağı konuşan, yüz ya da beden hareketlerinde bulunan birey olabileceği gibi; gazete, radyo, televizyon ya da resmi bir kuruluş da olabilir (Zıllıoğlu, 1992: 72). Örneğin, konuşurken ki yayıncı ses tellerimiz iken; televizyon yayınında ise yayıncı antendir. Burada bilgi kaynağı, istediği bilgiyi istediği hedefe gönderir. Modelde yer alan gürültü kaynağı ise, iletişime etki eden herhangi bir istenmeyen sinyal niteliğini taşımaktadır. Buna örnek olarak telefon cızırtısı, televizyon karıncalanması, dışarıdan gelen gürültülü inşaat sesi verilebilir. Söz konusu gürültüler, mesajın hedefe eksik ulaşmasına neden olmaktadır.

Söz konusu modelde önemli olan mesajın hedefe doğru olarak ulaşıp ulaşmamasıdır. İnsan faktörü işin içerisine girdiğinde, bu bakış açısında çeşitli sorunlarla karşılaşılmaktadır. Bir televizyon filmini örnek olarak ele alalım. Filmin çekimi sırasında en yeni tekniklerin kullanıldığını, çok iyi oyuncuların oynadığını, senaryonun son derece iyi olduğunu varsayalım. Söz konusu film son model uydu sistemleriyle ve yüksek görüntü kalitesi ile izleyicilere de ulaştırılıyor olsun. İzleyicilerin evlerindeki televizyonlarının da son model ve yüksek görüntü

kalitesinde olduklarını varsayalım. İzleyiciler filmi bu koşullar altında izliyorlar. Shannon ve Weaver Modeli'ne göre buraya kadar her hangi bir sorun bulunmamaktadır ve model düzgün işlemiştir. Fakat burada akla gelmesi gereken temel soru, filmde verilmek istenen ana düşüncenin izleyicilere aktarılıp aktarılmadığıdır. Bir başka deyişle, her koşulun sorunsuz bir şekilde gerçekleşmiş olmasına rağmen acaba anlatılmak istenen izleyici tarafından tam olarak anlaşılmış mıdır? Yapılan incelemeler sonucunda, oluşturulmuş olan ilk modelde bazı eksikliklerin olduğunun farkına varılmıştır. Modelin bu yetersizliğinin fark edilmesi üzerine sonraki yıllarda modele “geribildirim” kavramı eklenmiştir (Çoban, 2011). Geribildirim, bilgi kaynağından iletilen mesajın alıcı tarafından algılanıp algılanmadığını ve buna ek olarak algılanma durumundaki tepkiyi ölçen bir süreçtir (Gökçe, 1993: 61). Yapılan değişiklik ile model Şekil 11'deki halini almıştır.

Şekil 11. Shannon ve Weaver Modeli 2

Kaynak: S-W Modeli; “The Shannon Weaver Model Defined”, (Erişim) <http://www.uri.edu/artsci/lsc/Faculty/Carson/508/03Website/Hayden/ShanWeav.html>, 27 Ekim 2009.

Gerekli bilgilerin verildiği Shannon ve Weaver Modeli'ni muhasebe bilgi sistemi ile ilişkilendirmek mümkündür. Muhasebede işletmelerin kendileri bir bilgi kaynağı konumundadırlar. Söz konusu işletme ile ilgili finansal bilgiler, ilk olarak işletmenin muhasebe ve finansman departmanına gönderilmektedir. Sonrasında bu bilgiler, işletme ile ilgili grupların algılayabileceği bir niteliğe dönüştürülerek finansal tablolar oluşturulur. Son olarak da finansal tablolar yayınlanır. Bu süreçteki hedef, finansal tabloların doğruları yansıtacak bir şekilde işletme ile ilgili gruplara ulaştırılmasıdır. İşletme ile ilgili grupların finansal tabloları inceleyerek elde etmek istedikleri sonuçlara ulaşp ulaşmadıklarını ve bu tabloları doğru bir şekilde yorumlayıp yorumlayamadıklarını ölçmek amacıyla da geribildirim sürece eklenmiş durumdadır. Söz konusu süreçteki gürültü kaynağı ise aşağıdaki seçeneklerden herhangi biri ya da birkaçı olabilir:

- İşletmenin gerçeğinden az vergi verme yoluna gitmek (vergi kaçırmak) amacıyla finansal tablolarda yaptığı hileler,
- İşletmenin, ortaklarının ve ilişkili tarafların baskısı ile gerçek karını olduğundan farklı göstermek amacıyla yaptığı hileler,
- İşletmenin zimmetine geçirdiklerini ve yaptığı yolsuzlukları gizlemek amacıyla yaptığı hileler,
- İşletme ortaklarının birbirlerini yanıltmak amacıyla yapılmasına neden oldukları hileler,
- İşletme tarafından yapılan kayıt hataları,
- İşletme tarafından yapılan matematiksel hatalar,
- İşletme tarafından yapılan nakil hataları,
- İşletmeye ait alış, satış, gider gibi işlemlerin ilgili döneme hiç kaydedilmemesi ya da eksik kaydedilmesi v.b. şeklinde sıralamak mümkündür.

1.2.2. Muhasebe Alanında Yaşanan Bilimsel Devrim

Muhasebenin bir bilim ve bilgi sistemine sahip bir alan olarak kabul görmeye başlaması ile muhasebe alanında pek çok gelişme yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde muhasebe sadece kayıt etme işleminden ibaret olmaktan çıkmış ve çok daha önemli, üzerinde bilimsel araştırmaların yapıldığı bir bilim alanı haline gelmiştir. Dolayısıyla, söz konusu değişim esasen Kuhn'un çalışmasında (1970) değindiği "bilimsel devrimin" kendisidir. Bir başka deyişle, 1970'li yılların sonu ile 1980'lerin başında muhasebe alanında "bilimsel devrim" yaşandığını söylemek mümkündür. Bu dönemde muhasebe alanında yaşanan bilimsel devrimin göstergeleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Price, 2006: 44-48):

- Muhasebenin mevcut paradigmasında (1970'lerin başında mevcut olan "muhasebe alanından mezunlar arasında en iyi hazırlanmış olanlar, en yüksek teknik bilgiye sahip olanlardır" paradigmasında) değişime gidilmiştir ve eski paradigmanın yerini onunla bağdaşmayan yenisi almıştır. Çünkü eski paradigma iş görmez bir hale gelmiştir. İçinde bulunulan durumdan kurtulmanın tek yolu yenilik yapmaktır.
- Köklü değişimler (sadece çok iyi "teknik bilgi"ye sahip muhasebe alanından mezun olanların işe alınmamaya başlanması, muhasebe hocalarının müfredatlarında değişime gitmeleri ve amacın sadece SMMM yetiştirmekten çıkması şeklinde değişimler) yaşanmıştır.
- Bilim insanları yeni arayışlar içerisine girmişlerdir. Demski'nin de çalışmasında (2007: 153) değindiği üzere, bugün ile ilgilenmek yerine yeni şeyler arayışına girmek muhasebede gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır.
- Tüm bu yaşananlar neticesinde anomaliler görülmüş ve kriz yaşanmıştır.

- Söz konusu bilimsel devrim sonrasında yeni teoriler ve paradigmlar oluşturulmaya başlanmıştır.
- Muhasebe hocaları kendilerini yetersiz görmeye başlamış ve bunun neticesinde de kendilerini geliştirmeye ve yeni bilgi ve beceriler edinmeye başlamışlardır. Demski de çalışmasında (2007: 156), yazılan kitaplarda ve yapılan çalışmalarda yeniliğe gitmek gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Ona göre günümüzde yazılan kitaplar entellektüelite açısından yetersiz durumdadır.

1.2.3. Akademik Disiplin Olarak Muhasebe

Becher ve Trowler'in (2001: 41) çalışmalarında disiplinlerin birbirlerinden oldukça farklı niteliklere sahip olmalarından dolayı, "akademik disiplin" kavramı için ortak bir paydada buluşmanın ve ortak bir tanımlama yapmanın son derece zor olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle kelimelerin köklerine inmekte ve onları ayrı ayrı incelemekte fayda vardır. Akademik kelimesi, "bilimsel niteliği olan" anlamında kullanılmaktadır. Disiplinin kelime anlamı ise, "bilim dalı"dır. Bu bağlamda akademik disiplin, üniversite düzeyinde bilimsel niteliği olan bilim dalı anlamına gelmektedir.

Her ne kadar akademik disiplinler, üniversitelerde öğretilen konular ışığında tanımlanıyor olsalar da; üniversitelerde öğretilen her konunun bir akademik disiplin olduğunu söylemek hata olacaktır. Akademik disiplinin taşıması gereken özellikler aşağıda sıralanmıştır (Krishnan, 2009: 9). Buna göre akademik disiplinlerin:

- Araştırma konuları,

- Kendilerine özgü olan bilgi birikimleri,
- Teorileri,
- Kendilerine özgü terminolojileri ve
- Kendilerine özgü araştırma metotları olmalıdır.

Muhasebenin akademik disiplin olarak değerlendirilebilmesi için en başta, muhasebe araştırmacılarının üniversitelere akademik açıdan ve entelektüel fikirler yönünden önemli katkılarının olması gerekmektedir. Bir başka deyişle, muhasebenin içe dönük olmaması önemlidir.

Ijiri (1967) muhasebenin bir ışık dizisine benzediğine ve bir ucunda felsefe diğer ucunda ise işletmenin olduğuna değinerek muhasebenin diğer disiplinlerle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Akademik disiplin olabilmek için diğer disiplinlerle ilişki içerisinde olabilmek ve disiplinler arası çalışmalar yapmak büyük önem taşır.

Fellingham (2007: 160) şu ifadeleri kullanmaktadır: *“Üniversitelerde ders verirken, mevcut neslin öğrencilerine ne gibi katkılarda bulunabileceğimizi ya da onları nasıl işe hazırlayabileceğimizi düşünüyoruz. Bunun aksine, akademiye ya da gelecek nesillere ne gibi bir katkımızın olabileceğini göz ardı ediyoruz. Kısacası, bizim yaptığımız, bir nevi öğrencileri işe hazırlamak haline geliyor ki bu durum akademisyenlikten farklı bir durumdur. Bu da muhasebenin akademideki konumunu problemli hale getiriyor”*.

Price (2006) çalışmasında ABD üniversitelerindeki muhasebe bölümlerinin değişimine ilişkin süreci ortaya koyarak; adeta Fellingham'ın ifadelerinin doğruluğunu gözler önüne sermiştir. 1970'li yıllarda “muhasebe alanından mezunlar arasında en iyi hazırlanmış olanlar, en yüksek teknik bilgiye sahip olanlardır” paradigmasında, bu tip kişilerin ABD'deki mülakatlarda tercih edilmemeye başlanması sonucunda değişim yaşanmıştır. Bu durum, özellikle 1980'li yıllarda muhasebe akademisyenlerini harekete geçirmiş ve

müfredatlarda değişime gidilmiştir. Artık amaç sadece meslek mensubu yetiştirmek değil, muhasebe bilgisinin yanında, düşünen ve yeni fikirler üretebilen bireyleri topluma kazandırabilmektir.

Dolayısıyla hem toplumun ve iş çevrelerinin isteklerine cevap verebilmek hem de muhasebeyi tam olarak bir akademik disiplin haline getirebilmek için; mezunlarının kolay iş bulabilmelerini sağlayacak şekilde bir müfredat hazırlamak yerine, daha bilimsel ve bağımsız düşünmeyi sağlayan bir müfredatın oluşturulması prensibi ağırlık kazanmalıdır. Aksi halde üniversiteye yeterli düzeyde bilimsel katkıda bulunamayacak olan muhasebe disiplini, üniversitede yeterli düzeyde söz sahibi de olamayacaktır. Bu bağlamda, muhasebe akademisyenleri fikir paylaşımı yoluna giderek bilimsel ve yenilikçi fikirler üretmelidirler.

Muhasebe derslerinde doğrudan uygulamaya geçmek yerine, öncelikli olarak söz konusu uygulamalara yön veren teorilere değinmek çok daha yararlı olacaktır. Finansal tabloları yorumlarken ya da onları oluştururken veya çeşitli muhasebe uygulamalarını gerçekleştirirken, kişilerin bunları oluşturan muhasebe teorilerini benimsemiş olmaları, yaptıkları işi neden sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirmelerini sağlayacaktır. Zira muhasebe teorileri, muhasebe uygulamalarını araştırmak, anlamak ve geliştirmek amacıyla oluşturulmuş bir çerçevedir.

Pek çok disiplinde, bilime katkıda bulunan bilim insanlarını hatırlama yönünde bir eğilim söz konusudur. Sosyologlar Marx, Durkheim, Weber ve diğerlerinin sosyolojiye yaptıkları katkılar hakkında bilgi sahibidirler. İktisatçılar Adam Smith, J S Mill, David Riccardo, J M Keynes ve daha birçok bilim insanının ekonomik görüşe yaptıkları katkılardan haberdardırlar. Durum muhasebede biraz farklıdır. Muhasebe kitaplarının büyük çoğunluğunda muhasebeye katkıda bulunanlardan bahsedilmemektedir. Bu konuya değinen kitaplarda ise detaya girilmediği görülmektedir (Gaffikin, 2003: 305). Belki de tek

üzerinde durulan isim Luca Pacioli'dir. Tüm bunlar, muhasebe ile ilgilenenlerin muhasebe teorisyenleri ve onların sağladığı katkılar hakkında bilgi sahibi olamamalarına yol açmaktadır. Bu durumda akıllara “entelektüel tarihi olmayan bir disiplin söz konusu olabilir mi?” sorusu gelmektedir. Disiplinlerin geçmişte kendilerine katkıda bulunan bilim insanlarını yok saymaları ne kadar doğrudur?

Halbuki muhasebe alanına katkı sağlayan çok sayıda önemli bilim insanı mevcuttur. Bunların başında Luca Pacioli gelmektedir. Muhasebenin yapmış olduğu en mükemmel buluş Luca Pacioli tarafından geliştirilmiş olan “çift taraflı kayıt sistemi”dir. Örneğin doğrusal cebir, çift taraflı kayıt sisteminin çalışmaları ile ilgili olarak geliştirilmiştir. Çift taraflı kayıt sistemini kullanarak, matematikteki önemli teorileri tanımlamak da mümkündür. Ticaret ve teknolojideki büyük değişimlere rağmen, Pacioli tarafından yazılmış olan çift taraflı kayıt sistemi günümüzde hala uygulanmaktadır (Fellingham, 2007: 161). Bu çok önemli bir durumdur. İşte bu durum, muhasebenin diğer akademik disiplinlere de katkı sağladığının en büyük göstergesidir ki bu da muhasebenin akademik disiplin olduğunu gözler önüne sermektedir.

Muhasebe alanında önemli bir yere sahip olan bir diğer bilim insanı ise Henry Rand Hatfield'dır. Modern akademik muhasebenin temel kurucuları arasında gösterilmekte olan Hatfield'ın muhasebenin akademik bir disiplin olarak gelişmesindeki rolü büyüktür (Mumford, 1980: 151). Hatfield, 1904 yılında Amerikan üniversitelerinde ilk tam zamanlı çalışan muhasebe profesörüdür (Zeff, 1999: 42). Amerika'da muhasebe alanına yapmış olduğu katkılardan ötürü, 20. yüzyılın ilk yarısında, muhasebe akademisyenlerinin hocası olarak tanınmaya başlanmıştır. Henry Rand Hatfield, muhasebecilerin mantık ve olaylar arasındaki ilişki ile ilgili olarak düşünme yeteneğine sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Muhasebe sorunlarına, kurallara dayanan çözümler getirilmemesi gerektiğine inanmakta ve muhasebe sistemlerinin

yapısının anlaşılması gerektiğini düşünmektedir. Hatfield'in muhasebe ile ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Lee, 2002: 2-4):

- Hatfield, muhasebeyi ekonomi, hukuk gibi konulara bağlı olan akademik bir disiplin olarak görmüştür. Ayrıca, ona göre muhasebe, üniversitelerde çalışmaya değer bir konudur. Bu doğrultuda, Hatfield “akademik muhasebe topluluğu” kurma yoluna gitmiştir.
- Hatfield, muhasebenin araştırılmaktan ziyade düşünülmesi gerektiğine inanmaktadır.
- Hatfield'a göre iyi muhasebe uygulayıcıları olayların sonuçlarını ve etkilerini düşünebilenlerdir.
- Hatfield, muhasebe alanında bilimselliğe önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Hatfield'in “An Historical Defense of Bookkeeping” adlı makalesi, 20. yüzyılın ilk yarısında, İngilizce olarak yazılan makaleler arasından en çok beğenilen makale olma niteliğine sahiptir (Zeff, 1999:227). Söz konusu çalışma aynı zamanda, muhasebe disiplininin bilimsellikten uzaklaştığını savunanlar için de toparlama noktası olmuştur.

Henry Rand Hatfield'in, muhasebe klasikleri arasında yer alan “Accounting: Its Principles and Problems” adlı kitabının yanı sıra; 1909 yılında yayınlanmış olan “Modern Accounting” kitabı muhasebenin kapsamlı teori inşasına değinen ilk Amerikan muhasebe kitabıdır. Sonrasında “Modern Accounting” adlı kitap 1927 yılında tekrar gözden geçirilerek “Accounting: Its Principles and Problems” ismiyle yayınlanmıştır. Anlaşılacağı üzere Henry Rand Hatfield, muhasebenin akademik bir disiplin haline gelebilmesi için büyük çabalar göstermiştir. Günümüzde muhasebenin akademik disiplinler arasında yer alıyor olmasında Hatfield'in katkılarının yeri büyüktür.

1.2.4. Muhasebe ve Metodoloji

Metodolojiyi, belli bir bilimde uygulanan yöntemlerin ve kuralların tümü şeklinde tanımlamak mümkündür (Sterling, 1967: 95; Buckley ve diğerleri, 1968: 274). Teori bütün bir ağ örgüsü ise metodoloji teori geliştirmek için bir yol göstericidir (Mattessich, 1995: 267). Muhasebe teorilerinin ortaya çıkarılmasında uygulanacak metodolojilerin büyük önemi bulunmaktadır. Bu sayede muhasebenin bilimsel gelişimi sağlanabilmektedir.

Buckley ve diğerleri, (1968: 274), 1960'lı yıllarda muhasebe alanıyla ilgili önemli bir probleme dikkat çekmişlerdir. Bu, muhasebe alanındaki metodoloji problemidir. Muhasebe teorilerinin bu dönemde genel kabul görmüş bir nitelik taşımadığı ortada olan bir gerçektir. 1960'lı yıllar öncesinde muhasebe alanında bir metodoloji sorunu söz konusudur. Bir başka deyişle, muhasebe teorilerinde metodoloji yoktur. Muhasebe teorilerinin genel kabul görmüşlüğüne sağlayabilmenin en önemli yolu, muhasebe alanındaki metodoloji sorununu çözmektir. Burada yapılması gereken, muhasebede genel bir metodoloji üzerinde anlaşma sağlamaktır. Konu ile ilgili olan metodoloji ne kadar iyi oluşturulmuş ise o alanla ilgili teorileri oluşturma ve bu teorilerin genel kabul görmüşlüğüne sağlama da o denli kolay olacaktır.

Buckley ve diğerleri (1968: 275-281), muhasebe teorilerinde metodolojinin eksik olmasının üç temel konuda sorun yarattığının üzerinde durmuşlardır. Bunlar:

1. Tanımlama konusunda yaşanan sorunlar: Terimlerde yetersiz tanımlamanın söz konusu olması, anlam birliğini ortadan kaldırmıştır. Aynı terimlerin farklı anlamlarla tanımlandığı görülmüştür. Buckley ve diğerleri yapmış oldukları bu çalışmada, farklı yaklaşımları benimsemiş olan teorisyenlerin, muhasebenin esasları ve ilkeleri için benzer anlamları

yansıtan farklı terimleri kullandıklarını gözlemlemiştir. Söz konusu durum, muhasebede görüş birliğinin sağlanmasını zorlaştırmıştır.

2. Yaklaşım konusunda yaşanan sorunlar: Muhasebe teorilerinin oluşturulmasında tümdengelim, tümevarım, etiksel, davranışsal v.b. gibi çok sayıda yaklaşım kullanılmıştır. Fakat bu yaklaşımların hiç birisine ait metodoloji mevcut değildir. Aslında tüm bu yaklaşımlar oldukça önemlidir. Her bir yaklaşım için de birer metodoloji geliştirmek gerekmektedir. Bu sayede muhasebeciler için önlerini görebilmelerini sağlayacak bir çerçeve çizilmiş olunacaktır. Oluşturulan metodolojiler sayesinde muhasebeciler, her bir yaklaşım karşısında nasıl davranmaları gerektiğini bilebileceklerdir.
3. Kapsam konusunda yaşanan sorunlar: Diğer disiplinlerde olduğu gibi muhasebe alanında da her unsuru içeren tek bir teorinin olması mümkün değildir. Farklı alanlarda farklı teorilerin olması çok daha iyi sonuçlar verecektir.

Muhasebe alanında oluşturulacak bir metodolojinin yukarıda belirtilen tüm sorunlara çözüm getireceği düşünülmüştür. Muhasebe metodolojisinin yerleşmesinde etkili olmuş olan iki makale söz konusudur: (1) Chambers (1955: 17-25) yapmış olduğu incelemelerde, muhasebenin artık kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayamamaya başladığı sonucuna varmıştır. Ona göre 20. yüzyılda işletmelerin büyümeleri, yapmakta oldukları faaliyetlerin karmaşıklaşması, ekonomik çevrenin çok daha esnek ve dinamik bir hale gelmesi gibi nedenlerden ötürü artık muhasebe ihtiyaçları karşılayamaz hale gelmeye başlamıştır. Bu nedenle Chambers, muhasebe alanında karşılaşılan sorunlara çözüm getirebilecek kabul edilebilir muhasebe teorisi ya da teorileri ile birlikte bunlara ilişkin metodolojiler geliştirmek gerektiğini savunmuştur, (2) Mattessich (1957: 328-355) ise, muhasebe disiplinine entelektüel bir ruh katmak için çaba sarf etmiştir. Bunu yaparken de hem metodolojiye hem de matematiğe çok daha büyük bir önemin verilmesi gerektiğini savunmuştur.

Amerikan Muhasebe Birliği'nin (AAA) hazırladığı Bir Temel Muhasebe Teorisi Bildirisi adlı yayında, temel muhasebe teorisi ile muhasebenin değişen ve gelişen koşullar altında nasıl olması gerektiği konularına değinilmiş ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunulmuştur. Ayrıca raporda, AAA'nın muhasebe teorileri geliştirmek yönündeki düşünceleri ve muhasebe teorileri geliştirmek için nelerin yapılması gerektiği hakkındaki fikirleri de yer almaktadır.

Söz konusu raporda, temel kabul görmüş fikirlerin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca raporda, teori anlamında büyük yeniliklerin söz konusu olduğu pek söylenemez. Tüm bunlara rağmen, o dönemdeki durum göz önüne alındığında bu raporun bir devrim niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu rapor ile diğer çalışmalar karşılaştırıldığında, aralarındaki temel farklılıkların başında metodolojik farklılıkların geldiği görölmektedir.

Bir Temel Muhasebe Teorisi Bildirisi ile metodolojik açıdan ortaya çıkan farklılıklardan belki de en önemlisi, söz konusu raporda önceden uygulanan yöntemlerin aksine tümdengelim yönteminin uygulanması gerektiğinin savunuluyor olmasıdır. Rapordaki görüşe göre önceden uygulanmakta olan tümevarım yöntemi teori oluşturabilecek nitelikte değildir. Çünkü tümevarım yönteminde “böyledir”den “böyle olmalıdır” tezi çıkarılmaktadır. Oysaki bu yanlıştır ve hataların yapılmasına yol açar. Muhasebe dışında hiçbir bilim “böyledir”den “böyle olmalıdır” sonucuna varmaz. Tam tersine bilimler bunun önüne geçmeye çalışmaktadırlar (Sterling, 1967: 96).

AAA tarafından muhasebede tümdengelim yönteminin benimseniyor olması radikal değişimler yaratmıştır. Unutmamak gerekir ki o dönemde, tümdengelim yöntemi bilimde yeni olmamakla birlikte muhasebe alanında yenidir. Yaşanan bunun gibi daha pek çok gelişme, muhasebeyi farklı bir yere oturtmuş ve kafalardaki muhasebe alanının gelişmesini sağlamıştır. Muhasebe, tek fonksiyonu kayıt etme olan bir alan olmaktan çıkarak bilgi üretme sistemine

dönüşmüştür. Bu sayede muhasebe teorilerine ve metodolojiye verilen önem artmış ve yeni teoriler geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Teori geliştirmeye yönelik olarak, muhasebede belli bir standardizasyon sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, ilk önceleri “muhasebe ilkeleri” sonrasında ise muhasebe standartları oluşturulmuştur. Devine (1960:389) çalışmasında, gün geçtikçe muhasebenin çok daha farklı bir noktaya geleceğini ve muhasebecilerin mantığın unsurlarını ve matematiksel sistemlerin nasıl oluşturulduğunu bilmeleri gerekeceğini belirtmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE TEORİLERİ

2.1. MUHASEBE TEORİLERİNE GENEL BAKIŞ

Muhasebe teorilerini muhasebe uygulamalarını araştırmak, anlamak ve geliştirmek amacıyla oluşturulmuş bir çerçeve şeklinde tanımlamak doğru olacaktır. Muhasebe teorileri, çeşitli muhasebe yöntemleri arasından seçim yapmada kullanılan bir kurallar bütünü değildir. Başka bir deyişle, teori bize uygulayacağımız kuralların neler olması gerektiğini göstermekten öte, uygulamaları açıklamalı ve bu konuda bize yol göstermelidir. Bu sayede teori, muhasebecilere ve yöneticilere değişen koşullarla ya da hiç beklenmedik olaylarla karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiği konusunda yardımcı olacaktır. Aslında teori, direkt olarak balığı vermekten ziyade balığın nasıl tutulacağını göstermektedir. Örneğin, teori neden bazı firmalar stoklarını değerlemede ilk giren ilk çıkar (FİFO) yöntemini kullanırken, bazılarının son giren ilk çıkar (LİFO) yöntemini kullandığını açıklamaktadır.

Watts ve Zimmerman (1979: 273) çalışmalarında muhasebe teorilerini, teorilere duyulan talebe bir cevap olarak ortaya çıkarılan iktisadi mallar şeklinde düşünülmektedir. Muhasebe teorilerini iktisadi mal olarak düşünürsek, buna yönelik arz ve talebi incelemek makul bir davranış olacaktır. Muhasebe teorileri, muhasebe uygulamalarının şekillenmesinde etkilidir. Aynı zamanda muhasebe standartları da muhasebe uygulamalarını etkileyen bir diğer unsurdur.

Muhasebe teorilerinin amacı, muhasebe uygulamalarını (1) açıklamak ve onlara yönelik (2) tahminlerde bulunmaktır. Burada açıklamadan kasıt, *gözlemlenen* uygulamalara yönelik nedenleri ortaya çıkarmaktır. Örneğin bir muhasebe teorisi, neden bazı firmaların faaliyet hacmini esas alan amortisman yöntemini kullanırken bazılarının normal amortisman yöntemini kullandıklarını açıklamaktadır. Muhasebe teorisinin amaçlarından bir diğeri olan tahminde bulunmaktan kastedilen ise, teorinin *gözlemlenemeyen* muhasebe olaylarını kestirmesidir. Gözlemlenemeyen muhasebe olayından kastedilen ya henüz gerçekleşmemiş, gelecekte gerçekleşecek olan ya da gerçekleşmiş fakat onunla ilgili bilgi elde edilememiş muhasebe olayıdır.

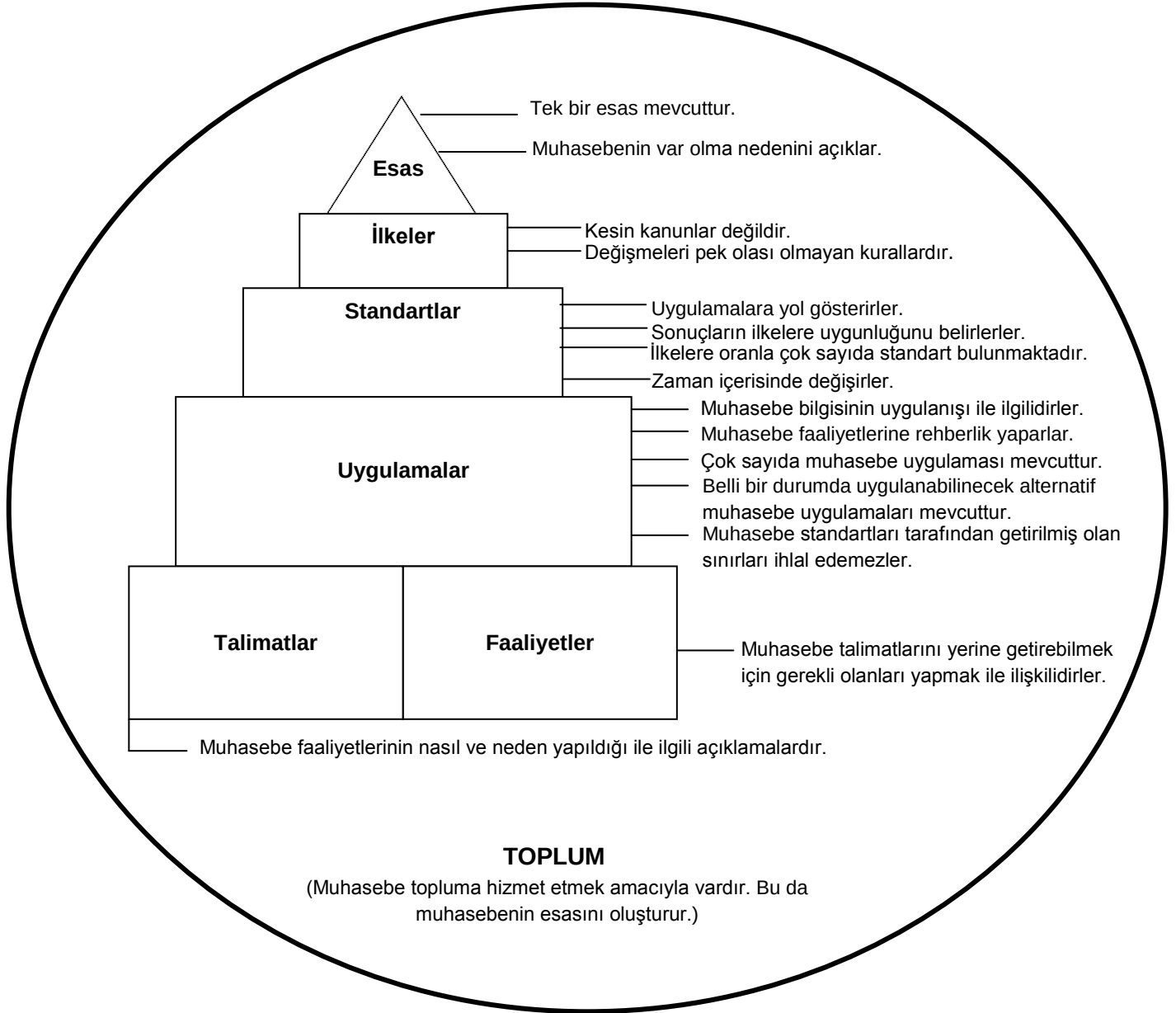
Muhasebe ile ilgili tüm fenomenleri açıklayabilen ve onlara ilişkin tahminlerde bulunabilen bir teori mevcut değildir. Bunun nedeni, teorilerin gerçeğin basitleştirilmiş, sadeleştirilmiş halleri olmasıdır. Oysaki dünya karmaşık bir yapıdadır ve sürekli değişmektedir. Teorisyenler yeni bir teori oluşturma sürecine girdiklerinde, deney ve gözlemleri belli bir örneklem üzerinde gerçekleştirirler. Yaptıkları varsayımları da belirledikleri örneklem grubunu dikkate alarak oluştururlar. Bazen bu durum, teorinin her gözlemi açıklayamamasına ya da her gözleme ilişkin tahminde bulunamamasına neden olmaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak ve oluşturdukları hipotezlerin istatistiksel anlamlılığını kanıtlayabilmek için araştırmacılar geniş örneklem grupları oluşturmaktadırlar. Teorisyenler her ne kadar geniş örneklem grupları seçseler de, tüm evreni ele almadıkları için teorilerinin mükemmel olmadığını belirtmek yanlış bir ifade olmayacaktır. Bu durumda hiçbir teori mükemmel değildir. Eğer mükemmel bir teori yok ise, mükemmel olmayan teoriler arasında nasıl bir seçim yapılması gerekmektedir? Bu durumda mükemmel olmayan teoriler arasında seçim yaparken dikkate alınacak hususlar arasında (1) seçilecek teorinin söz konusu teoriyi kullanacak olanlara maliyeti, (2) teorinin kullanıcı açısından kullanılabilirliği, (3) teorinin kullanıcılarının servetlerine yapacağı katkı, (4) teorinin kullanıcılarına sağladığı fayda, (5) teorinin açıkladığı

fenomenlerin çokluğu v.b. yer almalıdır. Aynı fenomenlere yönelik olarak var olan rakip teoriler sayesinde, teorilerde savunulan varsayımların tekrardan test edilmesi ve incelenmesi sağlanmaktadır. Bu sayede yapılan hatalar ortaya çıkabilmekte ve teorilerin mükemmelleşmeye bir basamak daha yaklaşması sağlanabilmektedir (Watts ve Zimmerman, 1986: 10-12).

Enron, Xerox, Anderson Worldwide, WorldCom, Tyco, Bristol-Myers Squibb, Global Crossing, Health South, Ahold, Shell, Merrill Lynch, CMS Energy ve Adelphia Communications'da yaşanan çeşitli muhasebe skandalları sonucunda muhasebecilerin hatalı muhasebe uygulamalarının farkına varmaları ve yerlerine uygun olacakları seçebilmeleri için muhasebe teorilerine hakim olmaları gerekmektedir. Benzer hataların yeniden yaşanmasının önüne geçebilmek için muhasebe teorisinin yapısı ve unsurları hakkında da detaylı bilgi sahibi olmakta fayda vardır.

Muhasebe teorisi muhasebe uygulamaları içerisinde yer alan usuller, nedenler, ilişkiler, amaçlar ve yöntemler ile ilgilenen düzenlenmiş bilgi bütünüdür. Muhasebe teorilerini geliştirebilmek için ortak bir terminoloji oluşturmak ve söz konusu teorilerin yapısı ve unsurları hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Şekil 12'de muhasebe teorisinin yapısı ve unsurları görülmektedir.

Şekil 12. Muhasebe Teorisinin Yapısı ve Unsurları

Kaynak: IMKE, Frank J.; "Relationships in Accounting Theory", The Accounting Review, Vol. 41, No. 2, April, 1966, s: 321.

Şekle göre, muhasebe teorisinin yapısı, genelden özele doğru ilerleyerek incelenebilir. Zira, muhasebe teorisindeki ilk unsurun “esas” olduğu düşünülmektedir. Söz konusu tek olan esas, muhasebenin var olma nedenini açıklamaktadır ki bu da mali nitelikteki verileri kayıt altına alarak ve raporlayarak topluma hizmet etmektir. Muhasebe teorisinin unsurlarından ikincisi ise “ilkeler”dir. Bunlar kesin kurallar olmamakla birlikte değişimleri de pek olası değildir. İlkeler örnek olarak, muhasebe bilgilerinin gerçeği yansıtmayı göstermesi verilebilir. “Standartlar” ise muhasebe teorisi unsurlarında hiyerarşik yapıda ilkelerden sonra yer almaktadır. İlkelerle kıyasla çok daha fazla sayıda standart bulunmaktadır. Bunlar zaman içerisinde değişebilirler. Standartlar, hiyerarşik açıdan bir sonraki basamakta bulunan uygulamalara yol göstermekle birlikte, sonuçların ilkelerle uygunluğunu da belirlerler. İşletmenin tüm yabancı kaynaklarının kayıt altına alınması ve raporlanması gerekliliği standartlara örnek olarak gösterilebilir. Hiyerarşideki bir sonraki basamak ise “uygulamalar”dır. Belli durumlarda uygulanabilecek alternatif muhasebe uygulamaları mevcuttur. Çok sayıda olan muhasebe uygulamaları, muhasebe faaliyetlerine rehberlik ederler ve muhasebe standartları tarafından geliştirilmiş olan sınırları ihlal edemezler. Stokların gerçek değerlerinin belirlenmesi uygulamalara verilebilecek örneklerdendir. Uygulamaların altında ise “talimatlar” ve “faaliyetler” bulunmaktadır. Talimatlar, muhasebe faaliyetlerinin nasıl ve neden yapıldığı ile ilgili iken; faaliyetler ise muhasebe talimatlarını yerine getirebilmek için gerekli olanların yapılması ile ilişkilidir.

1960’lı yıllar, muhasebenin teorik açıdan geliştiği yıllar olmuştur. Bu dönemde çok sayıda akademik dergi yayımlanmış ve mevcut muhasebe sistemine ilişkin çok sayıda eleştiri getirilmiştir. Muhasebenin “altın çağı” olarak nitelendirilebilecek bu dönem, bazı kimseler tarafından muhasebenin “uyanma dönemi” olarak da adlandırılmıştır. Söz konusu durum 1960’lar öncesinde teoriye önem veren bilim insanlarının olmadığı anlamına gelmemektedir.

Örneğin, Henry Rand Hatfield, çalışmanın önceki bölümünde de değinildiği üzere, 1960 öncesinde teorinin öneminden sıklıkla bahsetmiştir.

Bu dönemde muhasebe teorilerini konu eden çok sayıda seminer, sempozyum ve konferans da düzenlenmiştir. Bu organizasyonlar, akademik birimler tarafından düzenlendiği gibi, büyük muhasebe firmalarının sponsor olmasıyla düzenlenenler de olmuştur.

Muhasebe teorisi, önceleri tanımlardan ve uygulamaların kataloglanmasından oluşmuştur. 1960'lı yıllarda muhasebede yaşanan değişimler sonucu, muhasebe teorisinin bu şekilde tanımlanıyor olması araştırmacıları tatmin etmemeye başlamıştır. Araştırmacılar söz konusu durumu değiştirmek için diğer disiplinleri incelemeye ve muhasebeye ona göre bir yön vermeye karar vermişlerdir (Gaffikin, 2003: 304).

Muhasebe teorisinin gelişimini etkileyen iki unsur bulunmaktadır. Bunlar; (1) pragmatizm (faydacılık) ve (2) ampirizmdir (deneycilik) (Beams, 1969: 382). Pragmatizm kavramı, ilk olarak 18. yüzyılda Jeremy Bentham tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. “Bir bilgi gündelik yaşamımızda işe yarıyor ve ondan yarar sağlıyor isek o bilgi doğrudur; yarar sağlanmıyorsa bilgi yanlıştır” görüşünün hakim olduğu bir felsefe akımıdır (Faydacılık, 2012). Ampirizm ise ancak duyum ve deneyim ile elde edilen bilgileri bilgi olarak kabul etmektedir. Bu nedenle de söz konusu yaklaşımda, bilginin tek kaynağının deneyim ve duyum olduğu kabul edilir (Deneycilik, 2012).

Muhasebenin amacının ne olduğuna bu iki yaklaşımın ışığı altında bakmak mümkündür. Pragmatik yaklaşıma göre; muhasebenin temel amacı finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaçlarının karşılanmasında **faydalı** olmak ve onlara finansal tabloları yorumlarken **fayda** sağlamaktır. Ampirik yaklaşıma göre ise muhasebenin temel amacı, işletmenin finansal durumuna yönelik **gerçekleri**

ortaya koymak ve **doğru** bilgi sağlamaktır (Beams, 1969: 382). Bunu yaparken de duyum ve deneyimlerden yararlanır.

Pragmatizmde fayda kavramı üzerinde durulurken, ampirizmde gerçeklere dayanan bilgi, doğru ölçümleme ve nesnel veriler üzerinde yoğunlaşmıştır (Beams, 1969: 383-384). Garrison ve Noreen (2003: 8), Weygandt ve diğerleri (1999: 7), Coughlan (1965: 1), Haskins ve diğerleri (1997: 44), Bedford ve diğerleri (1973: 3) ve Arnett (1961: 68) çalışmalarında, muhasebenin “fayda” sağlıyor olmasının önemi üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmalar, muhasebenin pragmatik yaklaşım ile ilişkili olduğuna örnek olarak gösterilebilir. Moonitz ve Jordan (1963: 151), Goldberg (1980: 54), Cote (2002: 4) ve Finney ve Miller (1961: 168) ise çalışmalarında, muhasebede tam açıklama ve buna bağlı olarak “doğruluk” kavramına önem verilmesi gerektiğine değinmişlerdir. Söz konusu çalışmalarda, muhasebenin ampirik yaklaşım ile ilişkisi gözler önüne serilmektedir.

Henry Rand Hatfield, William Andrew Paton gibi çok sayıda muhasebe akademisyeninin iktisat alanında doktora yaptığı; John B. Canning, Sidney Stuart Alexander gibi muhasebe alanında önemli çalışmalar yapan teorisyenlerin ise temelde iktisatçı oldukları gözlemlenmiştir. Buradan neo-klasik iktisat⁵ tekniklerinin ortaya çıkarılan muhasebe teorilerini etkilediği sonucuna varmak mümkündür. İncelendiğinde muhasebe teorisyenleri arasında farklılıkların mevcut olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların temel nedeni, muhasebe fonksiyonlarının teorisyenler tarafından farklı düşünülüyor ve nitelendiriliyor olmasıdır. Kimi teorisyenler muhasebenin merkezine maliyet ve

⁵ İktisat alanındaki klasik ekolün revizasyonu şeklinde de tanımlanabilen neo-klasik iktisat teorisi, değer teorisini yeniden açıklamaya çalışmıştır. Neo-klasik iktisat teorilerinde kişisel çıkar ve fırsatçı davranış ön plandadır. Neo-klasik iktisat ile birlikte mikro ekonomik görüş ile ilgili konular da önem kazanmaya başlamıştır. Değerin belirleyicisi olarak fayda (zahmet) ön plana alınmıştır (Atik, 2009: 4). Bir başka deyişle, değeri marjinal faydaya indirgemişlerdir. Neo-klasikçiler de klasikçiler gibi tımdengelim yöntemini ve tam rekabet varsayımlarını esas almışlardır. Ancak neo-klasikçiler toplumsal değil ferdi davranışları açıklamaya çalışmışlardır.

kazançları koyarken; kimi teorisyenler ise hesap verme sorumluluğunun muhasebenin temeli olduğunu düşünmektedir. Bu durum muhasebenin temel varsayımları hakkında teorisyenler arasında bir uzlaşma eksikliğinin olduğunun en büyük göstergesidir (Kabir, 2010: 22,23).

2.2. MUHASEBEYE YÖN VEREN YAKLAŞIMLAR

Muhasebe teorileri, muhasebe uygulamalarına yön verdiklerinden önemli bir yere sahiptirler. Muhasebe teorilerinin, günümüzde muhasebe alanında gerçekleştirilen düzenlemeler üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemelerdeki değişiklikler, muhasebe uygulamalarında da değişiklik yaratmaktadır.

Muhasebe teorisinin amacı, gözlemlenebilen uygulamalara yönelik açıklama, gözlemlenemeyen uygulamalar için ise tahmin etmeyi sağlayacak ilke ve ilişkiler setini sağlamaktır. Muhasebe teorisi muhasebe uygulamaları içerisinde yer alan usuller, nedenler, ilişkiler, amaçlar ve yöntemler ile ilgilenen düzenlenmiş bilgi bütünüdür.

Muhasebe alanında tek bir genel kabul görmüş teori söz konusu değildir. Hatta kimi kaynaklarda teori olarak değinilen konunun, başka kaynaklarda yaklaşım olarak ele alındığı görülmektedir. Buna örnek olarak, bazı kaynaklarda Faydacı Yaklaşım olarak öne sürülen durumun başka kaynaklarda Faydacı Teori adı altında yer veriliyor olması gösterilebilir. Bu durum muhasebe literatüründe neyin teori neyin yaklaşım olduğu konusunda kesin bir uzlaşının olmadığına en büyük kanıttır. İlk olarak teori ile yaklaşım arasındaki farkın ortaya konulması gerekmektedir. Yaklaşımı, bir sorunun ele alınış ve bu soruna

bakış biçimi şeklinde tanımlamak mümkündür. Teori ise çok sayıda gözlem ve deneylerle desteklenmiş hipotezdir. Bu bağlamda teorinin yaklaşımdan daha bilimsel bir nitelik taşıdığını söylemek mümkündür. Bir başka deyişle yaklaşım, teori oluşturmada kullanılmaktadır. Muhasebe ile ilgili olarak faydacı yaklaşım, etik yaklaşım, ekonomik yaklaşım, politik yaklaşım, sosyolojik yaklaşım ve olaylar yaklaşımı şeklinde çok sayıda yaklaşım saymak mümkündür.

Bazı çalışmalarda yaklaşım olarak anılan konuların farklı çalışmalarda metot olarak nitelendirildiği de görülmektedir. Bu durum, her iki kavramın bazı benzerliklerinden ötürü karıştırılıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu duruma örnek olarak, tımdengelim ve tımevarım konularının bazı kaynaklarda yaklaşım bazı kaynaklarda ise metot olarak geçiyor olması gösterilebilir. Aslında yaklaşım, metoda göre daha genel bir kavramdır ve çeşitli metotları kapsamaktadır.

Muhasebeye yön veren çok çeşitli yaklaşımların olduğu görülmüştür. Bu yaklaşımlardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

- Karar modeli yaklaşımı: Bu yaklaşımda temel olarak, karar vermede hangi bilginin gerekli olduğuna cevap aranır ve kullanıcılarının ne istedikleri üzerinde durulmaz. Söz konusu yaklaşımda önemli olan verilecek karar ile ilişkili bilgilerin elde edilmesi ve bu bilgilerin doğru ve güvenilir olmasıdır.
- Karar verenler yaklaşımı: Bu yaklaşımda amaç, muhasebede meydana gelen sorunlar ile ilgili karar vericilerin davranışlarının incelenmesi, yorumlanması ve tahminlerde bulunulmasıdır.
- Sermaye piyasası yaklaşımı: Bu yaklaşımda Etkin Piyasalar Hipotezi'nin muhasebe için belli başlı çıkarımları yer almaktadır.
- Faydacı yaklaşım: Bu yaklaşımda teorinin uygulamaya dönük yararlı sonuçlar içermesi gerektiğinden ve aksi halde söz konusu teorinin

yetersiz ve kullanıcılarına her hangi bir fayda sağlamayan bir teori olarak nitelendirileceğinden bahsedilmektedir.

- Politik yaklaşım: Bu yaklaşımda muhasebenin politik bir tarafının da olduğu ve bunun da dikkate alınması gerektiğinin üzerinde durulmaktadır.
- Bilgi ekonomisi yaklaşımı: Bu yaklaşımda, kullanılacak bilgilerin bir değerinin olduğundan bahsedilmektedir. Bilginin değerinin, söz konusu bilginin hazırlanması aşamasında katlanılan maliyetlerden daha fazla olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.
- Ekonomik veya sosyal refah yaklaşımı: Bu yaklaşımda, muhasebenin ülke ekonomisi üzerinde büyük etkisi olduğu gözler önüne serilmektedir. Bu bağlamda, muhasebe uygulamalarında yapılan değişimler ülke ekonomisini daha iyi yapabileceği gibi daha da kötüleştirebilecektir.
- Sistemler yaklaşımı: Bir sistem kapalı ya da açık olabilir. Kapalı bir sistem kendi başına bir bütünken, açık bir sistem çevresiyle etkileşim içindedir. Yaşayan tüm sistemler açık sistemlerdir. Muhasebe sistemi de açık bir sistemdir. Sistemler yaklaşımının teorik yaklaşımlardan farkı, sistemler yaklaşımında belli bir amacın gerçekleşmesi gibi bir zorunluluğun söz konusu olmamasıdır. Teoriler ise bir tahminin yapılması ile sonuçlanmaktadır. Sistemler de ise söz konusu tahminler kullanılmaktadır. Muhasebe, çevresindeki faktörlerin bir ürünü olarak değişmiş ve gelişmiştir. Bu nedenle de muhasebe, her zaman çevresinde meydana gelen değişimlere uyma çabası içinde olmuştur (Akdoğan ve Aydın, 1987: 150, 172).

Söz konusu yaklaşımlar, muhasebeye yön vererek teorilerin oluşturulmasında büyük rol oynamışlardır. Hem muhasebe yaklaşımlarının hem de muhasebe teorilerinin oluşturulması aşamalarında çok sayıda fikir çatışması yaşandığı da bir gerçektir.

2.3. MUHASEBE TEORİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

19. yüzyılın öncesinde İtalyan muhasebesi etkili iken sonrasında etkinliğini kaybederek hızlı bir düşüş göstermiştir. 20. yüzyılın başlarına kadarki dönemde muhasebenin ilgi alanı genelde defter tutma tekniklerinin geliştirilmesi yönünde olmuştur. Muhasebe teorisyenleri, muhasebe ilkelerini ilişkin herhangi bir kayda değer çalışma yapmamışlardır. Bu dönemden itibaren muhasebe akademisyenleri arasında, muhasebe teorisinin ne olduğuna dair her daim anlaşmazlıklar yaşanmıştır.

1900'lü yılların başlarından 1960'lı yılların sonlarına kadarki dönemde, muhasebenin genel bir teorisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde, muhasebe denilince akla gelen temel yargı “ekonomik karın ölçülmesi” şeklindedir. Bir başka deyişle, muhasebenin temel olarak kullanım alanının ekonomik karın ölçülmesi olduğu görülmektedir. 1960'lı yıllarda bilgisayarın kullanılmaya başlanması ve ampirik çalışmaları yapabilmenin ekonomik ve sosyal maliyetinin azalması, finans ve ekonomi alanlarında pozitif araştırmaların yapılmaya başlamasına neden olmuştur. Sonrasında finans ve ekonomi alanlarını muhasebe alanı takip etmiş ve muhasebede de pozitif araştırmalar yaygınlaşmaya başlamıştır. Söz konusu dönemde ampirik çalışmaların yoğunlaşma nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Akdoğan ve Hamdi, 1987: 140):

- Elde edilen sonuçların güvenilirliğini arttırmak,
- Klasik muhasebe teorilerinin yeterli görülmemesi,
- Akademisyen muhasebecilerin bilim insanı niteliğine sahip olma ve bilim çevrelerindeki statülerini arttırma istekleri,
- Ampirik çalışmaların yapılabilmesi için gerekli olan istatistiki bilgileri kullanabilen muhasebecilerin sayılarında artış olması,

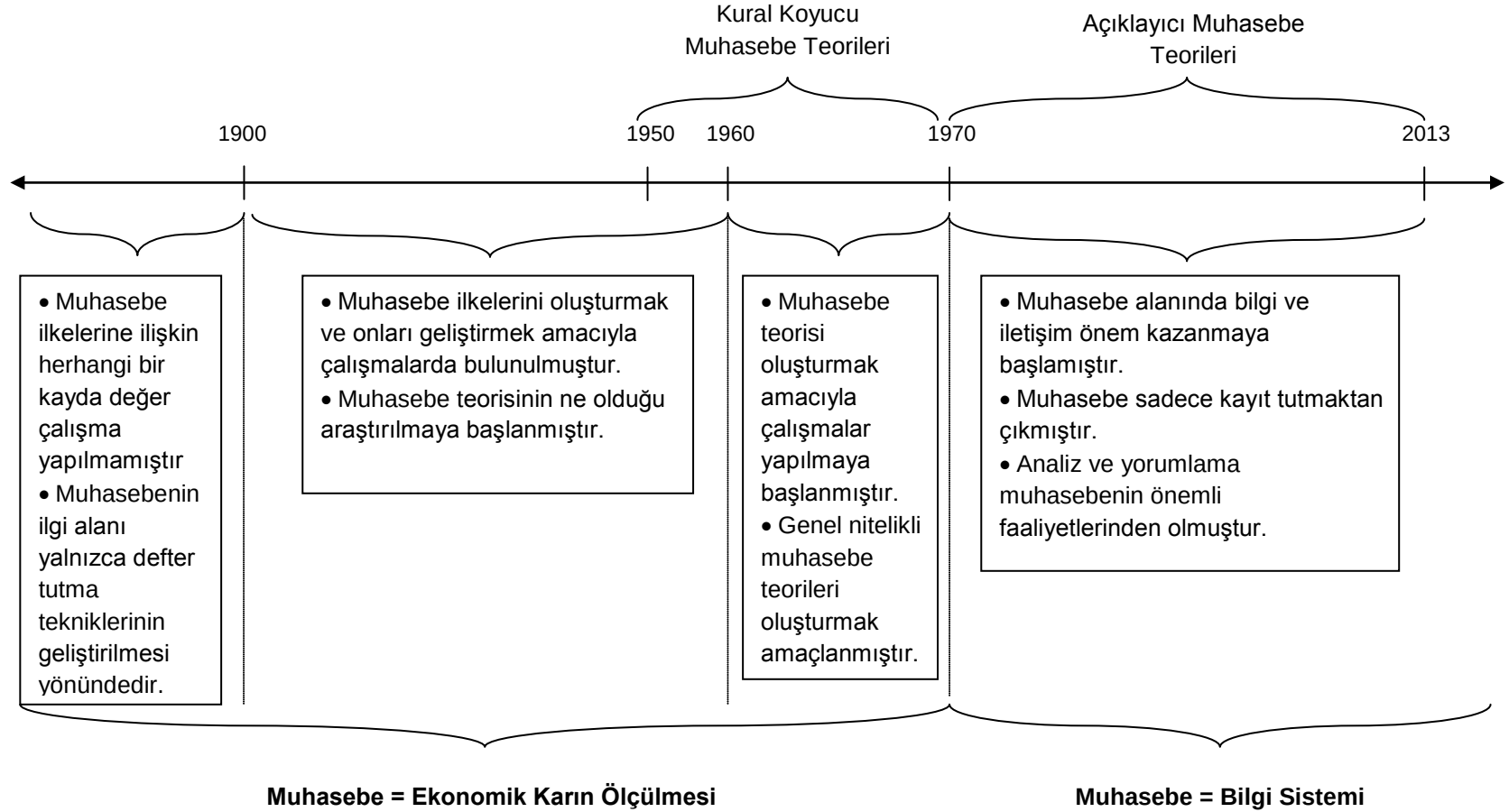
- Gerekli verilere ulaşmanın kolaylaşmasıdır.

1970’li yıllardan itibaren muhasebeye olan bakış açısında büyük bir değişim yaşanmaya başlanmıştır. Artık muhasebe alanında bilgisel (iletişim) yaklaşım etkin olmaya başlamıştır (Akdoğan ve Hamdi, 1987: 134, 137). Artık, muhasebenin yalnızca ekonomik kar hesaplamaktan çıktığını, onun yerine bilginin büyük önem taşımaya başladığını söylemek mümkündür. Ayrıca, muhasebe artık sadece kayıt tutma faaliyetinden çıkarak aynı zamanda yorumlama ve analiz gibi önemli unsurları da bünyesinde bulundurmaya başlamıştır. Finansal tabloların yorumlanması ve bunların analizi sonucunda elde edilen bilgiler büyük önem taşımaya başlamıştır.

Kronolojik süreç özetlenecek olursa; 1955 ile 1960’lı yıllar arasında kural koyan muhasebe teorilerinin baskın olduğu görülmektedir. Buna karşın, 1970’li yıllarda ampirik çalışmalara yönelinmiştir. Pozitivist akımın hakim olduğu bu dönemde, muhasebe ile finans, ekonomi ve ekonometrinin iç içe geçmiş olduğunu görmek mümkündür.

Şekil 13’te muhasebe teorileri oluşturma çabalarının tarihsel gelişimini özetlenerek resmedilmektedir. Hangi dönemin bakış açısı olursa olsun geliştirilmesi gereken muhasebe teorisinin temel amacı, hangi alternatif yöntemin hangi durumda kullanılacağını açıklamak olmalıdır. Bu bağlamda muhasebenin gelişimindeki dönemsel farklılıkları teori geliştirme bakış açısı olarak ikiye ayırmak mümkündür: (1) kural koyucu (normatif) muhasebe teorileri ve (2) açıklayıcı (pozitif) muhasebe teorileridir.

Şekil 13. Muhasebe Teorilerinin Tarihsel Gelişimi

2.4. NORMATİF MUHASEBE TEORİLERİ

Normatif muhasebe teorileri, olması ve yapılması gerekenlerin üzerinde duran ve kuralları belirleyen teorilerdir. Kural koyucu niteliğe sahip olan bu teorilere normatif denilmesinin nedeni, bu tür teorilerin teoriyi oluşturan araştırmacıların normlarına (değerlerine ve inançlarına) dayanıyor olmasıdır.

Muhasebenin ne olduğunun yanında ne olması gerektiği ile de ilgilenen normatif muhasebe teorilerinin büyük kısmında; muhasebe ilkelerinin, kurallarının ve yöntemlerinin belli bir amaca ulaşmak için belirlenmesi hedeflenir. Her ne kadar normatif muhasebe teorilerinde kuramsal yapıya önem veriliyor olursa da, teorinin uygulanmasına yönelik kuralların ayrıntısına girilmemektedir (Akdoğan ve Aydın, 1987: 134).

Normatif muhasebe teorilerinde, emir ve kuralların yer alıyor olmasından ötürü bu teoriler kural koyucu bir niteliğe sahiptir. Yapılan önermeler kural niteliğinde olmalarından dolayı bunların çürütülmesi oldukça zordur. Pek çok normatif muhasebe teorisi, “neyin olması gerektiği” konusunun üstünde durmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere normatif teorilerde, ne şekilde davranılması gerektiği hakkında bilgi verilmesine karşın, neden o şekilde davranılması gerektiğinin üzerinde durulmamaktadır. Bir başka deyişle, normatif muhasebede komutlar yer almaktadır ve optimum muhasebe standartlarını ortaya çıkarabilmek amacı güdülmektedir.

Muhasebe literatüründe yer alan normatif sorulardan bazılarını aşağıdaki gibi örneklemek mümkündür (Jensen, 1976: 2-3):

- Kira sözleşmeleri bilançoda nasıl gösterilmelidir?
- Bilanço ve gelir tablosunda tasfiye değeri kullanılmalı mıdır?
- Değişen fiyat düzeyleri nasıl muhasebeleştirilmelidir?

- Kurdaki değişimler işletmeler tarafından nasıl muhasebeleştirilmelidir?
- Stoklar nasıl değerlenmelidir?
- Yıllık finansal tablolarda neler raporlanmalıdır?
- Ara finansal tablolar denetime tabi tutulmalı mıdır?
- Konsolide tablolarda bağlı ortaklıklarda azınlık payı nasıl muhasebeleştirilmelidir?

Yukarıdaki sorulardan da anlaşılacağı üzere, normatif muhasebe teorileri bir değer yargısı ortaya koymaktadır ki bu değer yargısı “olmalıdır”a vurgu yapmaktadır. Örneğin; “varlıklar net gerçekleşebilir değerleri ile ölçülmelidir” varsayımı normatif sisteme örnek olarak gösterilebilir.

Normatif muhasebe teorileri hakkında daha kapsamlı bilgi verebilmek amacıyla çalışmanın ilerleyen bölümlerinde söz konusu teorilerin nasıl ortaya çıktıkları, türleri ve normatif muhasebe teorilerine yönelik yapılmış olan eleştirilere yer verilecektir.

2.4.1. Normatif Muhasebe Teorilerinin Ortaya Çıkışı

1950’li yıllardan 1960’ların sonuna kadarki dönemde, işletmelere yönelik bilgi sahibi olunmasındaki tek kaynağın işletmenin finansal raporları olduğu düşünülmüştür (Ball, 1972, s:1-2). Bu nedenle, işletmelerin finansal raporları son derece önem arz etmiştir. İşletme ile ilgili gruplar, söz konusu işletmeye yönelik bilgileri işletmenin finansal raporlarını inceleyerek elde edebilmişlerdir. Bu dönemde hem bilginin maliyeti çok yüksektir hem de yatırımcıların yatırım kararı verirken elde edebilecekleri bilgi miktarı oldukça kısıtlı ve azdır. Tek kaynağın finansal raporlar olduğuna inanılması ve bilgi elde etme maliyetinin

oldukça yüksek olması nedeniyle, bu dönemde işletmelerin muhasebe verileri (kazançları), hisse senedi fiyatlarını doğrudan etkilemiştir. Bir başka deyişle, bir işletmenin muhasebe kazancının yüksek olması, o işletmenin hisse senedi fiyatını da yükseltmiş, böylece de işletmenin piyasa değeri de artmıştır.

1950'li yıllarda, işletme yöneticileri istedikleri muhasebe ilkelerini uygulamakta serbest durumdaydılar. Bu durum, yöneticilerin diledikleri sonuçları raporlamasına ve böylece de işletmelerin muhasebe kazançlarının çoğu zaman olduğundan fazla gösterilerek piyasa değerlerinin olması gerekenden farklı oluşmasına neden olabilmektedir. Bir başka deyişle, işletme yöneticileri kendi çıkarları doğrultusunda ve kulis yapanların baskıları altında, işletmenin finansal durumunu olduğundan farklı gösterme yoluna giderek hisse senedi fiyatlarını etkileyebilmişlerdir. Bu durum, o dönemde uygulanan muhasebe yöntemlerinin piyasayı sistematik olarak yanılttığının düşünülmesine neden olmuştur.

Tüm bunların önüne geçebilmek için 1950'li yıllardan itibaren, muhasebe alanında kural koyucu dönem daha da baskın bir hal almış ve normatif muhasebe etkin bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Yaşanan bu gelişler neticesinde, tüm işletmelerin benzer durumlarda aynı muhasebe ilkelerini uygulamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu durum, muhasebe alanında belli standartların oluşturulmasına sebep olmuş ve günümüzde de uygulanmakta olan Uluslararası Muhasebe Standartları'nın temellerinin atılmasını sağlamıştır.

Muhasebe standartlarını normatif yaklaşımın birer ürünü olarak değerlendirmek mümkündür (Jeanjean ve Ramirez, 2009: 111). Pek çok ülkede muhasebenin kavramsal çerçevesinin oluşturulması yönünde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından oluşturulan ve muhasebe kavramlarına yönelik olan Kavramsal Çerçeve, finansal tablolara ilişkin ilke, esas ve usulleri içermenin yanında finansal tabloların amaçlarına, tanımına, özelliklerine ve tablolar hazırlanırken uygulanacak ölçüm esaslarına da değinmektedir.

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkındaki Tebliğ'in ikinci maddesinde "Kavramsal Çerçeve, finansal raporlamanın amacını, finansal raporlarda yer alan bilgilerin yararlılığını belirleyen niteliksel özelliklerini, finansal tabloları oluşturan unsurların tanımını, tahakkuk ve ölçümlleme esasları ile sermayenin devamlılığı kavramlarını Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile uyumlu olarak ele alınmasına dair uluslararası esasları kapsar" denilmektedir.

Standartlar arasında ortak bir dilin sağlanabilmesini amaçlayan Kavramsal Çerçeve, muhasebeyi sistematikleştirmektedir (CFB, 2012: 1). Bu nedenden ötürü de Kavramsal Çerçeve'nin muhasebeyi normatifleştirdiğini söylemek mümkündür. Normatif muhasebenin 1970'li yıllardan itibaren etkisinin azaldığı görülse de muhasebe standartlarının etkin olduğu her dönemde normatif muhasebenin de varlığından söz etmek mümkün olacaktır.

1950'li yıllarda normatif muhasebe teorilerine yönelik olan talep, devletin ekonomideki rolü ile de yakından ilişkili olmuştur. Devletin ekonomi üzerinde önemli bir etkisinin olması demek SPK, BDDK gibi düzenleyici ve denetleyici kuruluşların söz konusu olmaması demektir. İşte bu durumda normatif muhasebe teorilerinin çok daha etkin olduğu görülecektir. Bunun temel nedeni, devletin tek güç olarak kural koyucu ve emir verice bir niteliğe sahip olan teorilere ihtiyaç duyacak olmasıdır.

2.4.2. Normatif Muhasebe Teorisi Türleri

Kural koyucu bir niteliğe sahip olan normatif muhasebe teorilerinin sınıflandırılması çalışmada iki farklı şekilde yer alacaktır. Bunlardan ilki genel

kabul görmüş sınıflandırma iken diğeri ise önemli bir muhasebe bilim insanı olan Richard Mattessich tarafından yapılmış olan sınıflandırmadır.

2.4.2.1. Genel Kabul Görmüş Sınıflandırma

Normatif muhasebe teorilerinin genel kabul görmüş sınıflandırılması yapılırken bunların dört çeşitten oluştuğu görülmektedir. Bunlar (1) tarihi maliyet muhasebesi, (2) cari alım gücü muhasebesi, (3) cari maliyet muhasebesi ve (4) çıkış fiyat muhasebesi şeklindedir. Söz konusu teoriler, muhasebe uygulamalarının nasıl olması gerektiği ile ilgilidir. Konuyu biraz daha daraltacak olursak bu teorilerde, finansal tablo kalemlerinin nasıl değerlendirilmesi gerektiğinin üzerinde durulmaktadır. Her bir teoride, belli başlı bazı muhasebe teorisyenleri tarafından işletme varlıklarının hangi yöntem ile değerlendirilmesi gerektiğine değinilmektedir. Bu sayede de farklı değerlendirme yöntemleri, birbirinden farklı normatif muhasebe teorileri türlerinin oluşmasına neden olmuştur. Söz konusu normatif teoriler genelde (tarihi maliyet hariç) fiyatların arttığı dönemlerde muhasebede yapılması gerekenlere yöneliktir.

2.4.2.1.1. Tarihi Maliyet Muhasebesi

Elde etme maliyeti şeklinde de tanımlayabileceğimiz tarihi maliyet, bir varlığın edinildiği tarihteki maliyetini ifade etmektedir. Karar alırken ya da

geleceğe yönelik tahminlerde bulunurken bir varlığın elde etme maliyetinin biliniyor olması oldukça önemlidir. Ayrıca, muhasebeciler ellerinde bulunan verilerin uluslararası modifikasyonunu sağlamak isteyeceklerdir. Bunu yapabilmeleri için de tarihi maliyete ihtiyaç duyulacaktır.

Tarihi maliyet muhasebesi, değişen fiyatları dikkate almamaktadır. İlk önceleri muhasebe alanında kullanılan en temel teorilerden biri olan tarihi maliyet muhasebesi sonradan pek çok bilim insanı tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle fiyatlarda gerçekleşen artış, yapılan eleştirilerin giderek artmasına neden olmuştur. Bunun temel nedeni fiyatların arttığı dönemlerde yanlış karlılık oranları, fazla kar dağıtımı, aşınmış fiyatlar ve parasal kayıp ya da kazançlar şeklinde bazı yanlışların yapılmasıdır. Bu durum finansal tablo kullanıcılarının yeterli ve doğru bilgiye ulaşabilmelerini engellemiştir.

Tarihi maliyet muhasebesi varlıkların gerçek değerlerinden ziyade maliyetleri ile ilgilenmektedir. Ayrıca, herhangi bir enflasyon düzeltmesi de yapmamaktadır. Özellikle yüksek enflasyonun yaşandığı 1970'li ve 1980'li yıllarda, tarihi maliyet muhasebesine yönelik yapılan eleştirilerde çok büyük bir artış söz konusu olmuştur.

2.4.2.1.2. Cari Alım Gücü Muhasebesi

Cari alım gücü muhasebesinde (CAGM), enflasyonun etkisi üzerinde durulmaktadır. Cari alım gücünü elde edebilmek için tarihi maliyetler belli bir endeks kullanılarak cari fiyatlara dönüştürülmektedir. Bu yöntemi düzeltilmiş tarihi maliyet olarak nitelendirmek de doğru olacaktır. Çünkü burada tarihi maliyet esasından hareket edilmektedir. CAGM'de, finansal tablo kalemleri

finansal tabloların hazırlandığı tarihteki paranın satın alma gücünü göstermektedir. Tarihi maliyette ise finansal kalemler işletmeye girdikleri tarihteki para değerini göstermektedirler (Akdoğan, 2004: 36). CAGM, işletmenin gerçek değerinin bulunabilmesi açısından oldukça yararlıdır. Burada fiyat değişimleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu sayede hem tarihi maliyetlere hem de fiyat değişimi sonucu oluşan yeni değere ulaşılabilir.

Pek çok olumlu yönü olan CAGM'nin dezavantajları da bulunmaktadır. Örneğin, sadece genel alım gücündeki değişimler ele alınmakta olup değerdeki değişimler dikkate alınmamaktadır. Ayrıca hangi fiyat endeksinin seçileceğinin belirlenmesi de sorun yaratabilmektedir. Önceleri sıklıkla kullanılan bu yöntem, sonrasında yerini cari maliyet muhasebesine bırakmıştır.

2.4.2.1.3. Cari Maliyet Muhasebesi

Cari maliyet muhasebesinde, finansal tablolardaki kalemlerin cari değerleri ile değerlendirilmesini öngören yöntem yer almaktadır. Cari maliyet muhasebesini, tarihi maliyet muhasebesine alternatif olan ve en çok kabul gören şekilde tanımlamak mümkündür. Burada varlıklar elde edilme maliyetleri yerine cari yenileme maliyetleri, bir başka deyişle yerlerine cari dönemde yenilerinin alınması durumunda söz konusu olacak maliyet ile değerlendirilmektedirler. Örnek vermek gerekirse, işletmenin elinde 40.000 TL değerinde stokunun olduğunu varsayalım. İşletmenin bunların tamamını 55.000 TL'den sattığını ve söz konusu stokun yerlerine yenisinin alınması halinde işletmeye maliyetinin 48.000 TL olacağını varsayalım. İlk bakışta işletmenin

karının 15.000 TL olduğu düşünölse de cari maliyet muhasebesi teorisi dikkate alındığında işletmenin karının 7.000 TL olduğu görölmektedir.

Söz konusu teoriye göre varlıklar, cari yenileme maliyetleri ile değeriendiğinde elde edilecek kar rakamı, tarihi maliyet muhasebesi teorisinin belirttiğı şekilde değeriendiğinde ulaşılacak kar rakamından çok daha doğru sonuç vermektedir. Söz konusu teoriye yönelik yapılan eleştiri ise, cari maliyet muhasebesi teorisinde sübjektifliğin çok fazla olabileceğı yönündedir.

2.4.2.1.4. Çıkış Fiyat Muhasebesi

Avustralyalı araştırmacı Raymond Chambers tarafından ortaya atılmış olan çıkış fiyat muhasebesi teorisi, “sürekli güncel muhasebe (CoCoA)” olarak da adlandırılmaktadır (CoCoA, 2011). Söz konusu teoride varlıkların net satış (çıkış) fiyatları ile değeriilmesi gerektiğine değinilmektedir. Böylece hazırlanan bilançodaki kalemlerde net satış değeriileri yer alacaktır. Bu sayede işletmeler değeriışen durumlara çok daha kolay adapte olabileceklerdir. Söz konusu teoride, varlıkların değeriilmesi net satış fiyatlarına göre yapılacağı için amortisman göz ardı edilecektir.

2.4.2.2. Mattessich Sınıflandırması

Muhasebe alanında önemli çalışmaları olmuş bir bilim insanı olan Mattessich (1995) çalışmasında normatif muhasebe teorilerini sınıflandırmıştır.

Bu sınıflandırmanın ilgili literatürde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu nedenle de, normatif muhasebe teorilerinin genel kabul görmüş sınıflandırmasının yanında Mattessich'in de sınıflandırmasına değinmekte fayda vardır. Söz konusu sınıflandırmayı üç kısımda incelemek mümkündür. Buna göre normatif muhasebe teorileri; (1) etiksel normatif muhasebe teorisi, (2) pragmatik normatif muhasebe teorisi ve (3) koşullu normatif muhasebe teorisi şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Tüm dünyada sistematik olarak normatif muhasebe teorilerine duyulan ilgi 1900'lü yılların başlarında ortaya çıkmıştır. Normatif muhasebeye yönelik çalışmalar ilk olarak Almanya'da gerçekleştirilmiştir. İki Alman bilim insanı olan Johann Friedrich Schar ve Heinrich Nicklisch, normatif muhasebe teorisi ile ilk ilgilenendir. Bu teorisyenlerin ortaya çıkardığı normatif teori, etiksel normatif teori olarak isimlendirilmiştir. Bu nedenle, etiksel normatif muhasebe teorisinin 1900'lü yılların başında görülmeye başlandığını söylemek mümkündür. Onlara göre; yöneticiler, firmaların ya da bireylerin faydası için etkinliği ve performansı optimize etmelidirler.

Etiksel normatif teorisinin, etik kurallarına uygun olarak davranılması için yapılması gerekenleri içerdiğini söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, etiksel normatif muhasebe teorisi nasıl davranılması gerektiğinin üzerinde durmakta ve davranışlara yol gösteren ilkeler oluşturmayı amaçlamaktadır. Sonradan bu amaç oldukça değiştirilmiş ve farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Etiksel normatif muhasebe teorilerinin temel özelliklerinin, bireysel ya da ekonomik ilkelerden başka, toplumsal eşitliliğe olan belirgin bağlılıkları olduğunu söylemek mümkündür. Etiksel normatif muhasebe teorisi genellikle toplumun amaçlarını ve etiksel değer yargılarını göz önünde bulundurur. Çevresel ve sosyal normlar söz konusu teoride önemli bir yer tutmaktadır (Mattessich, 1995: 262).

1915 yılından sonra Heinrich Nicklisch, etiksel normatif çalışmaların savunuculuğunu yapmıştır. 1919 ile 1930 yılları arasında ise Eugen Schmalenbach normatif muhasebe ile ilgilenmiştir

1970'li yıllara gelindiğinde ise etiksel normatif muhasebe teorisi İngiltere'de görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde Anthony Hopwood'un önderliğinde, normatif muhasebe teorisi alanına yönelinmiştir ve İngiliz Normatif Okulu kurulmuştur. Söz konusu durum İngiltere'deki akademik muhasebe alanına yeni bir yaklaşım getirmiştir. İngiltere'de D.J. Cooper, Anthony Hopwood, T. Hooper, A.M. Tinker etiksel normatif muhasebe teorisi ile ilgili çalışmalar yapmışlardır (Mattessich, 1992: 184).

1950'li yıllarda başlayıp 1970'li yılların başlarına kadar devam eden dönemde etkili olan normatif muhasebe teorisinin türü, pragmatik normatif muhasebe teorisidir. Söz konusu teori, etiksel normatif muhasebe teorisinin tersine, gizli ya da belirgin değer yargılarına dayanmaktadır. Aynı zamanda metodolojik, teknik, yasal veya idari normları da içermektedir. Bu nedenle etiksel normatif muhasebe teorisinden daha bilimsel olduğu söylenebilir. Pragmatik normatif muhasebe teorisi konusunda çalışmaları olan bilim insanları; William Andrew Paton, Maurice Moonitz, Robert T. Sprouse, Richard Mattessich, Goldberg, Raymond J. Chambers, Yuji Ijiri, R. Robert Sterling v.b. şeklinde sıralanabilir (Mattessich, 1992: 187, 194).

Koşullu normatif muhasebe teorisinin ayırt edici özelliği, teorik çerçevede belli amaçları ve araçsal hipotezleri içeriyor olmasıdır. Bir başka deyişle, koşullu normatif muhasebe teorisinde ampirik olarak belirlenmiş neden sonuç ilişkileri yer almaktadır. Birleştirilmiş ve açığa kavuşturulmuş normlar, teorisinin geçerli olduğu koşulları oluşturmaktadır. Bu da demek oluyor ki koşullu normatif teori, belli amaçlara dayanan farklı neden sonuç ilişkisi seçenekleri sunan teorik bir çerçevedir (Mattessich, 1992: 187, 190).

Koşullu normatif muhasebe teorisi, değer yargıları ve neden sonuç ilişkileri ile ilgilenmektedir. Neden sonuç ilişkilerinin analizi oldukça zordur. Bu tür hipotezlerin doğrulanmasında istatistiksel çalışmalara ve ampirik metotlara başvurmak gerekmektedir. Richard Mattessich ve W. Balzer'in koşullu normatif teori ile ilgili çalışmaları mevcuttur.

2.4.3. Normatif Muhasebe Teorilerine Yapılan Eleştiriler

Normatif muhasebe teorileri bazı bilim insanları tarafından, özellikle pozitif muhasebeciler tarafından, bilimsel olmayan şeklinde nitelendirilerek eleştirilmiştir. Söz konusu durumun nedenlerinin başında, normatif muhasebe teorilerinin temelde ampirik araştırmalardan yoksun olmaları gelmektedir.

Bu teorilerin bilimsellikten uzak olarak nitelendirilme nedenlerinden bir diğeri ise normatif muhasebe teorilerinde temelde tümdengelim yaklaşımının kullanıyor olmasıdır. Yuji Ijiri, Ross L. Watts, Jerold L. Zimmerman ve E.S. Hendriksen gibi pek çok bilim insanı tümdengelim yönteminin normatif teorilerle yakından ilişkili olduğuna değinmektedir. Normatif muhasebe teorilerinin iki temel unsuru bulunmaktadır; (1) amaç belirleme ve (2) sonuç çıkarmadır. Bu unsurlar normatif muhasebe teorilerinde temelde tümdengelim yönteminin uygulandığının birer göstergesidir. Mattessich de çalışmasında (1992: 187) normatif teriminin tümdengelim yöntemi ile neredeyse özdeşleştiğini belirtmiştir. Muhasebe alanında çalışan pek çok bilim insanı tümevarım yöntemini bilimsel yöntem olarak değerlendirmektedir. Bu durumun temel nedeni tümevarım yönteminde yapılan gözlemler, incelemeler ve araştırmalar neticesinde genel bir yargı oluşturuluyor olmasıdır. Bir nevi yeni bir şey ortaya çıkarılmaktadır.

Tümdengelim yönteminde ise zaten var olan bir yargıdan hareket edildiğinden yeniliklerin önünün kesildiğinden bahsedilebilir.

Watts ve Zimmerman (1990), normatif muhasebe teorisinin Amerika'daki ilerleyişini şu şekilde açıklamaktadır: “1933 ve 1934 yıllarında Amerika'da hisse senetlerine yönelik çıkartılmış olan yasaların etkisiyle, muhasebe teorisyenleri o dönemde firmaların nasıl raporlama yapmaları gerektiği ile ilgilenmeye başlamışlardır. Temelde muhasebe teorisyenlerinin ‘ne yapılması gerektiği’ ile ilgileniyor olmaları, onları normatif hale getirmiştir. Bu dönemde muhasebede neyin yapılması gerektiği ile ilgilenen normatif teorilere yer almıştır”. Edwards, Bell, Chambers ve Sterling; Watts ve Zimmerman'ın normatif teorilere ilişkin düşüncelerine karşı çıkmışlardır. Normatif muhasebe teorisyenleri, normatif muhasebe teorilerinin ortaya çıktığı yıllarda, hipotezlerin test edilmesinde kullanılan istatistiksel yöntemlerin ve ampirik araştırmaların muhasebe alanında neredeyse hiç kullanılmamakta olduğunu savunmuşlardır. Buna karşın, istatistiksel yöntemlerin ve ampirik araştırmaların o dönemlerde diğer disiplinlerde uygulanmakta olduğunu ve onlardan esinlenilebileceğini savunan teorisyenler de olmuştur (Mattessich, 1992: 189).

Normatif muhasebe teorilerinin bilimsel olmadıkları yönündeki eleştirilmelerin bir diğer nedeni ise değer yargılarını içermeleri ve bundan ötürü sübjektif olmalarıdır. Sübjektif olması, normatif muhasebe teorilerinin bilimsel olmadığı yönünde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle de pek çok muhasebe teorisyeni normatif muhasebe teorilerini reddetmektedir.

Mattessich çalışmasında (1995: 278) etiksel normatif teorilerin ve pragmatik normatif teorilerin bilimsel olmadıklarını söylemenin mümkün olabileceğini deyinmiş ve nedeni olarak da onların ne doğrulanabilir ne de yanlışlıkları çürütülebilir olduklarını belirtmiştir. Fakat Mattessich, koşullu normatif teoriler için bu durumun böyle olmadığını savunmakta ve bu teorilerin amaçlarla ve neden sonuç ilişkileri ile ilgilendiğini belirtmektedir. Ona göre,

neden sonuç ilişkilerinin ortaya çıkarılması ve doğrulanması da ampirik çalışmaları beraberinde getireceğinden, koşullu normatif teoriler bilimseldir.

Çalışmanın önceki bölümünde bahsedildiği üzere muhasebe teorisinin amacı, gözlemlenebilen uygulamalara yönelik açıklama, gözlemlenemeyen uygulamalar için ise tahmin etmeyi sağlayacak ilke ve ilişkiler setini sağlamaktır. Bu bağlamda muhasebe teorilerinin amacı, muhasebe uygulamalarını (1) açıklamak ve onlara yönelik (2) tahminlerde bulunmaktır. Bu doğrultudan hareketle, normatif muhasebe teorilerinin muhasebe uygulamalarına yönelik herhangi bir açıklama yapmak yerine direkt olarak nasıl olmaları gerektiğinin üzerinde durduklarından bilimsel olmadıkları pek çok bilim insanı tarafından vurgulanmıştır.

2.5. POZİTİF MUHASEBE TEORİLERİ

Temel muhasebe teorilerinden bir diğeri olan pozitif muhasebe teorilerinin, muhasebe alanına girmesi 1960'lı yılların sonlarına dayanmaktadır. Bunun öncesinde muhasebe literatürü normatif bir yapıya sahiptir. Söz konusu normatif yapıda kural ve emirlerin baskın olduğunu ve ampirik olarak test edilmemiş hipotezlerin bulunduğunu görmek mümkündür. 1950'li ve 1960'lı yıllar arasında iktisat ve finans alanlarında yaşanan gelişmeler, sonraki yıllarda muhasebe alanında da pozitif araştırmaların görülmeye başlamasını ve pozitif teori kavramının yerleşmesini sağlamıştır. Bir başka deyişle, bilimsel metodolojinin muhasebe alanına girmesi, muhasebenin finans alanındaki gelişmelerden etkilenmesi ile başlayıp pozitif muhasebe teorileri ile devam etmiştir.

1960 ve 1970'li yıllarda muhasebe alanında yaşanan gelişmeler, Amerika başta olmak üzere pek çok ülkede, hem işletme hem de yönetim konularında akademik araştırmaların genel gelişiminde önemli bir parça oluşturmuştur. Bilimsel bilginin öneminin ve faydasının farkına varılmış ve bu konuda çeşitli eğitimler verilmiştir. Böylece problemlerin çözümünde bilimsel bilginin vazgeçilmezliğinin altı bir kez daha çizilmiştir. Uygulamadan ziyade teorinin öneminin farkına varılmıştır (Whitley, 1988: 643). Söz konusu yıllarda muhasebe araştırmacılarının üzerinde durdukları konulardan öne çıkanları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Schreuder, 1983: 1):

- Muhasebe teorileri ve uygulamaları arasındaki ilişki,
- Muhasebe politikası oluşturulması sırasında bilimsel bilginin önemi.

Pozitif araştırmalar, muhasebedeki davranışsal ilişkileri araştırmayı amaçlamaktadır. “Nasıl olmalı”dan (should be) ziyade, unsurların “ne olduğu” (what is) ile ilgilenilir. Bir başka deyişle olması gereken ile değil olanla ilgilenilmektedir. Pozitif muhasebe teorileri, normatif muhasebe teorileri gibi kurallar koymaktan ziyade, açıklayıcı ve tahmin edici niteliktedirler.

Muhasebe literatüründe yer alan pozitif sorulardan bazılarını aşağıdaki gibi örneklemek mümkündür (Jensen, 1976: 3-4):

- Literatürde, finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaçları doğrultusunda çok sayıda tartışma söz konusu olmuştur. Finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaçlarına **neden** gereken önem verilmemektedir? Arz yönlü güçler **nelerdir** ve muhasebe uygulamaları üzerindeki etkileri **ne** yöndedir?
- İşletmeler **neden** muhasebe yöntemlerini değiştirirler?
- İşletmeler denetçilerini **neden** değiştirirler?
- Koyulan kurallar muhasebe uygulamalarını **nasıl** etkilemiştir?
- İşletmeler uyguladıkları amortisman yöntemini **neden** kullanmaktadırlar?

- SMM ve SMMM sertifikası sürecinin muhasebe uygulamaları ve araştırmaları üzerindeki etkisi **nedir**?
- Muhasebe alanında etik konusuna **neden** önem verilmektedir?

Pozitif muhasebe teorileri yukarıdaki sorularda koyu yazı ile ifade edildiği gibi “ne, neden ve nasıl” sorularına cevaplar aramakta ve çalışmalarını da bu yönde gerçekleştirmektedir.

Normatif ve pozitif araştırma soruları arasındaki farkı ortaya koyabilmek için Jensen (1976) bir liste hazırlamış ve her iki grup için de örnek soruları listelemiştir:

- Her iki liste arasındaki en büyük farklılık; normatif kısımdaki soruların “gerekir, olmalıdır” gibi ifadeleri içerirken, pozitif kısımdaki soruların “neden”, “ne” ve “nasıl” sorularını içeriyor olmasıdır.
- İkinci bir farklılık ise; normatif kısımdaki her soru “muhasebe varlıkları” ile ilişkilidir. Pozitif kısımdaki sorular ise, muhasebecilerin davranışlarının tanımını ve açıklamasını içermektedir.

Jensen, Watts ve Zimmerman pek çok muhasebe teorisinin normatif olmalarından kaynaklı bilimsel olmadıkları yönünde görüşe sahiptirler. Bu nedenle pozitif teorilerin gelişmesini sağlayarak gerçek muhasebenin ne olduğunu göstermek amacını gütmüşlerdir (Christenson; 1983: 1). Micheal C. Jensen’a (1976:2) göre pozitif muhasebe teorileri olmasaydı ne akademisyenler ne de muhasebe uygulayıcıları, normatif sorulara verilecek cevapları bulmada ilerleme gösteremezlerdi. Yine de pozitif muhasebe teorilerin normatif çıkarımlarının söz konusu olduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle normatif muhasebe teorilerini saf dışı bırakmak ve onları görmezden gelmek yanlış bir yaklaşım olacaktır (Boland ve Gordon, 1992: 146).

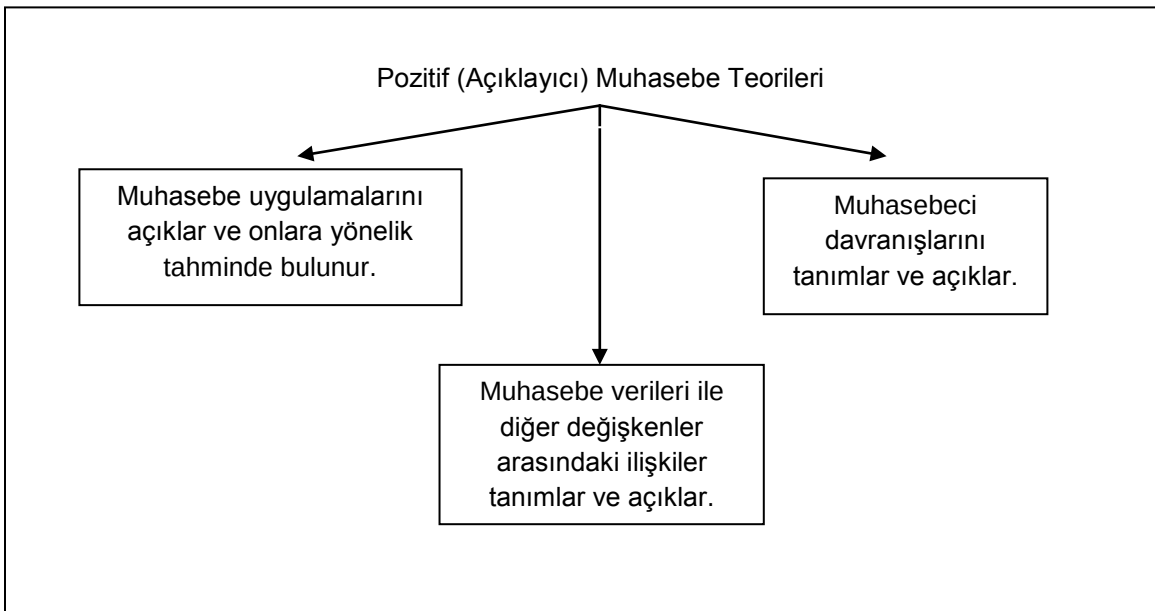
2.5.1. Pozitif Muhasebe Teorilerinin İlgilendiği Konular

Pozitif muhasebe teorilerinin oluşturulmasına büyük önem verilmeye başlanmasındaki temel nedenlerinin başında, muhasebecilerin ne yaptıkları ve neleri uyguladıkları ile yaptıkları şeyleri neden yaptıklarının merak ediliyor olması gelmektedir. Pozitif muhasebe teorilerinin ilgilendiği konuları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Sterling, 1990: 102):

- Hangi muhasebe politikasının uygulandığı ve hangi muhasebe yöntemlerinin seçildiği,
- Seçilen muhasebe yöntemlerinin neden seçildiği, neden seçilen yöntemden başkasının seçilmediğidir.

Bu doğrultuda pozitif muhasebe teorileri Şekil 14'te görüldüğü üzere üç temel faaliyeti yerine getirmektedir.

Şekil 14. Pozitif Muhasebe Teorileri

Pozitif muhasebe teorileri temelde gözleme dayanmaktadır. Bu sayede ampirik olarak test edilebilmekte ve yapılan yeni gözlemlerle geliştirilebilmektedir. Pozitif muhasebe teorileri mevcut olan ve yaşanan muhasebe uygulamalarını inceleyip bunlara yönelik çeşitli açıklamalarda bulunurken, geleceğe yönelik de tahminler yaparlar. Bir başka deyişle, gözlemlenebilen unsurları açıklar; gözlemlenemeyen unsurlara yönelik ise tahminlerde bulunurlar. Yapılan araştırma ve incelemeler de bu doğrultuda gerçekleşmektedir. Özetle, pozitif muhasebe teorilerinin temelde gerçekleştirdiği iki önemli faaliyetin olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar (1) açıklama yapmak ve (2) tahminde bulunmaktır.

Yukarıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere pozitif (açıklayıcı) muhasebe teorileri, muhasebe verileri ile diğer değişkenler arasındaki ilişkileri tanımlamakta ve açıklamaktadır. Bu duruma örnek olarak; A işletmesinin uyguladığı politikaların ve elde edilen muhasebe verilerinin, söz konusu işletmenin borsada işlem gören hisse senedi değeri üzerinde bir etkiye sahip olması gösterilebilir. Burada pozitif muhasebe teorisini, muhasebe verileri ile diğer bir değişken olan hisse senedi değeri arasındaki ilişkiyi tanımlamakta ve açıklamaktadır. Bu bağlamda da muhasebe verilerinin hisse senedi değeri üzerinde bir etkiye sahip olduğunu ve hisse senedi değerinin değişmesine neden olduğunu örnek olarak göstermek mümkündür.

Şekil 14'te gösterildiği üzere, pozitif muhasebe teorileri aynı zamanda muhasebeci davranışlarını tanımlamakta ve incelemeler yaparak açıklamalarda bulunmaktadır. Muhasebecilerin nasıl davrandıkları, neler yaptıkları, gerçekleştirdikleri davranışlarını niçin yaptıkları gibi konular pozitif muhasebe teorilerinin ilgi alanı içerisine girmektedir. Muhasebeci davranışlarına örnek olarak, bir işletme muhasebecisinin stok değerlendirme yöntemi olarak FİFO yöntemini uyguluyor olması gösterilebilir. Burada pozitif muhasebe teorisinin yapacağı, ilk olarak muhasebecinin hangi muhasebe politikasını uyguladığını

belirlemektir ki örneğimizde bu FİFO yöntemidir; sonrasında ise neden bu muhasebe politikasını seçtiği ve uyguladığı sorularının açıklanması gerekmektedir.

Christenson (1983: 1-22), pozitif araştırmaların muhasebe konularından ziyade; muhasebe verilerini hazırlayanların ve bu verileri kullananların davranışları ile ilgilendiğini savunmaktadır. Pozitif muhasebe teorileri, muhasebe uygulayıcılarıyla da ilgilendiği ve söz konusu uygulayıcılar bireyler olduğu için pozitif muhasebe teorilerini ilk bakışta davranış bilimi olarak düşünmek mümkündür. Fakat bu teori temelde davranış biliminden farklıdır. Söz konusu farklılıkların başında, davranış biliminde uygulayıcıları nelerin motive ettiği keşfedilmeye çalışılırken; pozitif muhasebe teorilerinde böyle bir davranış söz konusu değildir. Pozitif muhasebe teorilerine göre herkes kendi faydasını maksimize etmeye çalışmaktadır. Bir başka deyişle değinilen teori, muhasebe yöntemlerinin seçimi sonucunda söz konusu seçimden servetleri etkilenen bireylerle ilgilenmektedir.

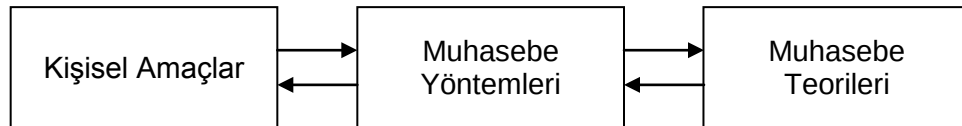
Muhasebe politikalarında yapılan her değişimin ve seçimin nedeni söz konusu durumun sonucunda birilerinin servetinde bir değişimin meydana gelecek olmasıdır. Örneğin bir işletme stoklarını değerlendirme yöntemi olarak FİFO yöntemini uygularken LİFO yöntemine geçiş yapmış ise bunun temel nedeni, söz konusu değişimin muhasebe uygulayıcılarının faydasını maksimize ediyor olmasıdır. Pozitif muhasebe teorilerinde tüm davranışların nedeni olarak fayda maksimizasyonu düşünülmektedir. Bu bağlamda, işletme yönetimleri kendi çıkarları doğrultusunda lobi ve kulis çalışmaları yaparak muhasebe politikalarında ve standartlarında değişiklik yapılması yönünde çalışmalar yapmaktadır (Watts ve Zimmerman, 1978: 113).

Pozitif muhasebe teorileri, mevcut muhasebe uygulamalarının değerlendirileceği çerçeveyi belirlemenin yanında; muhasebe alanında yeni yöntemlerin ve uygulamaların ortaya çıkarılmasına da yardımcı olmaktadır.

Kişiler, servetlerini arttırmaya yardımcı olacak muhasebe yöntemlerine yönelirler. Muhasebe yöntemleri, teknikleri ve uygulamaları finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan bir çeşit algoritmadır. Muhasebe standartları ise otoriteler tarafından tasdik ya da tavsiye edilen muhasebe yöntem ya da uygulamalarıdır. Muhasebe teorileri ise, muhasebe uygulama ve standartlarının belirlenmesinde kullanılmaktadır. Muhasebe teorilerinin en önemli amacı, birbirleriyle uyumlu ve muhasebe uygulamalarına yön veren ilkeler oluşturmaktır (Watts ve Zimmerman, 1979: 275, 285).

Şekil 15'te görülebileceği üzere, işletme ile ilgili gruplar kendi amaçlarına yönelik muhasebe yöntemlerini uygulayabilmek için onları ortaya çıkaracak muhasebe teorilerini talep ederler. Kişilerin çıkarları birbirinden farklılaştığı için çok sayıda farklı muhasebe yöntemi ve bunlarla alakalı çok sayıda farklı muhasebe teorisi talep edilmektedir. İşte bu durum, muhasebe teorisi üzerinde genel kabul görmüş bir uzlaşmasının olamamasına yol açmaktadır. 19. yüzyılda muhasebe teorisyenleri, muhasebe yöntemlerindeki ve uygulamalarındaki farklılıkların farkına varmışlardır. Herkes tarafından uygulanan ve genel kabul görmüş kuralların olmayışının üzerine gitmişler ve yeknesaklık sağlamaya çalışmışlardır.

Şekil 15. Kişisel Amaçların Teoriler Üzerindeki Etkisi

Normalde bilim, bilim insanlarının nasıl davrandığı ile ilgilenmemektedir. Örneğin kimya bilim alanında moleküllerin ve atomların hareketleri inceleme altındadır; kimyagerlerin davranışları incelenmemektedir. Fakat pozitif

muhasabe teorileri muhasabe bilim alanına farklı bir bakış açısı getirmektedir. Unutmamak gerekir ki muhasabe uygulayıcılarının davranışlarının incelenmesi sonucunda da ayrı bir bilgi elde edilecektir ki, bu da muhasabe uygulamalarına ilişkin farklı bir bakış açısına sahip olunmasını sağlayacaktır. Pozitif muhasabe teorilerinin muhasabe uygulayıcılarının davranışları hakkında bilgi veriyor olması neticesinde, söz konusu muhasabe uygulamalarının ya da muhasabe araştırmalarının nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi sahibi olunmaktadır (Sterling, 1990: 107-108).

2.5.2. Pozitif Muhasebe Teorilerinin Özellikleri

Çalışmanın önceki bölümlerinden “1.1.4. Teorinin Geliştirilmesinde Kullanılan Yöntemler” başlığı altında, tümevarım yöntemi ve tümdengelim yöntemi olmak üzere iki temel yöntemin olduğunun üzerinde durulmuştur. Normatif muhasabe teorilerine değinilirken, bu iki yöntemden tümdengelim yönteminin normatif muhasabe teorisyenleri tarafından yaygın bir biçimde kullanıldığı belirtilmiştir. Pozitif muhasabe teorilerinde ise tümevarım yönteminin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Her ne kadar istisnalar söz konusu olsa da, tümdengelim yaklaşımlarının genelde normatif iken; tümevarım yaklaşımlarının ise genelde pozitif olduğunu söylemek mümkündür.

Pozitif önermeler evrenin nasıl çalışması gerektiği ile değil, bunun tam tersine nasıl çalıştığı ile ilişkilidir. Pozitif önermelere örnek olarak; “İşletmeler enflasyonun etkili olduğu dönemlerde, stok değerlendirme yöntemlerinden LİFO yöntemini kullanmaktadırlar. Böylece stoklarının maliyetleri, son giren kalemlerin maliyetinin yüksek olmasından dolayı, yüksek görünecek ve

işletmeler enflasyonist dönemlerde daha az vergi vereceklerdir” şeklindeki bir yargı verilebilir.

Pozitif önermeler çürütülebilir niteliktedirler. Normatif önermelerde ise emirler ve kurallar söz konusudur. “Enflasyonun etkili olduğu dönemlerde işletmeler stok değerlemesinde LİFO yöntemini kullanmalıdırlar” yargısı normatif önermeye örnek olabilir. Normatif önermeler, pozitif önermelerin aksine çürütülebilir nitelikte değildirler. Yukarıda belirtilen yargıyı, “enflasyonun etkili olduğu dönemlerde işletmeler, stok değerlemede LİFO yöntemini kullanırsalar maliyetleri yükselterek görüntü karların gerçek karlara doğru yönelmesi sağlanmış olur” ifadesi şeklinde düzenlediğimizde buradaki yargı çürütülebilir bir hal almaktadır. Böylece ilk baştaki emir, durumsal bir tahmine dönüşmüş olacaktır.

2.5.3. Pozitif Muhasebe Teorilerinin Yaptığı Katkılar

Muhasebe alanında pozitif teorilerin gelişmesiyle, muhasebe araştırmalarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin, muhasebeciler artık “gözlemlediklerimizi neden gözlemliyoruz?” gibi sorular sormaya başlamışlardır. Bu da muhasebe araştırmalarının yönünü değiştirmiştir. Normatif muhasebeden dolayı genelde muhasebeciler ne yapmaları gerektiği öğretilen, profesyonel etiklerin son derece baskın olduğu ve “Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri” ile yönetilen kişiler olarak nitelendirilmiştir. Muhasebecilerin sanki kişisel istekleri ya da yaratıcılıkları yokmuş gibi düşünülmüştür (Jensen, 1976: 12, 14). İşte pozitif muhasebenin etkili hale gelmesi ile bu durum ortadan kalkmaya başlamıştır.

Pozitif muhasebe teorilerinin sağladığı katkıların başında; pozitif muhasebe teorilerinin işletme yöneticileri, bireysel yatırımcılar, serbest muhasebeciler, banka ve sigorta şirketlerinde çalışanlar, finansal analistler, devlet gibi muhasebe tekniklerine ilişkin karar alıcılara kararlarının sonuçları hakkında tahminlerde ve açıklamalarda bulunuyor olmasının geldiğini söylemek mümkündür.

Muhasebe araştırmacılarının muhasebe uygulamalarına ilişkin genel teoriler oluşturmaları, muhasebe uygulayıcılarının metodolojik kuralları takip ederek belirsiz ortamlarda bile aldıkları kararların sonuçlarını tahmin edebilmelerini sağlamaktadır (Whitley, 1988: 632).

Uluslararası Muhasebe Standartları'nın oluşturulmasında ve geliştirilmesinde de ampirik ve istatistiksel araştırmaları içeren pozitif muhasebe yaklaşımının etkili olduğunu da söylemek mümkündür.

Normatif sorulara verilecek cevapların faydalı olması durumu sadece elimizde pozitif teori mevcut ise söz konusu olabilmektedir. Buna verilebilecek en iyi örnek William Beaver'ın 1973 yılında yazdığı "FASB'in Amaçları Neler Olmalıdır? (What Should Be the FASB's Objectives?)" başlıklı çalışmasıdır. Çalışmada öncelikli olarak etkin pazarların pozitif teori ile açıklanması, muhasebe teknikleri ve bu tekniklerdeki değişimin hisse senedi fiyatlarını nasıl etkilediği konu edilmektedir. Sonrasında elde edilen sonuçlar sıralanıp normatif soru olan "FASB'in Amaçları Neler Olmalıdır?" sorusuna cevap aranmıştır.

Pozitivist akımın öncüleri arasında Sidney Davidson, Charles Horngren, George Soter, Nicholas Dopuch, Charles Honfgren, Stephen Zeff, William A. Paton, Ananias C. Littleton ve Myron Gordon sayılabilir (Jeanjean ve Ramirez, 2009: 118).

Jensen'in çalışmasında (1976: 4) değindiği üzere muhasebe alanına büyük katkılar sağlayan ve pozitif muhasebe alanında ön plana çıkan çok

sayıda çalışma mevcuttur. Benston (1967, 1973), Beaver (1968), Ball ve Brown (1968), Kaplan ve Roll (1972), Gonedes ve Dopuch (1974) piyasa etkinliğine yönelik; Beaver (1970), Ball ve Watts (1972), muhasebe kazançlarının zaman serisi davranışlarının niteliklerine yönelik; Gordon ve diğerleri (1966), Gagnon (1967, 1971) işletmelerin muhasebe politikası seçiminde belirleyici olan unsurlara yönelik çalışmalar yapmışlardır.

2.5.4. Pozitif Muhasebe Teori Terminolojisi

Pozitif ve normatif bilim ayrımı, iktisat metodolojisinde ilk olarak ekonomi alanında çığır açan ve çok önemli bir yere sahip olan Jonh Neville Keynes'in "The Scope and Method of Political Economy" isimli kitabında kullanılmıştır. Söz konusu kitabın ilk yayınlanış tarihi 1890'dır. Ancak bu ayrımın yaygın olarak kullanımı Amerikalı bir iktisatçı olan Milton Friedman tarafından gerçekleştirilmiştir.

Friedman "pozitif teori" tabirini direkt kullanmamıştır. Onun yerine "pozitif bilimin temel amacı, henüz gözlemlenmemiş fenomenler ile ilgili doğru ve anlamlı tahminler yapılmasını sağlayacak teori ya da hipotez geliştirmektir" demiştir. Friedman, iktisatta pozitif ve normatif bilim ayrımını 1953 yılında yapmış olduğu çalışmasında vurgulamıştır (Yay, 2001: 201).

Friedman çalışmasında (1953: 4,5), pozitif iktisadın ahlaki değerlerden ve yargılardan bağımsız olarak "nedir" ile ilgilenirken; normatif iktisadın ise "ne olmalıdır" ile ilgilendiğini vurgulamaktadır. Bir başka deyişle pozitif iktisat olanı, normatif iktisat ise olması gerekeni konu etmektedir. Zaten iktisat alanında bilimsel olarak kullanılan teori kavramı "pozitif teori" olarak nitelendirilmektedir.

Friedman'a göre pozitif bilimin temel amacı, henüz gözlemlenmemiş olgular hakkında anlamlı ve geçerli öngörülerde bulunabilecek teori ya da hipotezler oluşturmaktır.

Her ne kadar “pozitif teori” terminolojisi 1953 yılında Friedman tarafından ortaya atılmışsa da, muhasebe alanında pozitif araştırmaların popülerlik kazanmasını sağlayan ilk çalışma Ball ve Brown'ın 1968 yılında yapmış oldukları çalışmadır⁶.

2.5.5. Gerçek Bilim Pozitif Teorilerden Mi Oluşmaktadır?

Muhasebe teorileri genelde açıklayıcı niteliktedirler. Bu bağlamda yapılan muhasebe araştırmalarının büyük bir çoğunluğunun da açıklayıcı hipotezlerin test edilmesi ile bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.

Teori, belli olayları açıklamak amacıyla geliştirilmiş ilkeler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu durumda kuralcı ve emir koyan bir yapıya sahip olan normatif unsurlar teorinin dışında bırakılmaktadır. Normatif yapıya sahip muhasebe teorileri uygulamalar üzerinde etkili olamamaktadır. Söz konusu etki eksikliği metodolojik zayıflıktan kaynaklanmaktadır. Pozitif muhasebe teorileri ise muhasebenin unsurlarını açıklar, söz konusu unsurlarda meydana gelen değişimler neticesinde araştırmalarda ne gibi değişimlerin olacağına yönelik

⁶ J. Ray Ball ve Philip Brown; “An Empirical Evaluation of Accounting Income Numbers”, **Journal of Accounting Research**, 6, Autumn, 1968, s:159-178. Bu çalışmaya ilişkin ileriki bölümlerde detaylı bilgi verilecektir.

tahminlerde bulunur ve muhasebe standartlarının belirlenmesinde teorinin rolünü açıklar (Watts ve Zimmerman, 1979: 273-274).

Aşikardır ki, teorinin temelde kurallar koymaktan ve olması gerekenleri belirtmekten öte, açıklamalar yapmaya yönelik olması gerekmektedir. Teorilerin mevcut durumları gözlemleyip söz konusu durumların neden o şekilde gerçekleştiğini belirtmesi gerekmektedir. Bu sayede körü körüne belli şeyleri anlamadan kabul etmekten ziyade, neden o şekilde gerçekleştiğinin farkında olarak kabullenmek çok daha akılcı olacaktır.

Teori, işletmelerin hangi muhasebe yöntemlerini uygulamaları gerektiğini belirtmekten ve muhasebe uygulamalarına yönelik emirler ve kurallar koymaktan ziyade; muhasebe uygulamalarını açıklayarak hangi tür firmaların hangi yöntemleri uygulayabilecekleri ya da uygulayamayacakları hakkında açıklama yapmalıdır. Başka bir deyişle, teoride “böyle olmalıdır, şöyle yapılmalıdır” şeklinde zorunluluk ifadeleri söz konusu olmamalıdır.

2.5.6. Pozitif Muhasebe Teorilerinin Gelişimini Destekleyen Dergiler

Herhangi bir bilim alanının gelişmesinde etkili olan faktörler arasında, söz konusu bilime ilişkin akademik çalışmaları yayınlayan akademik dergiler de yer almaktadır. Bir bilim alanının gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi sahibi olabilmek istenildiğinde, o alanda çıkarılmış akademik dergilerin incelenmesi büyük fayda sağlayacaktır. Çıkarılmış akademik dergi sayısı ne kadar fazla ve söz konusu akademik dergiler ne kadar uzun süredir yayınlanıyor ise o bilim alanının gelişmişlik seviyesinin o derece yüksek olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Örneğin işletme bilim alanında yaşanan gelişme ele alınacak olunursa, 1980’li

yıllar ve sonrasında işletme bilim dalının, 1950'li yıllardaki durumuna kıyasla çok daha gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür. 1950'li yıllarda işletmenin bir bilim alanı olarak gelişmişlik düzeyinin düşük olduğunu da belirtmek doğru olacaktır. Bu durumu, Daniel kitabında (1999: 169) yayınlanan dergi sayısı ile de doğrulamaktadır. Kitapta, 1959 yılında işletme alanına yönelik çıkarılan dergi sayısının 1600 iken, 1984 yılında bu sayının 5000 adede çıktığı vurgulanmaktadır. Söz konusu durum, işletme bilim alanının 1959 yılından 1984 yılına kadarki dönemde yaşadığı gelişmeyi gözler önüne sermektedir. Zaten 1980'li yıllara gelindiğinde, işletme bilim dalının yerini sabitlediğini ve diğer bilimler tarafından da kabul gördüğünü söylemek mümkündür.

İşletme bilim alanında yaşanan durumun benzeri muhasebe alanında da söz konusu olmuştur. Muhasebe alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu bağlamda, muhasebenin Türkiye'deki gelişmişlik durumunu Türkiye'de muhasebe alanında çıkarılan dergiler incelenerek belirtmek mümkündür. Günümüzde Türkiye'de sadece muhasebe ve finans alanında çıkarılan dergi sayısı 30'dan fazladır. Bunlara üniversitelerin iktisadi ve idari bilimleri tarafından çıkarılmakta olan 30'a yakın dergi de eklendiğinde, Türkiye'nin muhasebe alanında yaşadığı gelişim gözler önüne serilmektedir.

Çıkarılan muhasebe dergilerinin içerikleri incelenerek söz konusu dönemde muhasebe alanında etkili olan yaklaşım hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. 1950'li yılların başlarında araştırmaya (pozitif muhasebeye) yönelik sadece iki adet akademik muhasebe dergisi bulunmaktadır; (1) *The Accounting Review* ve (2) *Accounting Research*. *The Accounting Review* Amerikan dergisi iken *Accounting Research* ise İngiliz dergisidir. Sonrasında ise muhasebe araştırmalarına yönelik başka dergiler de çıkartılmaya başlamıştır. 1958 yılında *Accountancy* dergisi çıkarılmıştır (Wells, 2000: 255). Bu dergileri takiben 1963 yılında *Journal of Accounting Research*; 1965 yılında *Abacus* ve *The International Journal of Accounting*; 1969 yılında ise *Journal of Business*

Finance and Accounting çıkarılmıştır (Jeanjean ve Ramirez, 2009: 119). Söz konusu dergilerin muhasebenin ampirik açıdan gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. Zaten bu dergilerde 1960'lı ve 1970'li yıllarda yayınlanan makaleler incelendiğinde hep pozitif muhasebeye yönelik ve araştırma odaklı çalışmalar olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, söz konusu dergilerin o dönemde normatif çalışmalardan ziyade pozitif ve araştırmaya dönük makaleleri desteklemek amaçlı olarak yayınladığı görülmektedir.

Pozitif muhasebe teorilerini destekleyen muhasebe dergilerinin arasında *Journal of Accounting and Economics*, *The Accounting Review*, *Journal of Accounting Research*, ve *Accounting, Organizations and Society* dergileri yer almaktadır. Adı geçen bu dergilerde, genel olarak, pozitif muhasebe alanında yazılmış çalışmalar mevcuttur. Söz konusu dergilerde yayınlanan pozitif araştırmaya yönelik çalışmalar o denli etkili olmuşlardır ki o dönemlerde Amerikan üniversitelerinin doktora programlarında hazırlanan tezlerde bile ağırlıklı olarak pozitif muhasebe teorisinin etkileri görülmüştür (Kabir, 2010: 137).

Herhangi bir bilim alanının gelişmişlik derecesini ya da söz konusu bilim alanında hakim olan görüşün ne olduğunu anlayabilmenin yollarından birisi o alanda çıkarılmış dergileri incelemek ise bir diğeri de söz konusu alanda yayınlanmış olan makaleleri incelemektir. Makale incelemesine ilişkin yapılmış çalışmalara örnek olarak Watts'ın çalışması (1995) verilebilir. Watts çalışmasında, *Journal of Accounting Research*'de 1967, 1968 ve 1972 yıllarında yayınlanan makalelerin yüzde kaçının pozitif ya da normatif olduklarını belirlemiştir. Söz konusu durum Tablo 1'de gösterildiği gibidir:

Tablo 1. Journal of Accounting Research’de 1967, 1968 ve 1972 Yıllarında Yayınlanan Makalelerin Alanlarına Göre Yüzdeleri

	1967	1968	1972
Pozitif çalışmalar	% 13	% 31	% 60
Normatif çalışmalar	% 24	% 7	0

Yukarıdaki tablodan dönemler itibariyle muhasebe alanında yaşanan değişim gözler önüne serilmektedir. 1960’lı yılların ortasından itibaren muhasebe alanında pozitif muhasebenin etkisinin arttığı görülmektedir. Pozitif muhasebe alanında yapılan çalışmalardaki artışın aksine normatif muhasebe alanında yazılmış olan makalelerin sayısındaki azalmalar 1960’ların sonlarında kendisini iyice belli etmektedir. 1970’lerde ise normatif muhasebeye yönelik yapılan çalışmalar yok denecek kadar az olmuştur.

Watts çalışmasında (1995: 299), 1956-1963 yılları arasında *Accounting Review* dergisinde yayınlanmış olan makalelerin 365 adedinin normatif nitelikte olduklarını ve bunların hiçbirinde hipotez testine rastlanmadığını da belirtmiştir. Ayrıca Watts, söz konusu yıllarda *Accounting Review* dergisinde yayınlanmış olan makalelerin sadece %3’ünün ampirik nitelikte olduğunu belirtmiştir. Çalışmanın normatif muhasebe teorileri kısmında da değinildiği üzere 1956-1963 yılları arası normatif muhasebenin etkili olduğu yıllardır. Watts’ın yapmış olduğu çalışmada da, bu dönemin normatifçi bir dönem olduğu yayınlanan makalelerin nitelikleri gözler önüne serilerek vurgulanmaktadır. Buradan da yayınlanan makalelerin içeriklerinden o dönemde hangi yöne doğru bir akımın olduğu anlaşılabilmektedir.

Pozitif muhasebe teorilerinin büyük rağbet görmesinin ve ilginin büyük kısmının söz konusu alana yönelmesinin ardından bir dengeye gelme durumu yaşanmıştır. Özellikle muhasebe standartlarının baskın hale gelmesi normatif muhasebenin ortadan kalkmasının önüne geçmiştir.

2.5.7. Pozitif Muhasebe Teorilerinin Türleri

Pozitif muhasebe teorilerinin türleri üzerine bir ayırım yapmak oldukça zordur. Bunun temel nedeni, pozitif muhasebe teorisinin fikir babası Jerold Zimmerman ile yapmış olduğum görüşmede kendisinin de vurguladığı üzere, pozitif muhasebe teorilerinin popülerlik kazanmasını takiben; pozitif muhasebe teorisi kavramının bir torba olarak diğer tüm pozitif çalışmaları içerisine almış olması gerçeğidir. Zimmerman, esas olarak üzerinde durulması gereken noktanın; günümüzde çok az sayıda normatif çalışmanın var olduğu gerçeği olduğunu söylemektedir.

Pozitif muhasebe teorileri denilince ilk akla gelen teori, teorilerin genel başlığı ile aynı adı taşıyan ve Watts ve Zimmerman tarafından oluşturulmuş olan Pozitif Muhasebe Teorisidir. Buna ek olarak Paydaş Teorisi⁷ ve Meşruluk Teorisi⁸, Pozitif Muhasebe Teorisi'nden sonra gelen en önemli pozitif muhasebe teorilerindendir.

⁷ Paydaş Teorisi, işletme paydaşlarına (hissedarlar, müşteriler, çalışanlar, borç verenler, devlet gibi işletme faaliyetlerini etkileyen ya da işletme faaliyetlerinden etkilenen gruplara) yönelik değer yaratılması hususunun üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda söz konusu teoriye göre paydaşların menfaatlerinin iyi yönetilmesi ve onların mutlu edilmesi işletmeler açısından büyük önem taşımaktadır. Burada tüm paydaşların menfaatlerinin bir arada yürütülmesi gerekmektedir.

⁸ İşletmeler yaptıkları faaliyetlerin toplumun normları ve sınırları içinde yer aldığını ve bunların meşru olduklarını gösterme çabası içindedirler. Banu Başar ve Mehmet Başar çalışmalarında (2006: 216), meşruluk teorisini “bu teori, işletmelerin sosyal ve çevresel konuları raporlamalarının bu işletmelerin menfaat sahiplerinin gözünde faaliyetlerini meşrulaştırdıkları ya da menfaat sahiplerinin algılarını değiştirdiklerini ifade etmektedir” şekilde tanımlamaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POZİTİF MUHASEBE TEORİSİ

3.1. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNE GENEL BAKIŞ

Pozitif muhasebe teorisi denildiğinde birçok teori ve çalışma akıllara gelmektedir. Zira bu teorilere öncül olan çalışmaların tümünde ampirik bir düzen söz konusudur (Watts ve Zimmerman, 1990: 131). Pozitif muhasebe teorileri normatif muhasebe teorilerinin aksine objektif, yansız ve tanımlayıcı bir yapıya sahiptir (Boland ve Gordon, 1992: 151). Bu nedenle, özellikle Watts ve Zimmerman'ın 1978 ve 1979 yıllarında yaptıkları iki çalışma ile muhasebe literatüründe yer edinmiş olan pozitif muhasebe teorisi kavramı; kendisinden sonra gerçekleştirilen diğer ampirik ve tanımlayıcı muhasebe çalışmaları bağlamında üretilen teorilere de kendi ismini vermiştir.

Watts ve Zimmerman tarafından ortaya atılan ve popülerlik kazanmış olan pozitif muhasebe teorisi, çalışmada bundan sonra PAT olarak ifade edilecektir. PAT'in, muhasebe teorilerinin sınıflandırılması sırasında yapılan normatif ve pozitif muhasebe teorileri ayrımında yer alan pozitif muhasebe teorileri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Temelde PAT, pozitif muhasebe teorilerinden birisidir. Bir başka deyişle, PAT pozitif muhasebe teorilerinin bir alt çeşidi şeklinde nitelendirilebilir. Söz konusu isim benzerliğinden ötürü çoğu zaman karışıklıklar yaşanmıştır. Aslında Watts ve Zimmerman, oluşturdukları teorilerine pozitif muhasebe teorisi yerine başka bir isim vermiş olsalardı söz konusu karışıklık oluşmamış olacaktı.

Watts ve Zimmerman “pozitif” sıfatını iktisat bilim alanından almışlardır. “Pozitif” terimi iktisat alanında, özellikle Friedman tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Muhasebede kullanılan “pozitif” terimi ile açıklayıcı muhasebe, kural koyucu muhasebeden ayrılmış olmaktadır. “Pozitif” terimi “Kola”, “Mercedes” ya da “Burberry” gibi bir marka oluşturmaktadır ve her marka gibi belli bir bilgiyi ifade etmektedir (Watts ve Zimmerman, 1990: 148). Watts ve Zimmerman’ın geliştirmiş oldukları teorilerine de pozitif muhasebe teorisi dışında bir isim vermemelerinin altında yatan temel etmenin markalaşma ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer teorilerden ayırmak amacıyla “ekonomi tabanlı muhasebe teorisi” şeklinde de nitelendirilen PAT’e yönelik çok sayıda eleştiri yapılmıştır. Watts ve Zimmerman’ın 1990 yılında çıkardıkları makale⁹, söz konusu eleştirilere yöneliktir ve yayınlanmış olan eleştirilerin çoğuna cevap vermektedir (Boland ve Gordon, 1992: 142). PAT’in ele aldığı iki çeşit test söz konusudur. Bunlar; (1) hisse senedi fiyat hareketlerine ve (2) muhasebe yöntemi seçimine ilişkin testlerdir (Watts ve Zimmerman, 1990: 138). Söz konusu konular çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

PAT’den önce de muhasebe araştırmacıları değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Fakat söz konusu ilişkinin belirtilen şekilde gerçekleşme nedeni hakkında (nedensellik) herhangi bir fikir ortaya konulmamış ve aralarındaki ilişki açıklanmamıştır. Bu sebepten, nedenselliği inceleyip açıklayacak bir teoriye ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda da PAT geliştirilmiştir ve araştırmaya dayalı muhasebenin gelişimi PAT ile hızlanmıştır.

PAT’in muhasebe alanında mevcut olan açıkları kapadığını ve bu alana bilimsellik getirdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, muhasebe alanında ampirik

⁹ WATTS, Ross L., ZIMMERMAN, Jerold L.; “Positive Accounting Theory: A Ten Year Perspective”, The Accounting Review, Vol. 65, No.1, January, 1990, s: 131-156.

düzenlemelerle ilgili araştırmaların önünün açılması da sağlamıştır. Bu bağlamda, Watts ve Zimmerman ampirik muhasebe araştırmasının gelişimini, teorik gelişmeler ve teknik düzeltmeler şeklinde gerçekleştirdiğini belirtmektedirler.

3.2. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN ORTAYA ÇIKMASINA VE GELİŞİMİNE ETKİ EDEN BİLİM İNSANLARI VE ÜNİVERSİTELER

Teoriyi ortaya atan ve geliştiren bilim insanlarının almış oldukları eğitim ve hem mezun oldukları hem de akademik kariyerlerine devam ettikleri üniversitelerin savundukları görüşler, söz konusu teorinin oluşum ve gelişim yönünü etkilemektedir. Bu bağlamda tezin konusunu oluşturan PAT'in ortaya çıkmasına ve geliştirilmesine katkı sağlayan bilim insanları ve üniversiteler hakkında detaylı bilgi vermek faydalı olacaktır.

3.2.1. Ross L. Watts ve Jerold L. Zimmerman

Pozitif muhasebe teorisinin ortaya çıkmasında ve gelişiminde büyük katkıları olmuş iki bilim insanı mevcuttur. Bunlar Ross L. Watts ve Jerold L. Zimmerman'dır. Bu iki bilim insanının özellikle yüksek lisans ve doktora programlarını hangi alanlarda ve hangi üniversitelerde yaptıklarının yanında, akademik kariyerlerine devam ettikleri ve bu bağlamda da etkisi altında

kaldıkları üniversitelere değinmek PAT hakkında daha detaylı bilgi sahibi olunmasına yardım edecektir.

Ross L. Watts, Newcastle Üniversitesi'nde yapmış olduğu muhasebe lisans programından 1966 yılında mezun olmuştur. Sonrasında Chicago Üniversitesi'nde yüksek lisans programına başlamış ve finans uzanımlı işletme mastırı yapmıştır. 1968 yılında yüksek lisans eğitimini tamamlayan Watts, aynı üniversitede doktora eğitimine başlamıştır. Ekonomi, finans ve muhasebe uzanımlı yaptığı doktora eğitimini 1971 yılında tamamlamıştır. Watts, doktora tezinde ekonometrik modelleri kullanarak bunları muhasebe ve finans alanlarına uygulamıştır.

Akademik kariyeri boyunca pek çok ödül almış olan Watts, ilk olarak Chicago Üniversitesi'nde finans ve muhasebe alanlarında asistanlık yaparak akademik kariyerine başlamıştır. Sonrasında ise Rochester Üniversitesi'ne geçerek akademik kariyerinin basamaklarını tamamlamıştır. Yardımcı doçent olarak girdiği üniversitede şu an halen profesör olarak görev yapmaktadır.

Jerold L. Zimmerman, Colorado Üniversitesi'nde finans alanında yapmış olduğu lisans eğitimini 1969 yılında tamamlamıştır. Ardından California Üniversitesi'nde işletme yönetimi alanında doktora programına başlamış ve 1974 yılında bunu tamamlamıştır. Zimmerman, doktora tezinde kaynak dağılımı ve bütçe işlemlerine yönelik problemlerle ilişkili bir çalışma yapmıştır. Rochester Üniversitesi'nde akademik kariyerine başlamış olan Zimmerman, profesörlüğünü de aynı üniversiteden almıştır. Zimmerman, misafir öğretim üyesi olarak Hong Kong'daki üniversitelerde de bulunmuştur. Çok sayıda ödül bulunan Zimmerman, halen Rochester Üniversitesi'nde görev yapmaktadır.

Yukarıda kısa öz geçmişlerine değinilen Watts ve Zimmerman ortaklaşa yaptıkları çalışmaları neticesinde tezin konusunu oluşturan “pozitif muhasebe teorisi”ni geliştirmişlerdir. Watts ve Zimmerman'ın doktoralarını yaptıkları

Chicago ve California üniversitelerinin o dönemlerde pozitif akımın etkisi altında olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Watts ve Zimmerman'ın pozitif muhasebe teorisi hakkında yazmış oldukları iki makaleleri¹⁰ (1978 ve 1979 yıllarında) ile AICPA'dan Muhasebe Literatürüne Önemli Katkı ödülünü almışlardır. Ayrıca Zimmerman yine pozitif muhasebe hakkında yazdığı makalesi¹¹ (1979) ile AAA'dan Rekabetçi Yazı Ödülü'nü kazanmıştır (Christenson, 1983: 2).

Metodolojik açıdan Kuhn'un bilim görüşüne katılan Watts ve Zimmerman, kendi metotlarını savunmak ve onun bilimsel bir metot olduğunu kanıtlayabilmek için ekonomi, fizik, kimya gibi bilimsel disiplinlerden alıntılar yapmışlardır (Kabir, 2010: 1,2). Onlara göre muhasebe teorisinin temel amacı, muhasebe uygulamalarını açıklamak ve onlara yönelik tahminlerde bulunmaktır. Pozitif muhasebe teorisini diğer muhasebe teorilerinden ayıran en önemli unsur da zaten PAT'in muhasebe uygulamalarının üzerinde duruluyor olmasıdır.

Watts ve Zimmerman normatif muhasebe teorilerinin sübjektif değer yargılarını içeriyor olması nedeniyle bu teoriler çerçevesinde yapılacak ampirik incelemenin zorlaştığını; bu nedenle de normatif muhasebe teorilerinin bilimsel olmadıklarını savunmaktadırlar (Schreuder, 1983: 3). Onlara göre iki çeşit teori durumu mevcuttur. Bunlar (1) bilimsel teori durumu ve (2) bilimsel olmayan, sahte teori durumudur. Watts ve Zimmerman pozitif muhasebe teorilerinin gerçek bir teori olduğunu; onun dışındaki muhasebe teorilerinin teori özelliğini taşımadıklarını, bu nedenle onların sahte teoriler olduklarını savunmakla birlikte,

¹⁰ WATTS, Ross L., ZIMMERMAN, Jerold L.; "Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards", **The Accounting Review**, Vol. 53, No.1, January, 1978, s:112-134 ile WATTS, Ross L., ZIMMERMAN, Jerold L.; "The Demand for and Supply of Accounting Theories: The Market for Excuses", **The Accounting Review**, Vol. 54, No.2, April, 1979, s: 273-305.

¹¹ZIMMERMAN, Jerold L.; "The Costs and Benefits of Cost Allocations", **The Accounting Review**, July, 1979, s: 504-521.

PAT'in savunduğu görüşlerin ekonomi ve bilimdeki teori anlayışıyla aynı olduğuna inanmaktadırlar (Sterling, 1990: 99,100).

Söz konusu iki bilim insanına göre pozitif muhasebe teorileri, muhasebe uygulamalarının açıklanması ve tahmini ile ilişkilidir ve bu teoriler gözlemlenebilen unsurlara yönelik açıklamalar getirirken; gözlemlenemeyen unsurlara yönelik ise tahminlerde ve varsayımlarda bulunmaktadır. Watts ve Zimmerman'a göre pozitif muhasebe teorileri, normatif ifadelerin tersine "gerçekler" ile ilgilenmektedir. Zira, normatif ifadelerde kuralların ve olması gerekenlerin söz konusu olduğunu unutmamak gerekir (Whitley, 1988: 632).

Watts ve Zimmerman, her defasında teori görüşlerinin bilimle aynı olduğunun üzerinde durmuşlardır. Bir başka deyişle, oluşturdukları PAT'in bilimsel olduğuna vurgu yapmışlardır.

3.2.2. Rochester ve Chicago Üniversiteleri

George Benston, Bill Meckling, Micheal C. Jensen, Ross Watts, Jerold Zimmerman ve bu sayılanlar gibi daha pek çok finans, muhasebe ve ekonomi profesörü akademik kariyerlerinin bir döneminde 1850 yılında kurulmuş olan Rochester Üniversitesi'nde bulunmuşlardır.

Rochester Üniversitesi'ni, pozitif muhasebe teorisinin temellerinin atıldığı yer olarak nitelendirmek mümkündür. Söz konusu üniversitede gerçekleşen ya da gerçekleşecek olan uygulamalar incelenmekte ve bunlarla ilgili tanımlayıcı nitelikte çalışmalar yapılmaktadır. Rochester Üniversitesi'nde çalışmakta olan araştırmacılar, normatif uygulamalar gibi nelerin olması gerektiği ile

ilgilenmezler. Bir başka deyişle kuralcı değildirler (Chabrak ve Burrowes, 2006: 11). Rochester Üniversitesi, normatif muhasebe teorilerinin muhasebeyi bilimsellikten çıkardığını savunmakta ve ampirik çalışmaların ağırlıklı olduğu pozitif muhasebe teorilerine yönelinmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

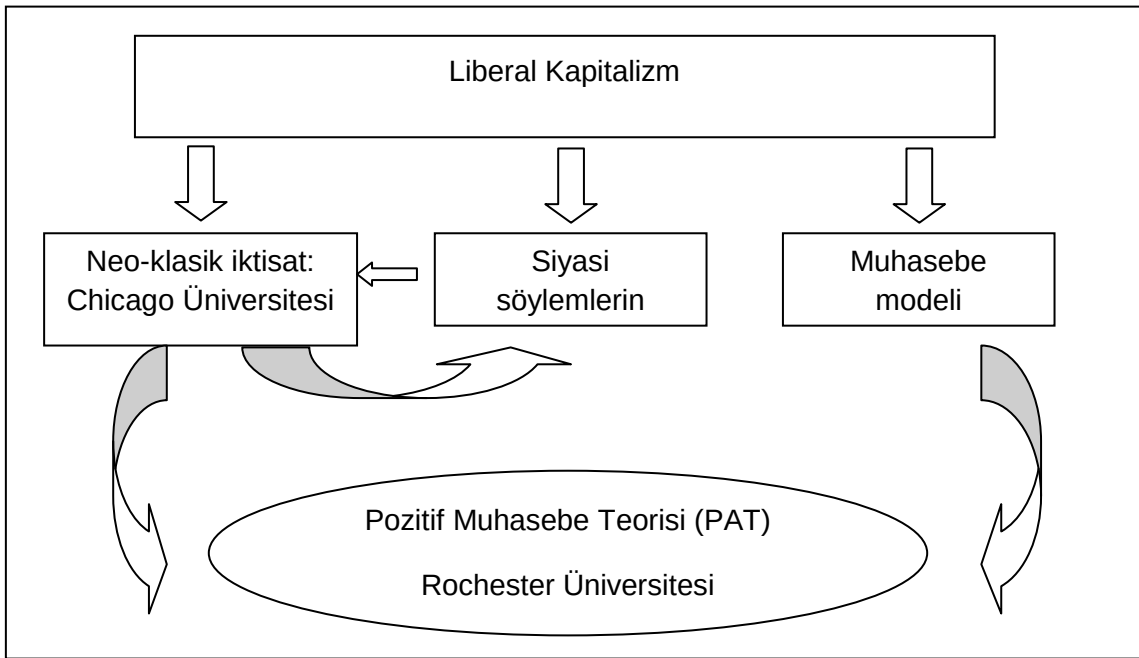
Akademik kariyerlerinin büyük bir kısmını Rochester Üniversitesi'nde gerçekleştirmiş olan Watts ve Zimmerman, bu okulun muhasebe alanındaki düşünce ekolünden doğal olarak etkilenmişlerdir. Rochester Üniversitesi de, Chicago Üniversitesi'nin ekonomik görüşünden fazlaca etkilenmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarına katkıda bulunacağından dolayı, Chicago Üniversitesi'nin pozitivist ekonomist olduğunu vurgulamakta yarar bulunmaktadır. Diğer bir deyişle Rochester ve Chicago Üniversiteleri pozitif muhasebeciler için gerekli paradigmanın mimarlarını yetiştirmişlerdir.

Pozitif-normatif bilim ayrımının yaygın olarak kullanımını sağlayan Amerikalı iktisatçı Milton Friedman kazandığı burs sonucu Chicago Üniversitesi'nde ekonomi tahsilini tamamlamıştır. Doktora derecesini aldıktan sonra, 1977 yılından emekliliğe ayrılanı kadarki sürede Chicago Üniversitesi'nde tam zamanlı öğretim üyeliği yapmıştır (Skousen, 2011: 447). Bu bağlamda tezin önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere Milton Friedman'dan etkilenen PAT'in, Chicago Üniversitesi'nden de etkilendiğini söylemek doğru olacaktır (Chabrak ve Burrowes, 2006: 8).

Her ne kadar Rochester Üniversitesi, pozitivist metodolojisini Friedman'a (1953) dayandırmak istese de belli başlı konularda Friedman'dan farklılaşmaktadır. Friedman, teorinin tahminsel fonksiyonuna büyük önem verirken, açıklayıcı fonksiyona daha az önem vermiştir (Christenson, 1983: 16). Rochester Üniversitesi, teorilerin asıl özelliklerinin tanım yapmaları ve açıklamada bulunmaları olduğunun üzerinde durmaktadır. Teorilerin tahmin kısmına ise daha nadir değinmektedir.

Yukarıda değinilen konular ışığında ve Şekil 16'da da görüleceği üzere, PAT'in Rochester Üniversitesi'nin ve Chicago Üniversitesi'nin etkisi altında kalarak geliştiğini söylemek mümkündür. Bir başka deyişle PAT, pozitif iktisat tabanında gelişmiştir.

Şekil 16. Pozitif Muhasebe Teorisinin Ortaya Çıkışı

Kaynak: CHABRAK, Nihel ve BURROWES, Ashley; “The Language of Rochester School: Positive Accounting Theory Deconstructed”, The 8th Interdisciplinary Perspectives on Accounting Conference, Cardiff, 10-12 Temmuz 2006, s: 20.

Şekil 16'da görüldüğü üzere pozitif muhasebe teorisi o dönemde dört farklı gücün bir arada olmaları ve onların etkisi ile ortaya çıkmış ve onların birbirleriyle olan ilişkileri neticesinde şekillenmiştir. Bunlar (1) liberal kapitalizm¹², (2) neo-klasik iktisat¹³, (3) siyasi söylemlerin serbestleşmesi ve (4)

¹² Liberal kapitalizm; sermaye sahiplerinin etkin olduğu bir sistem şeklinde tanımlayabileceğimiz kapitalizm ile bir özgürlük teorisi olan ve bütün bireylerin özgürce yaşaması gerektiği inancının hakim olduğu bir ideoloji olan liberalizmin birleşmesinden oluşmaktadır.

muhasabe modelidir. Liberal kapitalizmin hakim olduğu yıllarda (1960'lı yılların sonlarında) siyasi söylemler serbestleşmiş ve neo-klasik iktisadın etkisi altında olan bir muhasabe modeli olan PAT oluşturulmuştur. O dönemde Chicago Üniversitesi'nde neo-klasik iktisat hakim durumdadır. Bu bağlamda Chicago Üniversitesi'nin etkisi altında kalan PAT, neo-klasik iktisattan da etkilenmiştir.

Watts ve Zimmerman'ın PAT'i oluşturmada önceki amaçları, bilimsel bir teori oluşturabilmektir. İşe bir bilim görüşü yaratarak başlamışlardır. Bu aşamada Chicago Üniversitesi'nde kendilerinden öncekilerin savundukları görüşleri göz önünde bulundurmuşlardır. Kendilerinden öncekilerin amaçları müspet bilimler¹⁴ gibi bir teori oluşturmak olmuştur. Chicago Üniversitesi'nden etkilenen PAT'in bu bağlamda neo-klasik iktisattan etkilendiğini söylemek mümkündür. Yapılan araştırmalar neticesinde, neo-klasik iktisadın kurucularının da 1870 yılının fizik teorilerini kopyaladıkları görülmüştür (Chabrak ve Burrowes, 2006: 22).

PAT'i etkileyen ve söz konusu teorinin gelişimine yön veren Rochester Üniversitesi'nin programı; muhasabe kurumlarının değil, muhasabecilerin ve yöneticilerin davranışlarını tanımlamaya, tahmin etmeye ve açıklamaya yönelik olmuştur. Rochester Üniversitesi'ne göre muhasabe araştırma sorunlarının sınıflandırılmasında sorulması gereken çeşitli sorular bulunmaktadır (Christenson, 1983: 5). Bunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

1. İki sorun söz konusudur (1) problemin kendisi (problem) ve (2) problem çözücünün davranışını anlama sorunu (metaproblem). Bu durumda sorulması gereken ilk soru: Söz konusu sorun problem midir yoksa metaproblem midir?

¹³ Chicago Üniversitesi ile başlayan neo-klasik iktisat anlayışı, Rochester Üniversitesi'nde muhasabe teorisine (pozitif muhasabe teorisi – PAT) dönüşmüştür.

¹⁴ Pozitif bilim olarak da adlandırabileceğimiz müspet bilim kavramı ispatlanmış, olgulara dayanan, gözlemlenebilen veya deneyimlenebilen bilim anlamına gelmektedir.

2. Sorulması gereken ikinci soru, sorunun pozitif bir önerme ile mi yoksa normatif bir önerme ile mi çözüleceğidir.
3. Eğer sorun pozitif bir önerme ile çözülecek ise pozitif önermenin (1) gözlemsel ve (2) kuramsal olmak üzere iki türü söz konusu olduğundan üçüncü bir sorunun sorulması gerekmektedir: Gerekli olan pozitif önerme gözlemsel mi yoksa kuramsal mı olmalıdır?

Tablo 2’de yukarıda değinilen sorular ışığında karşılaşılan sorunlarla ilgilenen aktörlerin nasıl nitelendirilebileceği hakkında bilgi verilmektedir.

Tablo 2. Muhasebe Sorunlarıyla İlgilenenlerin Sınıflandırılması

Sorunun Derecesi	Problem Çözümünün Niteliği		
	Pozitif Önerme		Normatif Önerme
	Gözlemsel	Kuramsal	
Birincil (Muhasebe Kurumları)	1.Uygulama Yapan Muhasebeciler	2.Muhasebenin Teorik Boyutuyla İlgilenen Muhasebeciler	3.İşletme Yöneticileri
İkincil (Meta) (Muhasebeciler, yöneticiler ve kullanıcılar)	4.Rochester Üniversitesi (Tarihçiler, iktisatçılar ve sosyologlar)		5.Muhasebenin Kuralları İle İlgilenen Muhasebeciler

Kaynak: CHRISTENSON, Charles; “The Methodology of Positive Accounting”, The Accounting Review, Vol. 8, No. 1, January 1983, s: 1-22.

Tablo 2’de gölgelendirilmiş hücrelerde, muhasebe sorunlarıyla karşılaşan aktörler belirtilmiş durumdadır. Birincil derecedeki muhasebe sorunları muhasebe kurumlarının durumları ve davranışları ile ilgili iken; ikincil derecedeki

muhasabe sorunları ise muhasebeciler, yöneticiler ve muhasabe verilerini kullananların sorunlarını kapsamaktadır.

- Bir numaralı hücrede; muhasabe kurumlarının gerçekleştirdikleri işlemleri (örneğin finansal tabloları) oluşturan ya da doğrulayan aktörler bulunmaktadır. Bunları “uygulama yapan muhasebeciler” şeklinde isimlendirmek mümkündür.
- İki numaralı hücrede; muhasabe kurumlarına yönelik tahmine dayalı teoriler geliştiren aktörler söz konusudur. Bunları “muhasabenin teorik boyutuyla ilgilenen muhasebeciler” olarak nitelendirmek mümkündür.
- Üç numaralı hücrede; “işletme yöneticileri” olarak isimlendirilen aktörler bulunmaktadır. Muhasabe kurumunun yöneticileri, işletmenin muhasabe işlemlerinin nasıl olması gerektiğinin üzerinde durduklarından bu hücrede yer almışlardır.
- Dört numaralı hücrede; muhasebecilerin, yöneticilerin ve muhasabe bilgi kullanıcılarının karşılaştıkları sorunlara pozitif açıdan yaklaşan ve bunların davranışlarını tanımlayan, tahmin eden ve açıklayan aktörler bulunmaktadır. Rochester Üniversitesi’nin pozitif teori yönünde davranışları olması nedeniyle, söz konusu hücre aktörleri “Rochester Üniversitesi” şeklinde isimlendirilmişlerdir.
- Beş numaralı hücrede; muhasebecilerin, yöneticilerin ve muhasabe bilgi kullanıcılarının sorunlarına normatif olarak yaklaşarak sorunların çözülmesi için nasıl davranılması gerektiği ile ilgilenen aktörler bulunmaktadır. Bunlar “muhasabenin kuralları ile ilgilenen muhasebeciler” olarak adlandırılmışlardır.

Yapılan bu sınıflandırma ile Rochester Üniversitesi’ne göre pozitif ve normatif önermeler ışığında muhasabe sorunları ile ilgilenenlerin nasıl nitelendirildiği görülmektedir. Rochester Üniversitesi’nin yaklaşımına yapılabilecek eleştirilerin başında, bunların muhasabe kurumlarının

davranışlarının tahminine yönelik herhangi bir çalışma yapmıyor; tam tersine sadece muhasebecilerin, yöneticilerin ya da bilgi kullanıcılarının davranışlarıyla ilgileniyor olmaları gelebilir (Christenson, 1983: 6).

3.3. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Pozitif teori kavramını, bilim felsefesinde kullanılan “pozitivizm” ya da “mantıksal pozitivizm” kavramları ile karıştırmamak gerekir. Pozitivizm ve mantıksal pozitivizm kavramları birer felsefi düşüncedir. İlk olarak Auguste Comte tarafından doğa bilimlerinin hızlı bir şekilde geliştiği 19. yüzyılda pozitivizm kavramı ortaya atılmıştır. Sonrasında ise 1920 yılında Viyana Çevresi¹⁵ tarafından mantıksal pozitivizm kavramı oluşturulmuştur. Mantıksal pozitivizmi, pozitivizmin daha yeni hali olarak tanımlamak mümkündür. Pozitivizmde temelde olgularla¹⁶ desteklenen bilginin tek sağlam ve güvenilir bilgi olduğu inancı hakimdir. Pozitivizm teoloji¹⁷ ve metafizik¹⁸ içermeyen ve sadece fiziksel dünyanın gerçeklerine dayanan bilim anlayışını kabul etmektedir. Bir başka deyişle modern bilimi temel almaktadır. Pozitivizm temelde gözlemlenebilir bilgiler ile ilgilenir. Comte’a göre insanlık tarihi üç aşamalı bir zihinsel gelişimden geçmiştir. Ona göre ilk olarak teoloji, sonrasında ise metafizik hakim olmuştur. Sonuncu aşama da ise pozitivizmin hakimiyeti görülmektedir. İnsanlık tarihi her aşamada biraz daha gelişmiştir ve son aşama,

¹⁵ Bilimsel dil ve bilimsel metodolojiyi sorgulamak amacıyla 1920’li yıllarda Viyana’da bir araya gelen ve felsefeciler, matematikçiler ve bilim insanlarından oluşan bir gruptur. Bunlara örnek olarak Ernest Nagel, Bertrand Russell, Felix Kaufmann, Hans Hahn, Philip Frank ve Kurt Gödel gösterilebilir.

¹⁶ Olgu, bilimsel verilere dayalı olan ve kanıtlanabilir nitelikteki bilgidir.

¹⁷ Tanrı bilimi olarak da nitelendirilebilen teoloji, dini konularla ilgilenen bilim anlamına gelmektedir. Olaylar tanrısal ya da manevi durumlarla açıklanmaktadır.

¹⁸ Felsefenin bir dalı olan metafizik evren, varoluş, varlık, uzay, tanrı, zaman gibi kavramları incelemektedir. Olaylar soyut kuvvetlerle ve kavramlarla açıklanmaktadır.

yani pozitif aşama ile gelişmişlik son noktaya ulaşmıştır. Comte bu süreci, bir insanın çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecine benzetmektedir.

Yukarıda değinilen pozitivizmden farklı bir yapıya sahip olan ve tezin konusunu oluşturan pozitif muhasebe teorisini anlayabilmenin en iyi yolu onun gelişimi hakkında bilgi sahibi olmaktır. Bu bağlamda, pozitif muhasebe teorisini anlayabilmek için çalışmada PAT'in gelişimi hakkında kronolojik sırayla bilgi verilecektir.

Muhasebenin içinde bulunduğu kural koyucu, baskıcı ve emir veren halinden çıkmaya başlaması, bir başka deyişle normatiflikten kurtulması, finansın iktisattan ayrı bir bilim olarak düşünülmesiyle başlayıp, finanstaki meydana gelen gelişmelerle devam etmiştir.

Finans 1900'lü yılların başlarına değin iktisadın bir parçası olmuştur. 1920'li yıllara gelindiğinde yaşanan gelişmeler neticesinde finans ayrı bir çalışma alanı olarak görülmeye başlanmış ve iktisattan ayrılmıştır. 1929 ve 1930 yıllarında meydana gelen ekonomik kriz ve ekonomik daralma ile finansa verilen önem daha da artmış ve finans yönetimi ile finans yöneticisinin fonksiyonları yeniden gözden geçirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrasında yaşanan gelişmeler, finansın işletme yapılanması içerisindeki önemini daha da arttırmıştır. 1950'li yıllarda finansal problemlere yönelik ekonomik analizler yapılarak finans alanında büyük gelişmeler yaşanmıştır (Ercan ve Ban, 2008: 4,5).

1950 öncesinde finans teorisinin kuralcı ve normatif olduğu gözlemlenmiştir. O dönemlerde finans için önemli olan konular; temettü, yatırım, sermaye yapısı ve çalışma sermayesi politikaları olmuştur. Ancak piyasalara ya da kişisel teşviklere yönelik yapılmış olan çalışmalar yok denecek kadar azdır (Jensen, 1976: 5).

1950'li yıllarda finans alanında, hisse senedi fiyatlarının hareketlerine ve dışarıdan gelen bilgilerin hisse senedi fiyatları üzerinde nasıl bir etki yarattığı yönünde çok sayıda çalışma yapılmıştır (Fama, 1976: 124). Yapılan çalışmalar neticesinde Modern Portföy Teorisi, Sermaye Varlıklarını Fiyatlandırma Modeli ve Etkin Piyasalar Hipotezi geliştirilmiştir. Muhasebe alanında ampirik çalışmaların gelişmesini sağlayan bu hipotez, teori ve modellerin daha detaylı incelenmesi konunun gidişatına ışık tutacağından ilerleyen kısımlarda detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

Modigliani-Miller Yaklaşımı, Rassal Yürüyüş Hipotezi pozitif niteliklere sahiptirler. Her ne kadar önceleri Markowitz'in Portföy Teorisi normatif olsa da birkaç yıl sonra belirsizlik ortamında varlıkların fiyatlandırılmasının geliştirilmesi ile pozitif bir hal almıştır (Jensen, 1976: 6).

1950'li yıllarda bilançonun aktif tarafı, bir başka deyişle nelere yatırım yapıldığı önem kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle yapılacak yatırımlara yönelik matematiksel modeller geliştirilmiştir. 1973 Petrol Krizi ile birlikte, finans alanında işletme değeri kavramı ortaya çıkmıştır. 1980'li yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler ve küreselleşme ile birlikte uluslararası finansman alanı oluşturulmuştur (NKFU, 2011).

İktisat ve finans alanlarında büyük ölçekli yapılan ampirik çalışmaların muhasebe araştırmalarında önemli rol oynadığını ve bu sayede muhasebe alanında yapılan araştırmaların ampirik çalışmalara çok daha fazla dayandığını söylemek mümkündür.

Muhasebe alanında yapılan ilk kapsamlı ampirik çalışmalar 1960'lı yılların sonları ile 1970'li yılların başlarında gerçekleştirilmiştir. Şekil 13'ten de hatırlanacağı üzere bu yıllar kural koyucu muhasebenin hakim olduğu dönemin son yıllarıdır. Söz konusu çalışmalarda ilk olarak muhasebe literatüründe var olan mevcut hipotezler test edilmiştir. Bu dönemde firma değerinin

belirlenmesinde muhasebe yöntemlerinin etkili olmadığı görüşü hakim olmuştur. Modern pozitif muhasebe araştırmalarının gelişmeye başlaması da 1960'lı yılların sonlarında Ball ve Brown (1968), Beaver (1968) ve diğerlerinin finansal muhasebeye ampirik finans yöntemlerini adapte etmeleriyle başlamıştır. Ball ve Brown'un 1968 yılında yaptıkları çalışmada raporlanmış net gelir üzerinde hisse senedi fiyatının tepkisi ilk olarak istatistiki bir şekilde işlenmiştir (Watts ve Zimmerman, 1990: 132).

1970'li yılların ortalarına gelindiğinde, muhasebe araştırmacıları muhasebe tekniklerinde farklılaşma yaratarak firmalarda büyük değişimler yaratabileceklerinin farkına varmışlardır. Ayrıca bu dönemde yapılan ampirik çalışmalar neticesinde pek çok normatif teorinin savunduğu düşünce kabul görmemeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, hem muhasebe uygulamalarını açıklayacak bir teori geliştirme isteği hem de normatif teorilerin savundukları düşüncelerin kabul görmüyör olması yeni teori arayışını başlatmıştır.

Ampirik araştırma yöntemlerine hakim olan yenilikçi muhasebe araştırmacılarının ortaya attıkları düşünceleri ve savundukları metodoloji, o dönemde pek çok muhasebeci tarafından kabul görmemiş ve tepki ile karşılanmıştır. Ball ve Brown, 1968 yılında yaptıkları çalışmalarını¹⁹ yayınlamakta bile çok büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Zaman geçtikçe söz konusu yaklaşım kabul görmeye başlamış ve sonrasında yapılmış olan pek çok çalışmaya da konu olmuştur (Dyckman ve Zeff, 1984: 235,236).

¹⁹ Ball ve Brown tarafından 1968 yılında yapılan çalışma hakkında tezin ilerleyen bölümlerinde bilgi verilecektir.

3.4. FİNANSIN ÖNDE GELEN VE MUHASEBE ALANINA ETKİ EDEN TEORİLERİ

Finans alanında öne çıkan ve PAT başta olmak üzere pek çok muhasebe teorisinin gelişmesine büyük katkıları olan finans modellerini ve teorilerini incelemekte fayda bulunmaktadır. Modern Portföy Teorisi, Sermaye Varlıklarını Fiyatlandırma Modeli ve Etkin Piyasalar Hipotezi muhasebe alanında ampirik çalışmaların gelişmesini sağladığından bu bölümde ele alınacaktır.

Finans bilim alanı incelendiğinde çok sayıda teorinin söz konusu olduğu ve bu teorilerin oluşturulup bir kenara atılmayarak yaygınlaştırıldığını ve adlarının duyurulduğunu görmekteyiz. Özellikle 1950’li yıllar itibariyle yaşanan gelişmeler, finans alanında önemli teorilerin oluşturulmasını sağlamıştır. Bu dönemde finans teorilerinin ortaya atılmasını ve sonrasında geliştirilmesini sağlayan bilim insanları arasında Harry Markowitz, James Tobin, William Sharpe, Paul Samuelson, Jack Treynor, Eugene Fama ve diğerleri yer almaktadır (Karan, 2004: 133). Her ne kadar söz konusu bilim insanlarının savundukları görüşler başlarda tepki çekse de sonrasında finansın önemli yapı taşları arasında yer almıştır.

Modern finansın temelini Modern Portföy Teorisi oluşturduğundan bu teorinin önemi hem finansın hem de muhasebe araştırmalarının gelişimi açısından büyüktür. Söz konusu teorinin kurucusu olan Harry Markowitz, 1952 yılında “Journal of Finance”de “Portföy Seçimi (Portfolio Selection)” adlı makalesini yayınlamıştır. Bu makale ile portföy teorisinde çeşitlendirme kavramı ortaya çıkmıştır. Markowitz, yatırımcının farklı getiri modellerine sahip yatırım araçlarından oluşan bir portföye sahip olarak tüm yumurtaları aynı sepete koymayacağını ve bu durumun da yatırımcıya getirisini azaltmadan riski dağıtarak azaltabilme imkanı sağladığını savunmaktadır.

Yatırım kararının verilmesinde etkili iki değişken söz konusudur; (1) portföyün beklenen getirisi ve (2) portföyün riskidir. Portföyün beklenen getirisi, portföyü oluşturan menkul kıymetlerin getirilerinin ağırlıklı ortalamaları hesaplanarak bulunmaktadır. Portföyün riski, bir başka deyişle beklenen getiri ile gerçekleşen getiri arasındaki fark, varyans hesaplanarak bulunmaktadır. Portföy riskinin, her bir menkul kıymetin tek tek risklerinin toplamından az olduğunu unutmamak gerekmektedir. Burada varyansın hesaplanmasında kovaryansların bilinmesi önemlidir. Kovaryans, iki değişkenin beraber değişimlerini inceleyen bir istatistiktir. Hesaplanan kovaryans, aradaki ilişkinin negatif ya da pozitif yönlü olduğu hakkında değerlendirme yapmamızı sağlayacak fakat elde edilen değer büyüklüğü hakkında bize herhangi bir fikir vermeyecektir. Bu nedenle korelasyon katsayısı hesaplanır. Korelasyon katsayısı, (-1) ile (+1) arasında değerler alarak değişkenler arasındaki ilişkinin hem yönü hem de büyüklüğü hakkında bilgi veren bir katsayıdır. Korelasyonun -1 olması, iki değişken arasında mükemmel ve ters yönlü bir ilişkinin olduğunu; +1 olması ise, iki değişken arasında mükemmel ve aynı yönde bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Portföy oluşturmada çeşitlendirme yapmak gerektiği için korelasyon katsayıları zıt yönlü menkul kıymetlerden oluşan bir portföy meydana getirmek gerekmektedir.

Menkul kıymetler, iki çeşit risk ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunlar; (1) sistematik risk ve (2) sistematik olmayan risktir. Sistematik risk ekonomik kriz, faiz oranlarındaki değişim, siyasal olaylar gibi nedenlerden kaynaklanan risk iken; sistematik olmayan risk yönetimdeki bozukluklar, firmanın başarısızlıkları gibi firmanın kendisinden kaynaklanan risklerdir. Portföy oluşturularak sistematik olmayan risk büyük ölçüde yok edilebilirken, sistematik riski ise ortadan kaldırmak mümkün olamamaktadır.

Harry Markowitz'in 1952 yılında modern portföy teorisinin temellerini ortaya koymasından sonra William Sharpe, John Lintner, James Tobin gibi

birçok araştırmacı söz konusu modeli geliştirmiş ve genel denge modelleri ortaya koymuşlardır. Bunlardan birisi de Sermaye Varlıklarını Fiyatlandırma Modeli'dir (CAPM). Söz konusu model, 1960'lı yıllarda finans alanında ortaya atılmış bir modeldir. CAPM'in geliştirilmesinde William Sharpe (1964) ve John Lintner'in (1965) çok büyük katkıları olmuştur. Bir nevi CAPM'i Sharpe ve Lintner'in eseri olarak tanımlamak mümkündür (Fama ve French, 2004: 25).

CAPM'in muhasebe literatürüne önemli katkıları olmuştur. Bu model, yatırımcıların bir menkul kıymetten bekledikleri getiri oranının risksiz faiz oranı ile risk primi toplamına eşit olduğunu savunan önermeye dayanılarak geliştirilmiş bir modeldir. Risk primini, pazar portföyünün beklenen getirisinden risksiz faiz oranını çıkararak bulmak mümkündür.

Gerçek dünya, modeller geliştirmek açısından oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle geliştirilen modeller bazı varsayımlara dayandırılarak yeni bir dünya yaratılmaktadır. Sermaye Varlıklarını Fiyatlandırma Modeli'nin de çeşitli varsayımları mevcuttur. Bu varsayımları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Elton ve diğerleri, 2003: 293):

1. Vergi ve işlem maliyetleri konu dışıdır.
2. Bütün varlıklar pazarlanabilir ve bölünebilir niteliktedir.
3. Bireysel yatırımcılar tek başlarına yaptıkları alım-satım işlemleri ile hisse senedi fiyatlarını etkileyemezler.
4. Risksiz oran bütün yatırımcılar için aynıdır.
5. Piyasada çok sayıda alıcı ve satıcı söz konusudur.
6. Bütün yatırımcıların yatırım süreleri aynıdır.
7. Bütün yatırımcılar bilgiye anında ve hiçbir bedel ödemedi ulaşabilirler.
8. Bütün yatırımcıların beklentileri homojendir.
9. Yatırımcıların amaçları gelirlerini arttırmak ve riskten kaçınmaktır.

Tüm bu varsayımlardan anlaşılacağı üzere CAPM'de durumu basit hale getirecek çeşitli varsayımlarda bulunulmuştur. Ayrıca sermaye piyasalarının etkin olduğu varsayılmıştır.

CAPM'de pazar portföyü bağımsız değişken olduğundan dolayı, tüm riskli menkul kıymetlerin getirileri pazar portföyünün getirileri ile açıklanmaya çalışılır. Burada herhangi bir menkul kıymetin getirisinin pazar portföyü getirisi ile olan ilişkisi beta katsayısı ile gösterilir. Pazar portföyünde çeşitlendirme söz konusu olduğu için sistematik olmayan risk görünmez. Bu da beta katsayısının sadece sistematik riski içerdiğini göstermektedir (Danthine ve Donaldson, 2005: 123). Bu durumda pazar portföyünün betasının 1 olduğu gerçeğinden hareketle, betası 1'den büyük olan varlıklar pazar portföyünden daha riskli iken; betası 1'den küçük olan varlıklar ise pazar portföyünden daha az riskli konumdadırlar.

CAPM değerleri iki değişkene dayanmaktadır. Bunlar (1) beklenen nakit akımları ve (2) beklenen getiridir. Muhasebe verileri bu iki değişken hakkında bilgi sağlamaktadırlar. İşletmenin muhasebe kazançları incelenerek hem beklenen nakit akımları hem de beklenen getiriler hakkında bilgi elde edilebilir. Bu sayede işletmenin piyasa değeri (hisse senedi fiyatı) hakkında da bilgi sahibi olunabilir. CAPM hisse senetlerinin pazar değerlerini etkileyen faktörleri tanımlamaktadır. Bu sayede muhasebe literatürüne de önemli katkı sağlamaktadır.

Muhasebe alanına katkı sağlayan bir diğer finans hipotezi olan Etkin Piyasalar Hipotezi, 1960'lı yıllarda Fama tarafından geliştirilmiştir. Bu hipotez, özellikle PAT'in gelişmesinde son derece önemli bir yere sahiptir. PAT'in başlama noktasının Etkin Piyasalar Hipotezi olduğunu söylemek mümkündür. Finans alanında yapılan ilk geniş çaplı ampirik çalışmalar bu hipotezin gelişmesini sağlamıştır. Etkin Piyasalar Hipotezi'nin "muhasebe kazançları ile hisse senetleri fiyatları" ve "muhasebe yöntemleri ile hisse senedi fiyatları"

arasındaki ilişkilere yönelik muhasebe alanında ampirik incelemelerin yapılması yönünde katkısı olmuştur.

Etkin Piyasalar Hipotezi ekonomi ilkelerine dayanmaktadır ve pazardaki her iki tarafında aynı bilgiye sahip olduğu (bilgi simetrisi) ve pazarda işlem maliyetlerinin olmadığı varsayılmaktadır (Accounting Papers, 2012: 1). Bir başka deyişle, Etkin Piyasalar Hipotezi'nde hem bilginin hem de işlem maliyetlerinin sıfır olduğu kabul edilmektedir. Söz konusu hipotez, menkul kıymet fiyatlarının bu menkul kıymetlerle ilgili tüm gerekli bilgileri yansıttığı varsayımına dayanan bir hipotezdir (Bodie ve diğerleri, 1998: 232). Bu hipoteze göre hisse senedi fiyatı herkes tarafından ulaşılabilecek bilgiyi yansıtmaktadır ve piyasanın etkin olup olmadığını belirleyen temel faktör, yeni bilginin söz konusu olması ile fiyat düzenlemesinin gerçekleşme hızı ve doğruluğudur (Karan, 2004: 271). Tüm bu durumlar piyasanın tam etkin olduğu durumlarda söz konusu olmaktadır.

Etkin Piyasalar Hipotezi'nde piyasa etkinliği üç ayrı formda söz konusu olmaktadır. Bunları aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. Zayıf etkin form: Bu tür piyasalarda rassal yürüyüş hipotezi geçerlidir. Diğer bir deyişle bir hisse senedinin geçmişteki fiyatına bakarak gelecekteki fiyatını tahmin etmek suretiyle piyasa üzerinde getiri sağlamak mümkün değildir. Bu nedenle zayıf etkin piyasalarda teknik analiz yatırımcıların piyasa üzerinde getiri sağlamaları için kullanabilecekleri bir yöntem olamaz.
2. Yarı etkin form: Yarı etkin piyasalarda tüm yatırımcılar hisse senedi pozisyonlarında şirketlerin yatırım ve gelecekte üretebilecekleri nakit akışlarına ilişkin olarak simetrik bilgiye sahiptir. Bu nedenle de temel analiz vasıtasıyla piyasa üzerinde getiri elde edebilmek mümkün değildir. Piyasanın yarı etkin forma ulaşabilmesi için emeklilik fonları, yatırım

bankacılığı vb. gibi dolaylı yatırıma imkan sağlayacak profesyonel kuruluşların varlığı önemlidir.

3. Tam etkin form: Tam etkin piyasalarda içeriden öğrenen ticareti piyasa üzerinde getiri sağlamak için kullanılmaz. Anlaşılabileceği gibi tam etkin piyasaların varlığı ütöpiktir. Zira benimsediği varsayım itibariyle tüm yatırımcıların her türlü bilgiye sıfır maliyetle aynı zamanda sahip olduklarını kabul etmektedir. Hiç şüphesiz ki gerçek dünyada bu tür bir durumun mevcudiyetinden bahsedilemez.

3.5. ETKİN PİYASALAR HİPOTEZİ İLE NORMATİFÇİ YAKLAŞIMIN SAVUNDUĞU GÖRÜŞLER ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Etkin Piyasalar Hipotezi'nin ortaya atıldığı 1960'lı yıllarda, muhasebe alanında kural koyucu ve emir verici muhasebe olan normatif muhasebe anlayışının baskın olduğu görülmektedir. O dönemde, Etkin Piyasalar Hipotezi'nin sonuçları ile normatif yapıya sahip muhasebecilerin ortaya attığı hipotezler arasında çeşitli anlaşmazlık ve farklılıklar ortaya çıkmıştır (Ball 1972,1-2). Söz konusu farklılıkların temelinde muhasebe kazançları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür.

Normatifçi muhasebe teorisyenleri finansal raporları işletmelere yönelik bilgi edinmede tek kaynak olarak görmüşlerdir. Bunun temel nedeni bilginin maliyetli olması ve bu nedenle de her türlü bilgiye hemen ulaşamıyor olmasıdır. Ayrıca normatifçi muhasebe teorisyenleri, işletme yöneticilerinin kendi faydalarını arttırmak için istedikleri muhasebe teknikleri kullanmaları sonucu sistematik olarak piyasanın yanıltıldığına inanmışlardır. Onlara göre,

muhasabe teknikleri istenildiği gibi uygulanarak işletmelerin piyasa değerleri olduğundan farklı gösterilmektedir. Bundan dolayı işletmelerin piyasa değerlerinin belirlenmesinde muhasabe kazançlarının etkisiz ve anlamsız bir araç olduğuna inanmaktadırlar (Kabir, 2010: 138).

Etkin Piyasalar Hipotezi'nin yukarıda belirtilen üç durumla ilgili savundukları ise oldukça farklıdır. İlk olarak hipotez, finansal raporların işletmelere yönelik bilgi edinmede kullanılabilecek çok sayıdaki kaynaktan sadece biri olduğunu savunmaktadır. Etkin Piyasalar Hipotezi'ne göre bilginin maliyeti sıfır olduğu için herkes her türlü bilgiye kolayca sahip olabilmektedir. Böylece işletmeye yönelik hem içeriden hem de dışarıdan her türlü bilgiye ulaşılabilir. Tabi bu durumun söz konusu olabilmesi için piyasanın etkin olması gerekmektedir. Ayrıca Etkin Piyasalar Hipotezi, piyasanın etkin olması durumunda muhasabe tekniklerinin sistematik olarak piyasayı yanıltamayacağını savunmaktadır. Çünkü etkin piyasada, gerçek dışı bilgiler nedeniyle farklılaşan hisse senedi fiyatı kısa bir süre içerisinde yeniden dengeye gelmektedir (Ball 1972, s:2). Durumun böyle olması, finansal problemler yaşayan işletmelerin söz konusu durumlarının muhasabe hileleri ile saklanabilmesini önler ve işletmelere yönelik her türlü finansal durumun açık bir şekilde gözler önüne serilmesini sağlar. Böylece muhasabe verileri yeniden, işletme değerlerini etkileyen önemli unsurlardan biri haline gelmiştir.

Tüm bunlara ek olarak, etkin piyasalarda bilgi edinim maliyetinin sıfır olması ve işletmeye yönelik bilgi elde etmede çok sayıda kaynaktan yararlanılması hisse senedi fiyatlarının olduğundan farklı gösterilebilmesinin önüne geçilmesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda, işletme yöneticileri kendi menfaatleri doğrultusunda muhasabe tekniklerini farklılaştırarak hisse senedi fiyatlarını kolaylıkla değiştirememektedirler. Çünkü piyasa sadece işletme tarafından sunulan muhasabe verilerinden değil başka kaynaklardan da yararlanmaktadır. Bu sayede manipülasyonun da önüne geçilmiş olunmaktadır.

Etkin Piyasalar Hipotezi'ne göre, işletme yöneticileri kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek farklı muhasebe teknikleri kullanarak manipülasyon yapmaya çalışırlarsa, diğer bilgi kaynaklarının yardımı ile söz konusu durum fark edilir ve pazar herhangi bir reaksiyonda bulunmaz ve bu tür muhasebe açıklamalarını göz ardı eder. Tabi bunu yapabilecek piyasanın etkin bir piyasa olması gerekmektedir (Kabir, 2010: 138).

Tablo 3'te normatifçi muhasebe teorisyenlerinin görüşleri ile Etkin Piyasalar Hipotezi'nin savundukları arasındaki farklar özetlenmiş durumdadır.

Tablo 3. Normatifçi Muhasebe Teorisyenlerinin ve Etkin Piyasalar Hipotezi'nin Savunduğu Görüşler

	NORMATİFÇİ MUHASEBE TEORİSYENLERİ	ETKİN PİYASALAR HİPOTEZİ
Finansal raporlar işletmelere yönelik bilgi edinmede tek kaynaktır	Evet	Hayır
Muhasebe teknikleri sistematik olarak piyasayı yanıltıyor	Evet	Hayır
İşletmenin piyasa değerinin belirlenmesinde muhasebe kazançları etkili bir araçtır	Hayır	Evet

Etkin Piyasalar Hipotezi ile normatifçi muhasebe teorisyenlerinin varsayımları arasında çelişkilerin olması muhasebe alanında pozitif teori konusundaki çalışmaların popülerlik kazanmasını sağlamıştır.

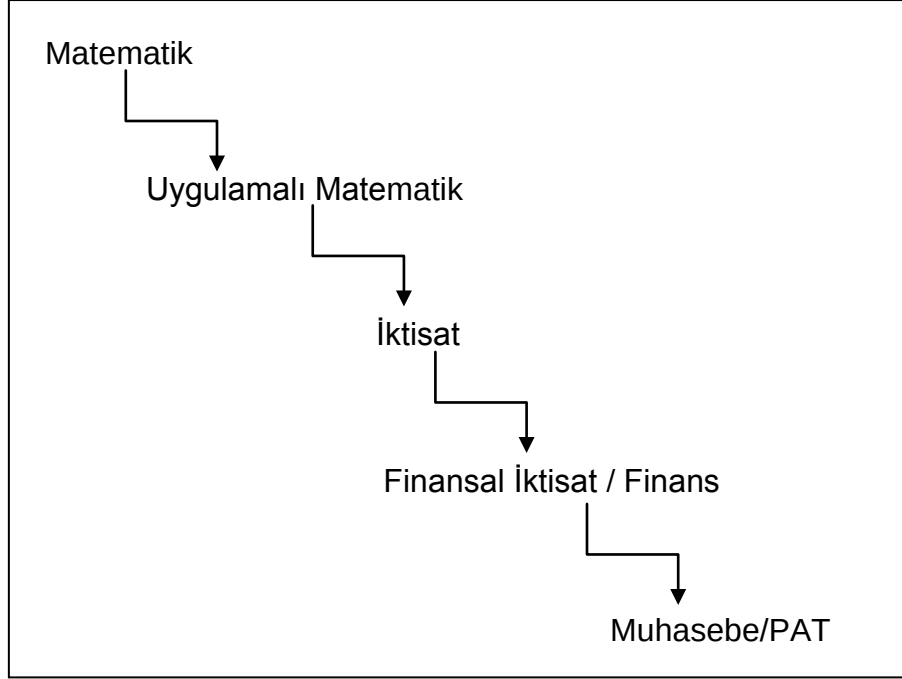
3.6. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

PAT, bir alt grubunu oluşturduğu pozitif muhasebe teorileri gibi açıklayıcı bir niteliğe sahiptir ve temel amacı muhasebe uygulamalarını açıklamaktır. Söz konusu açıklamaları yaparken de ampirik çalışmalara yer vermektedir. Bu da muhasebenin temelinde matematiğin bulunduğu bir göstergesidir. PAT'in kökeninde neo-klasik iktisat teorileri bulunmaktadır ve bu teorilerin temelinde yatan kişisel çıkar ve fırsatçı davranış unsurları PAT'de de etkisini göstermektedir. "Finansın Önde Gelen ve Muhasebe Alanına Etki Eden Teorileri" başlıklı kısımda da değinildiği gibi PAT'in, finansın da etkisi altında kaldığını söylemek doğru olacaktır. Zaten finansın, önceleri iktisadın bir parçası olduğunu ve sonradan ondan ayrılarak ayrı bir bilim haline geldiğini hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

Reiter ve Williams çalışmalarında (2002: 588) muhasebe, iktisat ve finans disiplinleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek amacıyla bu alanların önde gelen dergilerinde²⁰ 1990 ve 1991 yıllarında yayınlanan tüm makalelerin bibliyografisini toplamışlardır. Farklı alanlardaki dergilerde yer alan çalışmaların diğer disiplinlere atıf yapıp yapmadığı incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda bu üç alanın birbirine atıf yaptıkları ve bu doğrultuda da birbirleri ile ilişki içerisinde olarak birbirlerinden etkilendikleri ortaya konulmuştur. Şekil 17'de muhasebenin matematik, iktisat ve finans akademik disiplinleri ile olan ilişkisi görülmektedir.

²⁰ Muhasebe alanındaki dergiler Journal of Accounting Research, Journal of Accounting and Economics ve The Accounting Review; finans alanındaki dergiler Journal of Finance, Journal of Financial Economics ve Journal of Business; iktisat alanındaki dergiler ise American Economic Review, Econometrica, Journal of Political Economy ve The Rand Journal'dır. Bu dergilerin seçilmiş olmasının temel nedeni, bunların alanlarındaki en prestijli dergiler olmasıdır.

Şekil 17. Muhasebenin Matematik, Finans ve İktisat ile Olan İlişkisi

Kaynak: Reiter, Sara A. ve Williams Paul F.; “The Structure and Progressivity of Accounting Research: The Crisis in the Academy Revisited”, *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 27, 2002, s:575-607.

3.7. POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN İLGİLENDİĞİ KONULAR

PAT'nin açıklamaya çalıştığı konuların başında (1) açıklanan muhasebe bilgilerinin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisinin incelenmesi gelmektedir. Bu bağlamda işletmeye yönelik finansal bilgilerin açıklanmasının işletmenin piyasa değeri üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu araştırılmaktadır. Bir diğer konu ise, (2) “vekalet teorisi” olarak adlandırılan işletme sahibi ile vekil arasındaki ilişkinin incelenmesidir. PAT tarafından incelenen konulardan bir diğeri ise (3) muhasebe politikası seçiminin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisinin incelenmesi ve işletme yöneticilerinin muhasebe politikalarında neden

değişikliğe gitme yolunu seçtikleridir. Tüm bunlara yönelik ampirik araştırmalar yapılarak hipotezler geliştirmekte ve sonrasında bu hipotezler test edilmektedir (Zinkeviciene ve Rudzioniene; 2005: 25). Çalışmanın ilerleyen kısımlarında sırasıyla yukarıda bahsedilen konular üzerinde durulacaktır.

3.7.1. Muhasebe Açıklamaları-Hisse Senedi Fiyatları Arasındaki İlişki

PAT, açıklanan muhasebe bilgileri ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. PAT'in oluşturulması ile birlikte muhasebe araştırmaları, muhasebe verilerinin pazar değişimleri üzerindeki rolüne ilişkin iktisat temelli teorilerin ampirik testine yönelmiştir. Söz konusu teori ile yapılan araştırmaların temel amacı, pazarın neo-klasik iktisat modellerinin yeterliliğini tahmin etmek olmuştur (Whitley, 1988: 632).

Muhasebe bilgilerinin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisi incelendiğinde; açıklanan muhasebe bilgisine yönelik olumlu bir havanın olması durumunda hisse senedi fiyatlarında bir artış gözlemlenirken, olumsuz bir havanın varlığının ise hisse senedi fiyatlarının düşmesine neden olduğu görülmüştür. Açıklamanın yapılması ile fiyatlarda meydana gelen değişim, muhasebe bilgisinin yatırımcılar açısından işe yarar nitelikte olduğunun bir göstergesidir. İşe yarar nitelikte olmayan bir bilginin hisse senedi fiyatları üzerinde zaten bir etkisi olmayacaktır.

Muhasebe kazançlarının açıklanması ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi temel alan PAT'in oluşturulmasında hem CAPM hem de Etkin Piyasalar Hipotezi etkili olmuştur. CAPM, sermaye varlıklarının fiyatlandırmasına yönelik bir model olduğu için muhasebe bilgileri ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki

ile yakından alakalıdır. Sonuçta hisse senedi de bir sermaye varlığı olmasından ötürü onların fiyatlarını etkileyen faktörler CAPM'in de ilgi alanına girmektedir. Bu bağlamda, CAPM'in PAT ile yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Watts ve Zimmerman'ın oluşturduğu PAT'in temelinde ise Etkin Piyasalar Hipotezi bulunmaktadır. Fama tarafından ortaya atılmış olan söz konusu hipotezi hem Ball ve Brown hem de Watts ve Zimmerman detaylı bir şekilde incelemişlerdir.

Açıklanan muhasebe kazançları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki hakkında doğru yorumlar yapabilmek için sermaye piyasasının tam etkin bir piyasa olması gerekmektedir²¹. Etkin Piyasalar Hipotezi'nde de değinildiği gibi tam etkin piyasa, ortaya çıkan tüm bilgileri anında yansıtan hisse senedi fiyatlarının geçerli olduğu piyasayı ifade eder. Burada bahse konu piyasa etkinliği, ortaya çıkan bilgilerin derecesi ile ilişkilidir. Dolayısıyla bilginin derinliği piyasa formunun temel belirleyicisidir. Sahip olunan bilgi derecesi arttıkça bilginin derinliği de artar. Tam etkin piyasada bilginin derinliği fazladır ve çok sayıda kaynaktan bilgi sağlanmaktadır.

PAT'te muhasebe verilerinin, menkul kıymetler borsasına yapılacak yatırımlara yönelik bilgi verdiği yaklaşımı sonucunda muhasebe verileri ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki incelenmiştir. Burada muhasebe verilerinin “bilgi perspektifi” söz konusudur. Bilgi perspektifi, muhasebe verilerinin menkul kıymetler borsasına yapılacak yatırımlara yönelik bilgi verdiği ile ilişkilidir. Bir başka deyişle, muhasebe verilerinin bilgi içeriği ile alakalıdır. Yatırımcılar, yatırım kararlarında kendilerine yardımcı olacak bilgi arayışı içerisindeyler. Burada muhasebe bilgi sağlayarak, firmanın değeri hakkında yatırımcıların

²¹ Watts ve Zimmerman'ın da değindiği üzere, muhasebe araştırmalarının yapılması sırasında hisse senedi fiyatlarının açıklanan bilgiye bağlı olarak değişimini doğru bir şekilde gözlemleyebilmek için sermaye piyasasının tam etkin olduğu kabul edilir.

kendi fikirlerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Böylece yatırımcıların değişen kararları, hisse senedi fiyatlarının da değişmesine neden olmaktadır.

Bilgi perspektifi, muhasebe verilerini (gelir, temettü, nakit akışları v.b.) değerleme modellerine bilgi sağlayan kaynaklar olarak görmekte ve bunlar arasındaki ilişkiyi test etmektedir. Örneğin hisse senedi fiyatı, gelecekte olması beklenen nakit akışlarının bugünkü değeri hesaplanarak elde edilmektedir. Buradaki görüşe göre, muhasebe açıklamaları ve dipnotları hisse sahiplerini direkt olarak etkilemekte ve bunun sonucunda da hisse senedi fiyatları değişmektedir.

Bilgi perspektifi teorisi temelde iki hipoteze dayanmaktadır. Bunlar (1) Tek-Kişi Karar Hipotezi ve (2) Etkin Piyasalar Hipotezi'dir. Firmanın gelecek performansının tahmin edilmesi ve buna göre karar alınması yatırımcının sorumluluğunda olduğu için bunun Tek-Kişi Karar Hipotezi'ne dayandığını söylemek mümkündür. Burada muhasebecinin temel görevini yatırımcıya yardımcı olacak veriyi sunmak şeklinde tanımlayabiliriz. Etkin Piyasalar Hipotezi'ne dayanmasının nedeni ise piyasanın her kaynaktan gelen bilgiyi yorumlayabiliyor olmasıdır. Ayrıca etkin piyasa, yeni bilgiye göre de hemen şekillenebilmektedir (CBE, 2010).

Yapılan muhasebe açıklamalarının bilgi içeriklerini etkileyen çeşitli faktörler mevcuttur. Bunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Muhasebe açıklamalarının bilgi içerikleri ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Bunun temel nedeni bilgi edinme kaynaklarının miktarıdır. Örneğin Amerika gibi büyük bir ülkede çok sayıda bilgi kaynağı mevcutken, Polonya gibi küçük bir ülkede bilgi kaynaklarının çok daha az olduğu görülebilir. Amerika'da ise çok sayıda bilgi mevcut olduğu için açıklanan bilgilerin içerikleri daha azdır.

- Ülkenin ve o ülkede yaşayanların gelişmişlik ve eğitim düzeyleri muhasebe açıklamalarının bilgi içeriğini etkileyen bir diğer faktördür. Eğitim düzeyleri yüksek olan yatırımcılar tarafından yorumlanan bilgiler çok daha net bir şekilde anlaşılacağından dolayı bilgi içerikleri de daha yüksek olacaktır.
- Muhasebe açıklamalarının bilgi içeriğini etkileyen bir başka faktör ise işletmelerin büyüklükleridir. Büyük işletmelere yönelik gerçekleştirilen muhasebe açıklamalarının bilgi içerikleri daha azdır. Tam tersine küçük işletmelerin ise daha fazladır. Bunun temel nedeni, büyük işletmeler çok daha fazla tanındıkları için onlara ilişkin bilgilerin küçük işletmelere kıyasla daha hızlı yayılıyor olması ve neredeyse herkesin söz konusu bilgilerden haberdar durumda olmasıdır. Gazete, dergi ve internet üzerinden bilgiler hızla yayılabilmektedir. Böylelikle büyük işletmelerde çok daha az beklenmedik bilgi söz konusu olmaktadır. Bu durum duyurulan muhasebe bilgisinin bilgi içeriğini azaltmaktadır.
- Muhasebe açıklamalarıyla duyurulan kazançların bir seferlik olup olmaması da bilginin içeriğini etkilemektedir. Geçici ve tek seferlik olan muhasebe kazançlarının bilgi içerikleri yetersizken, diğer türden bilgilerin bilgi içerikleri çok daha fazladır.
- Bir işletme yıllık kazançlarını açıkladığında bu durum sadece o firmaya yönelik bir bilgi olmaktan ziyade, aynı sektörde faaliyet gösteren benzer işletmeler için de bir bilgi niteliğindedir. Bu nedenle yıllık kazançlarını diğer şirketlerden daha sonra duyuran işletmelerin muhasebe açıklamalarının bilgi içerikleri daha düşük olmaktadır.
- Yıllık muhasebe kazançlarının kamuya duyurulması durumunda sağlanan bilginin içeriği, ara dönem finansal raporların sunulup sunulmamasıyla da alakalıdır. Eğer işletme ara dönem finansal raporlarını yayınlıyor ise, yıllık muhasebe kazançlarının bilgi içeriğinin daha az olacağı söylenebilir.

Yukarıdaki örnekleri arttırmak mümkündür. Fakat temelde yukarıda belirtilmiş olan altı faktörün muhasebe açıklamalarının bilgi içeriklerini etkilediği söylenebilir. Açıklanan muhasebe kazançlarına sermaye piyasasının tepkisini değerlendirirken muhasebe kazançlarının nakit akımları ile yakından ilişkili olduğu göz önünde bulundurulur. Bu durumda, muhasebe kazançlarına yönelik yapılan açıklamalar aynı zamanda nakit akışlarına yönelik yapılan açıklamalar anlamına da gelmektedir.

Tam etkin piyasalarda eğer muhasebe bilgisi, hisse senedi fiyatlarının oluşumunda etkili ise bu durumda piyasa, söz konusu muhasebe bilgisine göre hisse senedi fiyatlarını hızlı bir şekilde ayarlar ve düzeltir. Böylelikle anormal bir kazancın oluşmasının da önüne geçilmiş olunur (Ball ve Brown, 1968: 160). Bir başka deyişle, piyasada fiyat anomalileri görülmez.

Muhasebe kazançları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiye yönelik Beaver (1968), Brown (1970), Ball (1972), Gonedes ve Dopuch (1974), Foster (1975), Forsgardh ve Herten (1975), Foster (1977), Watts (1978), Beaver ve diğerleri (1979), Firth (1981), Ohlson (2001) tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda (1) muhasebe kazançlarının doğrudan hisse senedi fiyatlarını etkilediği sonucunun yanında (2) yatırımcıların muhasebe kazançlarına yönelik beklentilerinde meydana gelen değişikliklerin hisse senedi fiyatını etkilediği yargısına da varılmıştır.

Mevzubahis olan hisse senedi değeriye, burada muhakkak firma değerinden bahsediyoruz demektir. Bu nedenle firma değeri, olması gereken hisse senedi değeri hakkında önemli bir bilgidir ve firma değerinin saptanmasında da muhasebe verileri temel kaynaktır. Firma değerinin belirlenmesinde çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Örneğin; Wolk, Francis ve Tearney'nin yazmış oldukları kitapta (1992: 196), firma değerinin belirlenmesinde Beaver'ın kar payı değerlendirme modelini kullandığına değinilerek firma değerini ortaya koymada muhasebe verilerinin rolü net bir şekilde

göstermektedir. Buna göre hisse senetlerinin değeri, gelecekte beklenen kar paylarının bir fonksiyonudur. Gelecekte beklenen kar payları ise gelecekte beklenen kazançların bir fonksiyonudur. Mevcut muhasebe gelirlerini (verilerini) kullanarak gelecekte beklenen kazançları tahmin etmek mümkündür. Bu doğrultuda, dolaylı da olsa mevcut muhasebe verileri hisse senedi değerinin ve bununla bağlantılı olarak firma değerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Modigliani ve Miller ise firma değerinin belirlenmesinde gelecekteki net nakit akımlarının kullanılacağını belirtmiştir. Hisse senedinden gelecekte beklenen faydalarının (net nakit akımlarının) bugünkü değerinin bulunması yoluyla hisse senedi fiyatının elde edilebileceğinden hareketle, muhasebe kazançlarının hisse senedi fiyatının belirlenmesinde etkili bir faktör olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Muhasebe kazançlarının hem hisse senedi fiyatlarını etkiliyor olması hem de bilgisel içeriklerinin söz konusu olması dolayısıyla, kurulan modellerde muhasebe kazançları açıklayıcı değişken olarak kullanılmaktadır.

Hisse senedi fiyatlarında meydana gelen değişimin, beklenmedik muhasebe kazançlarının hem büyüklüğü hem de yönü ile bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Zaten muhasebe kazançlarının hisse senedi fiyatlarını etkilediği konusunun üzerinde durmuştuk. Söz konusu duruma ek olarak muhasebe kazançlarının miktarlarının fazlalığı ya da azlığının da hisse senedi fiyatlarındaki değişimi etkileyeceğini söylemek mümkündür (Beaver ve diğerleri, 1979: 316-318).

Muhasebe kazançlarının bilgi içeriğini bir kenara bırakarak, hisse senedi fiyatlarının bilgi içeriğini ele alan çalışmaların başında Beaver, Lambert ve Morse tarafından 1980 yılında yapılan çalışma gelmektedir. Bu çalışmada, önceden değinilen hisse senedi fiyatı-muhasebe kazançları ilişkisi ters çevrilmiş ve hisse senedi fiyatları muhasebe kazancının tahmininde kullanılmıştır. Söz konusu çalışmada, 1958 ile 1976 arasındaki yılları içeren dönem ele alınmıştır.

Bu dönemdeki her bir yılda gerçekleşen fiyatlardaki yüzdesel değişim ile muhasebe kazançlarındaki yüzdesel değişim arasındaki ilişki incelenmiştir ve hisse senedi fiyatlarının muhasebe kazançlarının tahmininde kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.

3.7.2. Ball ve Brown'un Sermaye Piyasasına Yönelik Çalışmaları

Muhasebe kazançları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiye yönelik yapılmış olan Ball ve Brown'un çalışması PAT'ın irdelenebilmesi açısından önem arz etmektedir. Zira, Ball ve Brown tarafından 1968 yılında yapılan çalışma, muhasebe literatürüne en büyük etkiyi yapan çalışmalardan biridir. Söz konusu çalışma, muhasebe verilerinin sermaye piyasasına sağladığı bilgi içeriği, bir başka deyişle muhasebe verilerinin hisse senedi fiyatlarına etkisi konusunda yapılan ilk çalışma olmakla birlikte sonraki çalışmalara da yol gösteren önemli bir kaynak niteliğindedir. Ball ve Brown (1968) çalışmalarında, Wall Street Journal'da yayınlanan muhasebe kazançlarına yönelik aylık verileri ve hisse senedi kazançları hakkındaki bilgileri kullanmışlardır. Söz konusu bilgileri kullanarak muhasebe kazançlarındaki beklenmeyen değişimlerin, hisse senetlerinde anormal getirilere neden olup olmadığını araştırılmışlardır. Çalışmada muhasebe kazançları ampirik yönden değerlendirilerek, muhasebe kazançlarının hisse senedi fiyatları ile ilişkili olup olmadığı ve muhasebe kazançlarının işletmeye yönelik piyasaya bilgi sağlayıp sağlamadığı (bilgi içeriği) konuları ele alınmıştır. Ayrıca Ball ve Brown, normatifçilerin aksine finansal raporların işletmelere yönelik bilgi edinmede tek kaynak olmadığını da savunmuşlardır.

Ball ve Brown çalışmalarında (1968: 159), muhasebe kazançlarına yönelik açıklanan bilgiler sermaye piyasasının işine yarar nitelikte ise, bir başka deyişle yeni ve beklenmeyen bilgiler ise, hisse senedi fiyatlarında değişim meydana geleceğinden bahsetmektedir. Sermaye piyasası için işe yarar bilgiyi belirleyebilmek adına beklenmeyen bilgilerin söz konusu olup olmadığını araştırmak gerekmektedir. Bunun için Ball ve Brown çalışmalarında (1968), istatistiki modelleme yaparak işletmenin muhasebe kazançlarının duyurulmadığı durumdaki beklenen getirisini ve hisse senedi fiyatındaki değişimi test etmiştir. Sonrasında ise söz konusu hisse senedinin fiyatında anormal bir değişimin olup olmadığı incelenmiştir. Eğer duyurulan kazançlar beklenmedik bir bilgi niteliğinde ise sermaye piyasası bu bilgi doğrultusunda harekete geçer ve sonuçta da hisse senedinden anormal kazançlar elde edilebilir. Örneğin, ABC İşletmesi'nin halka açık bir şirket olduğunu varsayalım. ABC cari yılın sonunda 100 milyon TL olması beklenen kazancını 125 milyon TL olarak açıklamış olsun. Bu durumda aradaki 25 milyon TL'lik fark beklenmeyen kazanç olacaktır. İşte hisse senedi fiyatında artış yaratan tutar beklenen kazanç olan 100 milyon TL değil, beklenmeyen kısım olan 25 milyon TL'dir.

Ball ve Brown'un (1968) bu çalışmadaki metodolojileri günümüzde halen geçerliğini sürdürmektedir. Söz konusu çalışmada örnekleme oluşturan her bir firma için (Ball ve Brown, 1968: 163-164):

- Yatırımcıların getiri beklentileri (firmaların getirileri) tahmin edilmiştir (hisse senedi getirilerindeki hareketin firmaların gelirleri ile doğru orantılı olduğu unutulmamalıdır). Firmanın geçmiş yılki verileri ve aynı sektördeki diğer firmaların gelirleri dikkate alınarak bir tahminde bulunulmuştur.
- Sonrasında her firmanın gerçek kazançları ile beklenen (tahmini) kazançları arasındaki ilişki incelenmiştir. Gerçek kazancın beklenen kazançtan düşük olması durumu olumsuz (negatif) haber olarak

nitelendirilmiştir. Gerçek kazancın beklenen kazançtan fazla olması durumu ise olumlu (pozitif) haber olarak değerlendirilmiştir.

- Sonrasında ise her ay için anormal pay kazançları tahmin edilmiştir.

Çalışmada tarihi maliyet muhasebe modelinin uygulanabilirliğinin gösterilmesinin yanında muhasebe kazançlarının bilgi içeriğinin olması için muhasebe kazançlarının duyurulduğu an itibari ile hisse senedi fiyatlarında bir değişimin söz konusu olması gerektiğinin de üzerinde durulmuştur.

Ball ve Brown'un (1968) çalışması, muhasebe kazançlarının bilgi içeriğine ilişkin yapılan ilk çalışmalardan birisidir. Yaptıkları araştırma sonucunda, muhasebe kazançları ile hisse senedi fiyatları arasında bir ilişkinin söz konusu olduğunu, bir başka deyişle muhasebe kazançlarının hisse senedi fiyatlarını etkilediğini ortaya çıkarmışlardır. Burada muhasebe verileri ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemek için bilgi perspektifi kullanılmaktadır. Bilgi perspektifinde muhasebe verileri, değerlendirme modellerinde girdi niteliğindedir ve muhasebe bilgileri ile hisse senedi fiyat getirilerinin etkileşimi konu edilmektedir. Ayrıca bilgi perspektifi, piyasanın muhasebe verilerini kullanımı hakkında da bize pek çok şey öğretmektedir (Watts ve Zimmerman, 1990: 132).

Ball ve Brown çalışmalarında (1968), muhasebe kazançlarının işletmeye yönelik piyasaya bilgi sağlayıp sağlamadığı konusunda; hisse senedi fiyatlarındaki değişimlerin % 85-90'ının yıllık finansal raporların açıklandığı ayın hemen öncesindeki ayda gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bir başka deyişle, açıklanan bilgilerin % 85-90'ı yatırımcılar tarafından önceden bilinmektedir. Bunun nedeninin yayınlanan ara dönem finansal raporlarındaki bilgiler ile dışarıdan sağlanan muhasebe dışı bilgiler olduğu varsayılmıştır. İster finansal tablolardan isterse de diğer kaynaklardan elde edilsin muhasebe kazançlarının hisse senedi fiyatlarını etkilediği ve bu bağlamda da faydalı birer araç oldukları sonucuna varılmıştır.

Bu sonuç hisse senedi fiyatlarının, işletmenin muhasebe kazançlarını açıklamasının öncesinde de tepki verebileceğinin bir göstergesidir (Beaver, 1998: 106). Bu durumda hisse senedi fiyatlarına bakarak işletmenin gelecekteki muhasebe kazançlarını tahmin etmek mümkün olabilmektedir. Bir başka deyişle, hisse senedi fiyatlarının bilgi içeriğinin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat söz konusu durum ancak, etkin olmayan piyasalarda görülmektedir. Çünkü burada muhasebe kazançları hakkındaki bilgi, ilan edilmesinden önce ve az sayıda kişi tarafından öğrenildiği için hisse senedi fiyatlarında bir değişim olmaktadır. Etkin piyasalarda bu tür bir bilgiye herkes ulaşacağı için mevcut duruma rastlanmayacaktır.

Bu durumun örneklerine günümüzde de rastlayabilmek mümkündür. Örneğin, BİST'te işlem gören bir hisse senedinin fiyatı henüz kar rakamları açıklanmadan hızlı bir artış sürecine girmektedir. Söz konusu işletmenin kar rakamlarının açıklanmasının ardından bu artışın nedeni ortaya çıkmaktadır. Mevcut artışın, işletmenin kar rakamlarının beklenenin üzerinde olmasından kaynakladığı da görülebilmektedir.

Her ne kadar Ball ve Brown (1968) çalışmalarında, hisse senedi fiyatlarındaki değişimlerin % 85 - 90'ının yıllık finansal raporların açıklandığı ayın hemen öncesindeki ayda gerçekleştiğini belirtse de, bu konuyla ilgili yapılan diğer çalışma sonuçlarına (Beaver, 1968 ile Patell ve Wolfson, 1981) göre temelde hisse senedi fiyatlarının muhasebe kazançlarının ilan edildiği an (yılsonu ya da ara dönemler) itibariyle değişikliğe uğradığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum daha çok etkin piyasalarda görülmektedir. Yapılan çalışmaların incelenmesi neticesinde, söz konusu durumun test edilmesinde temel olarak üç ölçüm faktörünün kullanıldığını söylemek mümkündür. Bunlar

(1) getirinin anormal kısmının varyansı²², (2) işlem hacmi²³ ve (3) getirinin anormal kısmının ortalamasıdır²⁴.

3.7.3. Vekalet Teorisi

Kurumsal işletmelerde, şirket sahiplerinin yönetime aktif olarak katılmaları beklenmez. Diğer bir deyişle, otoritenin başka kişi ya da gruplara dağıtılarak yetkinin devredilmesi beklenir. Kısacası, yönetim ve mülkiyet kontrolü birbirinden ayrılmalıdır. Bu durumda işletme sahip ya da ortakları, yöneticilerin işletme kaynaklarını etkin bir şekilde kullanıp kullanmadıkları ve görevlerini düzgün bir şekilde yerine getirip getirmedikleri gibi konulara dikkat kesilirler. Burada sermayenin denetlenmesi ve etkin bir biçimde kullanılabilmesinin de sağlanması gerekmektedir.

İşletmeler hissedarlar, yöneticiler, çalışanlar gibi çok sayıda farklı grubu yani çıkar odağını bünyesinde barındırır. Söz konusu gruplar resmi ya da resmi olmayan bağlarla birbirlerine bağlıdırlar. Her ne kadar iktisatçılar önceleri, bu grupların ortak bir fayda için çalıştıklarını öngörseler de günümüzde bu düşünce değişmiş durumdadır. Artık gruplar arasında çelişkili ve birbirinden farklı

²² Beaver (1968), May (1971) ve Hagerman (1973) çalışmalarında hisse senedi fiyatlarının muhasebe kazançlarının ilan edildiği zamanda değişikliğe uğradığını kanıtlamak için “getirinin anormal kısmının varyansı-variance of abnormal rates of return” ölçüsünü kullanmışlardır.

²³ Beaver 1968 yılındaki çalışmasında hisse senedi fiyatlarının muhasebe kazançlarının ilan edildiği zamanda değişikliğe uğradığını kanıtlamak için “işlem hacmi” ölçüsünü kullanmışlardır. Beaver çalışmasında, muhasebe kazançlarının ilan edilmesiyle ilişkili olarak işlem hacminde meydana gelen değişimleri incelemiştir. Beaver’e göre işlem hacminde meydana gelen artış bizi muhasebe kazançlarının bilgi içeriğine sahip olduğu sonucuna götürmektedir.

²⁴ Beaver, Lambert ve Morse 1980 yılındaki çalışmalarında hisse senedi fiyatlarının muhasebe kazançlarının ilan edildiği zamanda değişikliğe uğradığını kanıtlamak için “getirinin anormal kısmının ortalaması-mean abnormal rates of return” ölçüsünü kullanmışlardır.

amaçların olduğu kabul edilmektedir. Bu çelişkiler Vekalet Teorisi adı altında incelenmektedir (İşeri, 2002: 77).

Vekalet Teorisi, kavramsal olarak ve genel perspektiften değerlendirildiğinde işletmenin fon sağlayan ve fonu kullanan tüm paydaşlar arasındaki ilişkiyi konu edinmektedir. Araştırma literatüründe ve özelde ise sıklıkla işletmenin sahibi ile yöneticisi arasındaki ilişkiyi incelediği görülmektedir. Sonuç olarak, ekonominin alt dalı olan Vekalet Teorisi'nde temelde, amaçları ve buna bağlı olarak çıkarları çelişen iki tarafın bir araya gelmesi sonucunda oluşabilecek sorunlar ele alınmaktadır.

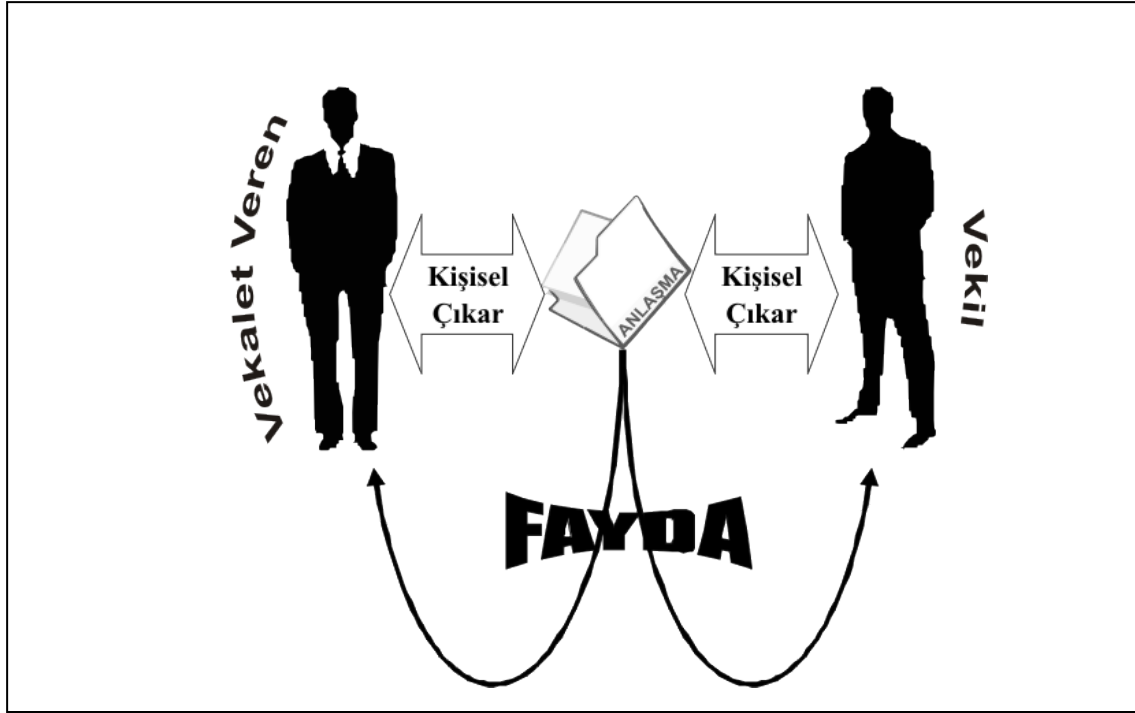
Vekalet Teorisi muhasebe, iktisat, finans, pazarlama, örgütsel davranış ve sosyoloji alanlarında kullanılmıştır (Eisenhardt, 1989: 57). Vekalet Teorisi'nin temelinde finansın temel ilkelerinden olan "bireysel çıkarı gözetilen davranış ilkesi" yatmaktadır (Söylemez, 2007: 8). Bireysel çıkarı gözetilen davranış ilkesine göre her birey kendi finansal çıkarını gözetmekte ve bu yönde hareket etmektedir. Bu yaklaşıma göre, kişi her zaman finansal açıdan kendisi için en avantajlı olanı seçme eğiliminde olacaktır. Çeşitli alternatifler arasından seçim yaparken fırsat maliyetinin de göz önünde bulundurulmasında fayda vardır. Kısaca, bu yaklaşıma göre her davranışın altında yatan temel amaç, kişilerin kendi faydalarını maksimize etmeleridir.

Vekalet Teorisi, bireysel çıkarları gözetilen davranış ilkesinin geliştirilmiş şeklidir ve 1970'li yıllardan bu yana tartışılmaktadır. Jensen ve Meckling'in 1976 yılında yaptıkları çalışma, söz konusu teorinin gelişimi hızlandırmıştır.

Vekalet teorisinde iki taraf bulunmaktadır. Bunlar; (1) vekalet veren ve (2) vekildir. Bu iki taraf arasındaki ilişki, taraflardan birinin diğerine vekalet vermesi ile gerçekleşmektedir. Bu ilişki de hem vekalet veren hem de vekil optimum harcama ile maksimum faydayı elde edebilme amacındadırlar (Schroeder ve diğerleri, 2005: 114). Bir başka deyişle, her iki taraf da kendi menfaatlerini

koruma amacını gütmektedir. Bu nedenle, vekalet veren ile vekil arasında bir anlaşma söz konusu olmaktadır. Bu ilişkiyi Şekil 18 yardımıyla açıklamak mümkündür.

Şekil 18. Vekalet Veren ile Vekil Arasındaki İlişki

Şekilden de anlaşılacağı üzere vekalet veren (örneğin hissedar) ile vekil (örneğin şirket yöneticisi), aralarında yaptıkları anlaşmadan fayda sağlama amacı içerisindedirler. Bunun temel nedeni her iki tarafın da işin özünde kendi kişisel çıkarlarını kollamalarıdır. Zira taraflar arasında yapılan anlaşmanın temelinde de vekalet verenin de vekilin de kişisel çıkarları yatmaktadır.

Vekalet ilişkisi, işletme sahip ya da ortakları ile yöneticiler arasındaki ilişki olabileceği gibi yöneticiler ile borç verenler arasındaki ilişki de olabilir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında temel olarak işletme sahip ya da ortakları ile yöneticiler arasındaki ilişki ele alınacak ve verilen örnekler bu doğrultuda olacaktır.

Vekalet veren ile vekil arasında çeşitli problemler yaşanabilmektedir. Bu problemlerin temel nedenleri:

- Vekalet veren ile vekilin amaçlarının birbiriyle çelişiyor olması: Konunun başında da değinildiği üzere, her iki tarafın da amaçları birbirinden farklıdır. Örneğin vekalet verenin temel amacı işletmeyi büyütmek olabilir. Vekilin temel amacı ise maksimum gelir elde etmek ise, bu durumda tarafların amaçları birbiri ile çelişmiş olacaktır. İşletmelerde sıklıkla yaşanan bir diğer amaç çelişkisine örnek vermek gerekirse, vekalet veren işletme sahibi ya da ortakları elde edilen kazançların temettü olarak dağıtılmasını isteyebilir. Buna karşın vekil ise bu kazançların dağıtılmayıp işletmede sermaye olarak tutulmasından taraf olabilir. Söz konusu durumda da yine iki tarafında amaçları birbiriyle çelişmektedir.
- Vekalet veren ile vekil arasında farklı bilgilendirme düzeylerinin olması (bilgi asimetrisi): Vekalet veren ile vekilin sahip oldukları bilgi düzeyinin ve miktarlarının birbirinden farklı olması, bir başka deyişle bilgi asimetrisinin olması, iki taraf arasında sorun yaratacaktır. Vekil tarafından yönetim ile ilgili bilgilerin vekalet verene yeterince ulaştırılmaması ya da yanlış ulaştırılması iki taraf arasında sorunların yaşanmasına neden olacaktır.
- Vekalet veren ile vekilin risk alma seviyelerinin birbirinden farklı olması: Temelde her bireyin risk alma seviyeleri birbirinden farklıdır. Bazı kişiler yatırım kararı verirken yüksek derecede risk alabilirler; bazıları ise risk seviyesi düşük hatta risksiz yatırımlara yönelmektedirler. Aynı durum, vekalet veren ile vekil için de geçerlidir. Örneğin, işletmenin yeni bir iş koluna atılma düşüncesinde olduğunu varsayalım. Vekalet veren, yüksek derecede risk alarak işletmenin daha önce hiç yönelmediği bir alana girerek büyük karlar elde edebileceği görüşüne hakim olmasının yanında; vekil risksiz yatırımlardan yana olacaktır. Bu durumda, vekil işletmenin daha önceki işlerine benzer bir niteliğe sahip yeni bir iş alanına girmesini

isteyecektir. İşte bu durumda vekalet veren ile vekilin risk alma seviyelerinin birbirinden farklı olmasından dolayı problem yaşanacaktır.

Tablo 4. Vekalet Teorisi'nin Temel Noktaları

Anahtar Düşünce	Vekalet veren ile vekil arasındaki ilişki ve anlaşma
Analizin Üyeleri	Vekalet veren ve vekil
Beşeri Varsayımlar	• Kişisel çıkar • Sınırlı akılcılık²⁵ • Riskten kaçınma
Örgütsel Varsayımlar	• Taraflar arasında amaç farklılaşmasından kaynaklanan çatışma • Etkinlik • Vekalet veren ile vekil arasındaki bilgi asimetrisi²⁶
Bilgiye İlişkin Varsayımlar	Bilgi satın alınabilir bir ürün olarak görülmektedir.
Sözleşmeye Dayalı Problemler	• Manevi zarar²⁷ • Tersine seçim²⁸ • Risk paylaşımı
Problemin Alanı	Farklı amaçları ve risk tercihleri olan vekil ile vekalet veren arasındaki ilişki

Kaynak: EISENHARDT, Kathleen M.; "Agency Theory: An Assessment and Review", *Academy of Management Review*, Vol 14, No 1, 1989, s: 59.

²⁵ İnsanların akılcı ve mantıklı davranma yetisinin kişiliğine bağlı olarak sınırlandığı anlamına gelmektedir (Öner ve Kalafat, 2002: 4). Kişi duygusal davranarak her alternatifi tanımlayamayabilir. İşte bu durum sınırlı akılcılık olarak tanımlanmaktadır.

²⁶ Taraflardan birinin diğerine kıyasla daha iyi ve daha fazla bilgiye sahip olması durumudur. Genellikle güçlü olan taraf bilgi kaynağına sahiptir.

²⁷ Vekilin dikkatsizliği, yanıltıcı hareketleri ya da vekalet verenin aleyhine davranışlar göstermesi sonucu ortaya çıkan zarardır.

²⁸ Vekilin, bilgi asimetrisinden kaynaklı olarak; tüm alternatifler arasından iyi olanı seçmek yerine mevcut alternatifler arasından kötünün iyisini seçmesi durumudur.

Tablo 4'te genel çerçevesi çizilmiş olan Vekalet Teorisi'nde yer alan vekalet veren ile vekil arasındaki ilişki *vekalet ilişkisi* olarak adlandırılmaktadır. Vekalet ilişkisi, tarafların aralarında anlaşarak birinin diğerine vekalet vermesi sonucu, güven esaslı temelinde oluşmaktadır. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı vekalet veren ile vekilin çıkarlarının denk düşmemesinden ötürü, bu iki grup arasındaki çatışmaların azaltılması için katlanılan maliyetler *vekalet maliyetlerini* oluşturur. Vekalet ilişkisinin tam olarak yürütülebilmesi için mutlaka bir miktar maliyete katlanmak gerekmektedir. Yani, vekalet maliyetleri hiçbir zaman sıfır olmamaktadır. Vekalet teorisine göre, bir işletmenin vekalet maliyetleri ne kadar düşük ise o işletme o denli iyi yönetilmektedir.

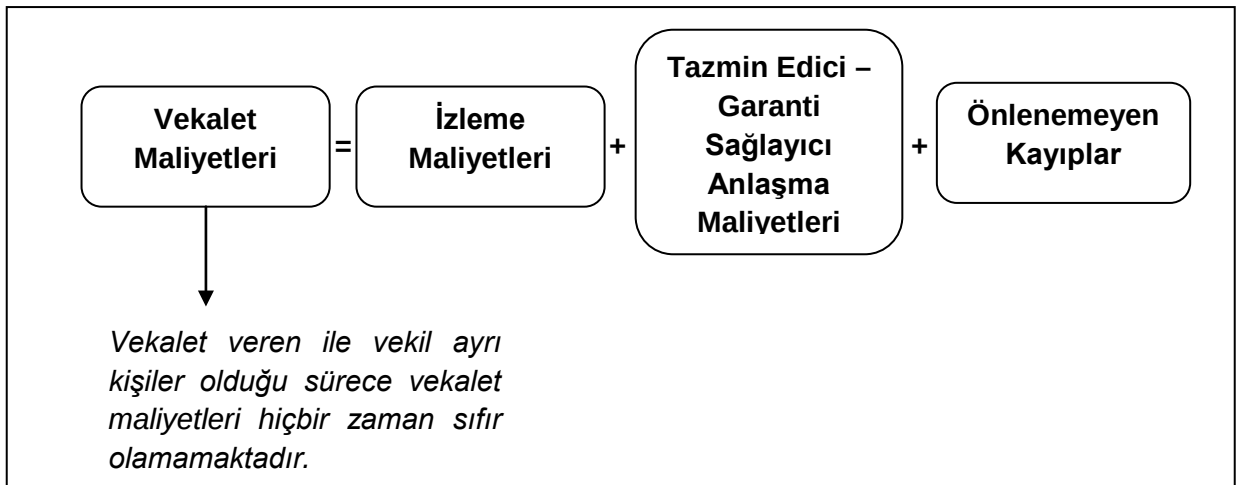
Şirket sahipliği ile kontrolün farklı kişilerde olmasından dolayı oluşan çıkar çatışmaları kaynaklı olan (Uğurlu, 2000: 569) vekalet maliyetlerini aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür (Jensen ve Meckling, 1976: 310 ve Turaboğlu, 2004:118):

- İzleme maliyetleri: Vekalet veren tarafın, vekilin davranışlarını takip etmesi ve yaptıklarından haberdar olabilmesi amacıyla katlandığı maliyetlerdir. Burada bir denetim söz konusu olmaktadır. Bu denetim, (1) iç denetim ya da (2) dış denetim şeklinde olabilmektedir. Söz konusu denetim sonucunda ya maaş ödemesi yapılarak ya da ücret ödenerek belli bir miktar maliyete katlanılmaktadır.
- Tazmin edici – garanti sağlayıcı anlaşma maliyetleri: Vekilin, vekalet verenin zararına kararlar alıp bunları uygulamaya sokmayacağına ve eğer belirttiğinin aksi bir davranışta bulunursa vekalet verenin zararını karşılayacağı yönünde verilen güvenceden kaynaklı maliyetlerdir.
- Önlenemeyen kayıplar: İşletmeler vekalet sorunlarını çözmek için bir takım maliyetlere katlansa da (izleme maliyetleri ve tazmin edici – garanti sağlayıcı anlaşma maliyetleri) yine de ortadan kaldırılamayan bir takım ek maliyetler söz konusu olabilir. Vekalet veren, yüklendiği hem izleme

maliyetleri hem de tazmin edici – garanti sağlayıcı anlaşma maliyetlerine rağmen vekilin kendi aleyhinde davrandığını fark etmesi durumunda, işletmenin borsada işlem gören hisse senetlerinin değerini düşürür. Böylelikle vekilin kazancı, söz konusu şüpheyi yaratmadığı durumda elde edeceğinden çok az olacaktır. Bu durumda firmanın değerinde de bir değişme meydana gelecektir. Hisse senetlerinin piyasa değerinde meydana gelen bu farklılık önlenemeyen kayıplar şeklinde adlandırılmıştır.

Vekalet maliyetleri Şekil 19'dan da anlaşılacağı üzere, yukarıda tanımını yaptığımız üç unsurun toplamından oluşmaktadır ve vekalet veren ile vekil ayrı kişiler olduğu sürece vekalet maliyetleri hiçbir zaman sıfır olamamaktadır.

Şekil 19. Vekalet Maliyetleri

Ang, Cole ve Lin (2000) çalışmalarında, 1708 adet küçük işletmeyi incelemişlerdir. Çalışmanın amacı, vekalet maliyetlerindeki farklılaşmaların izlenmesidir. Yapılan çalışma sonucunda ulaşılan hipotezler aşağıdaki gibidir:

- Yönetici aynı zamanda işletmenin hissedarı değil ise vekalet maliyetleri oldukça yüksek olmaktadır.
- Yöneticinin işletme üzerindeki sahiplik oranı ile vekalet maliyetleri ters yönlüdür.
- Hissedar olmayan yöneticilerin sayısı arttıkça vekalet maliyetleri de artmaktadır.

Vekalet maliyetlerini düşürebilmek amacıyla aşağıda belirtilen yöntemleri uygulamak mümkündür:

- Vekalet verenler, vekilleri bizzat kendileri yakından takip edebilirler,
- Vekillere performans bazlı maaş, prim ya da ikramiye ödemeleri yapılabilir,
- Vekillere işletme karından pay verilebilir²⁹,
- Vekillere işletmenin hisselerinden pay verilebilir³⁰,
- Vekilleri manevi açıdan teşvik etme amaçlı olarak yapılan toplantılar esnasında vekillerin başarılarından söz edilebilir,
- Vekillere başarılarından ötürü ödül verilebilir,
- Vekiller başarısız olduklarında yetkileri devralınabilir.

²⁹ İşletme karından vekillere pay verilmesi durumunda vekiller, bazen muhasebe metotlarını gereksiz yere değiştirerek muhasebe karını olduğundan fazla gösterme yoluna gitmektedirler. Çünkü muhasebe karının yüksek çıkması durumunda kendilerinin alacağı pay da fazla olacaktır. Bu gibi durumlarda vekalet verenler, vekalet maliyetlerini azaltalım derken daha da arttırabilirler.

³⁰ Vekiller, özellikle üst düzey olanlar, işletmenin hisse senedi fiyatlarını arttırarak daha yüksek kazanç sağlamak amacıyla, muhasebe metotlarında değişiklik yapma yoluna gidebilirler. İşletme karını yüksek göstererek hisse senedi değerini arttırmayı amaçlayabilirler. Fakat piyasanın tam etkin olması durumunda hisse senedi fiyatı açıklama ardından bir artış gösterse de sonrasında hızlıca dengeye geleceğinden vekillere işletme hisse senedinden pay verileceği zaman hisse senedi fiyatlarının denge düzeyinde olması gerekir. PAT'e göre, işletme yöneticilerine verilen primlerin muhasebe verilerine dayalı olması durumunda vekiller muhasebe politikalarında farklılaşma yaratarak muhasebe verilerini olduğundan farklı gösterebilmektedirler.

Yukarıda sayılan yöntemleri daha da arttırmak mümkündür. Bu belirtilenler işletmeler tarafından sıklıkla başvuru yöntemler arasında yer aldığı için bunlara özellikle değinilmiştir.

3.7.3.1. Vekalet Teorisi'nden PAT'a

Tezin konusu itibarıyla Vekalet Teorisi'ni pozitif muhasebe açısından da ele almak gerekir. Hatırlanacağı üzere normatif muhasebeciler tarafından üzerinde durulan konu, işletme yöneticilerinin muhasebe yöntemlerini ve politikalarını değiştirmelerinin altında yatan temel nedenin piyasayı manipüle etmek olduğudur. Sonrasında Etkin Piyasalar Hipotezi'nin belirttiği üzere piyasanın etkin olması durumunda işletme yöneticilerinin muhasebe yöntemlerinde değişiklik yaparak piyasayı manipüle edemeyecekleri açıklanmıştır. Fakat açıklanmamış olan bir soru mevcuttur; ***“eğer yöneticiler muhasebe yöntemlerini ve politikalarını, işletmelerin hisse senedi fiyatlarını etkilemek amacıyla değiştirmiyorlarsa, değiştirmelerinin altında yatan temel neden nedir?”***. İşte bu soruya cevap verebilmek amacıyla Watts ve Zimmerman, Vekalet Teorisi'nden de yardım alarak PAT'i geliştirmiştir (Accounting Papers, 2012: 2,3).

Vekalet Teorisi, yöneticilerin muhasebe politikası seçimlerini açıklamakta ve yöneticiler tarafından mevcut olan muhasebe yönteminin neden seçildiğinin üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda, PAT'in geliştirilmesinde de vekalet teorisi kilit noktaya sahiptir. Bir başka deyişle PAT, Vekalet Teorisi'nin spesifik bir uygulamasıdır. PAT, vekillerin muhasebe politika seçimleri ile ilgilenmektedir. Vekillerin uygulamada olan muhasebe politikalarını neden seçtiklerini anlamaya,

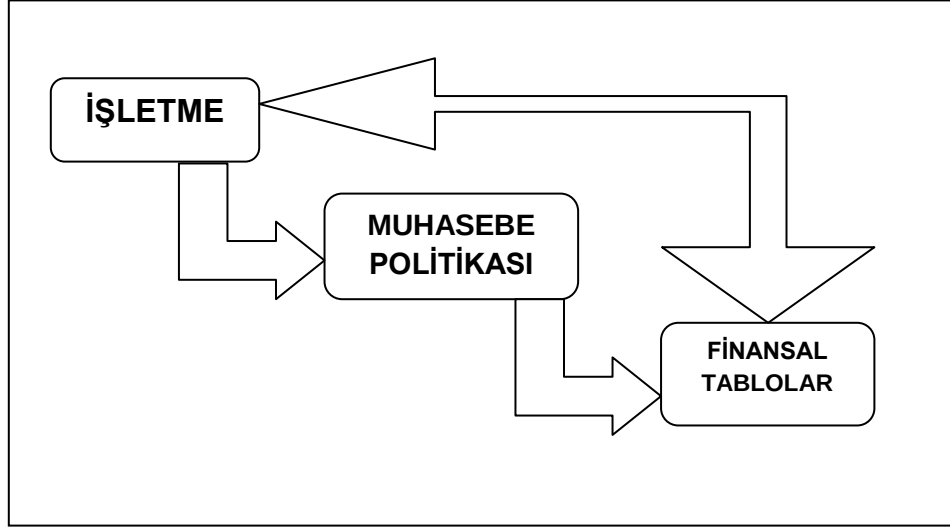
o konuda tahminlerde bulunmaya ve açıklamalar yapmaya çalışır. Bu bağlamda söz konusu konuyu, bir alt başlık olan muhasebe politika seçimi ile de ilişkilendirmek mümkündür.

PAT, vekalet veren ile vekil arasındaki ilişki ile ilgilenmektedir. Vekiller kendi çıkarları doğrultusunda davranarak kişisel servetlerini arttırma çabası içerisine girmektedirler. İşte PAT, bu durumu incelemektedir. PAT'in temel olarak Vekalet Teorisi'nde üzerinde durduğu nokta; vekalet veren ile vekilin amaçlarının birbirinden farklı olması halinde ortaya çıkan durumlar ve vekilin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini engelleyen faktörlerdir (Eisenhardt, 1989: 59). Ayrıca PAT; vekalet maliyetlerinin azaltılmasında muhasebenin payını da incelemektedir. İşte bu nedenlerden ötürü PAT konusu incelenirken, Vekalet Teorisi atlanmamalı ve bu teorinin de üzerinde durulmalıdır.

3.7.4. Muhasebe Politikası Seçimi

Muhasebe politikası, finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan çeşitli muhasebe alternatifleri arasından belirlenerek işletme tarafından uygulanacakların seçilmesi sonucu oluşan bir kümedir. Şekil 20'den de anlaşılacağı üzere, muhasebe politikaları işletmenin bir yansıması iken, finansal tablolar da muhasebe politikalarının bir yansımasıdır. Dolayısıyla, muhasebe politikası seçiminin işletmenin finansal tabloları üzerinde büyük etkisi olmaktadır.

Şekil 20. İşletme – Muhasebe Politikası İlişkisi

8 No’lu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 8) olan “Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar” Standardı’na göre muhasebe politikası *“finansal tabloların hazırlanmasında ve sunulmasında işletmeler tarafından kullanılan belirli ilkeler, esaslar, gelenekler, kurallar ve uygulamalardır”* şeklinde tanımlanmaktadır. İşletmeler alternatif ilkeler, esaslar, gelenekler, kurallar ve uygulamalar arasından seçim yaparak kendi muhasebe politikalarını belirlemektedirler.

TMS 8’in 10. paragrafına göre *“işlemlerle, olaylarla ve koşullarla ilgili belirli bir TMS/TFRS bulunmuyorsa, işletme yönetimi muhasebe politikasının geliştirilmesi ve uygulaması ile ilgili olarak alacağı kararlarda sonuca ilişkin bilgilerin:*

- *Finansal tablo kullanıcılarının ekonomik karar verme ihtiyaçlarına uygun,*
- *İşletmenin finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını (finansal performansını) ve nakit akışlarını gerçeğe uygun olarak gösteren,*

- *İşlemlerin, olayların ve koşulların yalnızca hukuki yapısını değil ekonomik özünü de yansıtan,*
- *Tarafsız,*
- *İhtiyatlı,*
- *Tüm önemli yönlerden, eksiksiz olarak, tam bilgiyle donatılmış nitelikte olmasını sağlamalıdır.”*

Muhasebe politikası seçiminde tutarlı olunması gerektiğini belirten TMS 8'in 14. paragrafında bir işletmenin sadece aşağıda belirtilen durumlarda muhasebe politikası değişikliğine gidebileceğine değinilmektedir:

- *Bir standart veya yorum tarafından gerekli kılınyorsa,*
- *İşletmenin finansal durumu, performansı veya nakit akışları üzerindeki işlemlerin ve olayların etkilerinin finansal tablolarda daha uygun ve güvenilir bir şekilde sunulmasını sağlayacak nitelikte ise.*

Genel olarak muhasebe politikalarında yapılacak değişiklik geçmişe dönük uygulanmaktadır. Buna ilişkin TMS 8'in 22. paragrafında, “.....işletme etkilenen her bir özkaynak kaleminin finansal tablolarda yer verilen en eski döneme ait açılış tutarını düzeltmeli ve bu yeni muhasebe politikası eskiden beri uygulanıyormuşçasına önceki dönemlerle karşılaştırılabilir bilgileri sunmalıdır” şeklinde bilgi verilmektedir.

Muhasebe ile ilgili pek çok grup bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak bireysel yatırımcılar, işletme yöneticileri, mali müşavirler, bankalar, finansal analistler, devlet vb. verilebilir. Tüm bu grupların muhasebe uygulamalarını gerçekleştirirken temel amaçları kişisel faydalarını maksimize etmektir. Bu bağlamda, alternatif muhasebe yöntemlerinin fayda artırımı üzerinde ne gibi bir etkisinin olacağı ilgili grupların dikkate aldıkları bir unsurdur.

Yatırımcılar, yatırım kararı verirken şirketlerin finansal raporlarını incelemekte ve buna göre yatırım yapacakları şirket hakkında doğru karar alarak faydalarını arttırmak istemektedirler. Bu doğrultuda, alternatif raporlama yöntemlerinin alacakları kararı nasıl etkilediğini bilmek isterler. İşletme yöneticileri, yayınlayacakları finansal raporlardaki rakamların hesaplanmasında hangi muhasebe yöntemlerini seçmeleri gerektiği konusunda doğru karar almalıdırlar. Mali müşavirler, seçecekleri doğru muhasebe yöntem ve uygulamaları ile çalıştıkları firmanın servetini arttırarak kendilerine sonraki yıllarda da iş imkanı sağlamış olacak ve bu doğrultuda da elde edecekleri faydayı arttırmış olacaktırlar. Banka çalışanlarının, şirketlerin kredi verilebilirliği hakkında doğru kararlar almaları neticesinde elde edecekleri faydada artış söz konusu olacaktır. Bu bağlamda, banka çalışanları kredi verecekleri kuruluşların mali durumlarını öğrenmede müşteri şirketin kullandığı muhasebe yöntemlerini ve uygulamalarını yakından incelemektedir. Muhasebe ile ilgili gruplar arasında yer alan devlet ise şirketlerin karları üzerinden vergi toplama yoluna giderek faydasını arttırmaktadır. Bu doğrultuda, işletmelerin kullandıkları muhasebe uygulamaları neticesinde karları belirlendiği ve devletin de temel gelir kaynağı bu vergiler olduğu için devlet de diğer muhasebe ile ilgili grup üyeleri gibi işletmelerin ne tür muhasebe uygulamalarını gerçekleştirdiklerini bilmek istemektedir.

Yukarıda belirtilenler temel teşkil etmek üzere tüm muhasebe ile ilgili gruplar, ilgili oldukları şirketlerin hisse senedi değerlerinin artmasını istemektedirler. Bu sayede her birinin elde edeceği fayda doğrudan ya da dolaylı yoldan etkilenmiş olacaktır. Bu açıdan işletmeler tarafından uygulanabilecek alternatif muhasebe yöntemlerinin neler olduğu ve bu alternatiflerden hangilerinin uygulandığını bilmek istemektedirler.

Finans, iktisat ve sayısal yöntemlerle ilişkisi olan PAT'de, işletmelerin muhasebe politikalarını belirlerken yaptıkları muhasebe yöntem seçimlerinin

hem kendilerine hem de paydaş gruplarına etkileri incelenmektedir. PAT'nin muhasebe alanına yaptığı katkıların en önemlisi, işletmelerin alternatif muhasebe yöntemleri arasında seçim yapmalarının arkasında yatan nedenlere eğilmiş olmasıdır. Kısacası, PAT'te ele alınan temel konu muhasebe yöntemi seçimlerinin rastgele yapılmadığıdır. Ampirik olarak, muhasebe yöntemi seçim nedenini bağımlı değişken olarak düşünmek mümkündür. Teorik açıdan ise, muhasebe yöntemi seçimi yaratan durumların belirlenmesi üzerinde durulmaktadır (Demski, 1988: 623).

Buradan hareketle, PAT çerçevesinde yöneticilerin kendi çıkarlarına uygun muhasebe yöntemlerini seçtikleri hipotezi test edilmektedir. Zira, muhasebe yöntemlerinin farklılaşması işletmenin ilgili dönemdeki gelirinin olduğundan farklı gösterilebilmesini sağlayabilir. Bu durum çoğu zaman işletmenin değerinin de gerçek halinden farklılaşmasına neden olmaktadır. İşte bu etki kabiliyeti, yöneticilerin takdir yetkilerini fırsatçı bir şekilde kullanmalarına zemin hazırlayabilmektedir.

Muhasebe politika seçimine ilişkin yapılan çalışmalar, tek bir muhasebe yöntemi seçimini açıklamaya yöneliktir (ör. Amortisman yöntemi seçimi). Halbuki yöneticiler tek bir muhasebe yönteminden ziyade kombinasyonun gelirler üzerindeki etkisi ile ilgilenmektedirler. Tek bir muhasebe yöntemini göz önüne almak yapılan testlerin gücünü de azaltmaktadır.

Muhasebe politika seçimine yönelik testler yapılırken (muhasebe politikası seçimini etkileyen faktörler araştırılırken) genelde üç çeşit hipotez geliştirilmektedir. Watts ve Zimmerman tarafından geliştirilen PAT de bu üç hipoteze dayanmaktadır (Watts ve Zimmerman, 1990: 138, 139):

1. Borç/özkaynak hipotezi: Söz konusu hipotez, borç/özkaynak oranının üzerinde durmaktadır. Bu oran işletmenin borçlanma yoluyla sağladığı kaynak ile işletme sahip ya da ortaklarının koymuş olduğu sermaye

arasındaki ilişkiyi göstermektedir. İşletmelerin borç/özkaynak oranları ne denli yüksek olursa, işletme yöneticileri o denli muhasebe politikalarında fazla oynama yaparak karı yükseltme yoluna gitmektedirler. Borç/özkaynak oranının artması işletmelerin borçlanmalarında bir artış olduğunun göstergesidir. Borçlanmalar sonucunda işletmeler borçlanma sözleşmelerine maruz kalmaktadırlar. Borçlanma sözleşmelerinin koşulları sıkılaştıkça, bu koşulların ihlali söz konusu olmaya başlar ve bu da işletmeye ekstra maliyet yaratır. İşletmeler, muhasebe politikalarında değişime giderek karı olduğundan yüksek gösterdiklerinde söz konusu borçlanma sözleşmelerinin koşulları hafifleyecek ve oluşacak ekstra maliyetlerin de önüne geçilmiş olunacaktır. Örneğin borç/özkaynak oranı yüksek olan bir işletme, kredi almak için bankaya başvurduğunda bankanın inceleyeceği unsurların başında işletmenin borç/özkaynak oranı ile karlılık durumu gelecektir. En azından karlılık durumu yüksek bir işletmeye, banka tarafından göreceli olarak daha rahat bir şekilde kredi verilecektir.

2. Politik maliyet hipotezi: İşletmeler devlet, sendikalar, ticaret odaları gibi pek çok grubun gözetimi altındadır. İşletmeler büyüdükçe hem faaliyet alanları hem de satışları ve karları artacağı için pazardaki güçlerinde de artma olacak ve pazarda söz sahibi olacaklardır. Büyüyen işletmeler, söz konusu grupların dikkatlerini daha fazla çekmeye başlayacaklardır. Bu durum işletmeler açısından artan politik maliyetlere neden olmaktadır. Politik maliyetlere örnek olarak vergilerdeki artışlar, sendikalarca talep edilen ücret artışları, devlet yardımlarındaki azalmalar v.b. verilebilir. Politik maliyetler raporlanan karların birer fonksiyonudur. Bu bağlamda, işletmenin karı arttıkça politik maliyetlerde de bir artış meydana gelmektedir. Bu nedenle işletme yöneticileri, karı azaltmak amacıyla muhasebe politikalarında

değişime gitmektedir. Politik maliyet hipotezine göre, işletmeler büyüdükçe karlarını azaltmak amacıyla muhasebe politikalarında değişime gitme yöntemine başvurmaktadırlar.

3. İkramiye planı hipotezi: Yöneticiler, daha fazla gelir elde edebilmek amacıyla, muhasebe politikalarında değişime giderek işletme karını olduğundan yüksek veya düşük gösterebilirler.

PAT, işletmelerin çok sayıdaki muhasebe yöntem alternatifleri arasından neden bir başkasına değil de seçilen muhasebe yöntemine yönlendiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken de konuyu Vekalet Teorisi'ne dayandırmaktadır. PAT'in uygulandığı durumlarda iki yaklaşım söz konusudur. Bunlar:

1. Fırsatçı yaklaşım: Söz konusu yaklaşımda işletme yöneticileri (vekiller), kendi çıkarlarını maksimize edebilmek amacıyla muhasebe yöntemleri arasında seçim yapmaktadır. Bu doğrultuda, kendi çıkarlarına en uygun ve kendilerine en yüksek faydayı sağlayacak muhasebe yöntemini seçmektedirler.
2. Etkililik yaklaşımı: Bu yaklaşımda, işletmelerin çeşitli muhasebe yöntemleri arasından seçim yapmasının nedeni olarak seçilen yöntemlerin işletmenin performansını en iyi gösteren yöntemler olması gerektiği savunulmaktadır. PAT'nin etkililik yaklaşımı ışığında, devletin işletmelerin kullanacakları muhasebe yöntemlerine karışmamaları gerektiği, bu bağlamda işletmelerin kendi performanslarını en iyi yansıtacak yöntemi hiçbir grubun etkisi altında kalmadan seçmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu yaklaşımdaki amaç, firma performansının doğru yansıtılabilmesini sağlamaktır.

Uluslararası Muhasebe Standartları'nın işletmelerin üst yönetimleri tarafından uygulanması sürecinde, yöneticilerin nasıl davranışlar sergiledikleri de PAT'nin konusuna girmektedir. İşletmelerde muhasebe standartlarının

sunduğu alternatif muhasebe yöntemleri arasından seçim yapanların işletme yöneticileri olduğunu unutmamak gerekir. Bu sayede de işletmelerin muhasebe politikaları belirlenmektedir. Bir başka deyişle, yöneticiler muhasebe politikalarını belirlerken, kendi kişisel çıkarlarını da göz önünde bulundurarak standartların belirlediğı alternatifler arasından seçim yapabilmektedirler. Bu bağlamda yöneticilerin muhasebe politikası seçimleri incelenirken hem yukarıda değinilmiş olan hipotezlerin hem de yaklaşımların etkisinin olduğu görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN POZİTİF MUHASEBE TEORİSİNİN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI

4.1. METODOLOJİK ÇERÇEVE

Pozitif muhasebe teorisi, önceki bölümde de üzerinde durulduğu üzere, yöneticilerin muhasebe politikaları arasından yaptıkları tercihlerin rastlantısal olmadığını ifade etmektedir. Ekonomik belirleyiciler olarak nitelendirilen çeşitli etmenler; yöneticilerin gelir artırıcı veya gelir azaltıcı raporlamaya imkan veren muhasebe politikaları arasından seçim yapmalarına neden olmaktadır. Unutulmamalıdır ki burada gelir artırıcı deyimiyle gelecek dönemlerde raporlanabilecek gelirlerin cari dönemde raporlanması; gelir azaltıcı deyimiyle ise cari dönemde raporlanabilecek gelirlerin gelecek dönemlerde raporlanması kastedilmektedir.

Yöneticilerin muhasebe politikası seçiminde etkili olan ekonomik belirleyicilerin tespiti amacıyla çok sayıda çalışma yapılmıştır (Bowen ve diğerleri, 1981; El-Gazzar ve diğerleri, 1986; Malmquist, 1990; Bowen ve diğerleri, 1995; Gupta, 1995; Cotter, 1999). Söz konusu çalışmaların büyük bir bölümünde ekonomik belirleyicilerin yöneticilerin muhasebe politikası seçimindeki etkileri noktasında beklenen yönde kanıtlar bulunmuştur. Ancak bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu pozitif muhasebe teorisinin ortağa atıldığı ABD için sınırlı ve yapılmıştır. Avrupa ve diğer bölge ülkeleri için yapılan çalışmalar ise sınırlı kalmıştır (Lin ve Peasnell, 2000; Piera, 2004; Nelson ve diğerleri, 2011).

Hiç şüphesiz ki ülkelerin yapısal, ekonomik ve finansal özellikleri ile sosyoekonomik ve liberal gelişmişliği pozitif muhasebe teorisinin sınanması çerçevesinde son derece önemlidir. Zira ABD'nin yapısal çevresi yönünden pozitif muhasebe teorisi çerçevesinde yapılan çalışmalar, beklentiler açısından önemli destekleyici bulgular ortaya koymakla birlikte; söz konusu teorinin diğer ülkelerde sınanmasında aynı geçerlilikte bulgularla karşılaşılammıştır. Bu nedenle hipotezlerin geçerliliği ile ülkenin durumu arasındaki ilişki açısından beklentilerin değişikliği açıklanmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde pozitif muhasebe teorisi Türkiye için sınanmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için metodolojik olarak pozitif muhasebe teorisi kapsamındaki hipotezler orijinal beklentiler çerçevesinde sınanmış sonrasında ise Türkiye'ye uyarlanacak şekilde tekrar analize tabi tutulmuştur.

4.2. EKONOMİK BELİRLEYİCİLERE İLİŞKİN PAT HİPOTEZLERİ

Watts ve Zimmerman (1986)'a göre, yöneticilerin muhasebe politikası seçimlerine etki eden ekonomik belirleyiciler bir önceki bölümde de değinildiği üzere, üç ana grup altında sınıflandırılabilir. Bunlar; (1) borç/öz kaynak faktörleri, (2) politik maliyet faktörleri ve (3) ikramiye planı faktörleridir.

4.2.1. Borç/Özkaynak Faktörleri

Borç/özkaynak faktörleri, firmanın olası yeni borç talepleri karşısında yöneticilerin ne şekilde muhasebe politikası seçimi gerçekleştirdiklerine ilişkin beklentileri ortaya koyan ekonomik belirleyicilerdir. Pozitif muhasebe teorisi kapsamında beklentiye ilişkin genel hipotez: *"Ceteris Paribus, yöneticiler firmanın borç kullanma kabiliyetini artırmak için gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimindedirler"* şeklindedir. Yöneticileri bu genel eğilime iten alt hipotezler; (1) kaldırıp, (2) banka kredileri, (3) kısa vadeli finansal borçlar, (4) yatırım fırsatları ve (5) varlık kullanım sınırlılığı başlıkları altında değerlendirilen ekonomik belirleyiciler için ortaya konulmaktadır.

4.2.1.1. Kaldırıp

Sermaye yapısı kararları çerçevesinde firmalar, özellikle vergi kalkını etkisinden faydalanabilmek için borç ile finansmanı tercih etmektedirler. Diğer bir deyişle borçlanma birçok firmanın temel finansman kaynağı durumundadır. Hiç şüphesiz ki borç vericiler, karar süreçlerinde firmaların muhasebe bilgilerini temel alırlar. Yöneticiler ise borçlanma maliyetlerini düşürebilmek için, kredi değeri değeri çerçevesinde daha elverişli finansal tablolar sunma arayışında olurlar (Bowen ve diğeri, 1995). Bu nedenle de yöneticiler, muhasebe ilkelerine ve standartlarına bağlı kalmak kaydıyla; borç verene karşı şirketin bugünkü ve gelecekteki durumunun yeteri kadar güçlü ve şirketin finansal karar alma noktasında esnekliğe sahip olduğunu gösterebilmek maksadıyla muhasebe politikaları arasında tercihlerde bulunurlar (Elliott ve diğeri, 1984; Zimmer,

1986; Malmquist, 1990; Easton ve diğlerleri, 1993; Cullinan ve Knoblett, 1994; Piot, 2001). Hiç şüphesiz ki bunun en temel yolu gelir artırıcı muhasebe politikalarının seçilmesidir. Zira sermaye yapısı içerisinde borcu yüksek olan firmanın yeni kredi talebinde karşılaşacağı kredi fiyatlandırmasındaki muhtemel minimizasyon, kreditorre gösterilecek yüksek gelir ile bir başka deyişle borcun mevcut kaynağı sayesinde elde edilebilir. Bu doğrultuda pozitif muhasebe teorisi kapsamında kaldırırç oranına ilişkin hipotez aşğıdaki gibi olacaktır:

H1: İşletmenin finansal borcu arttıkça yöneticiler gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimde olurlar.

4.2.1.2. Banka Kredileri

Borcun varlığı kadar kreditorün niteliğı de muhasebe politikası seçiminde önem kazanmaktadır. Zira finansal sistem işleyiş itibariyle ülkeler arasında farklılık göstermektedir ve ABD, İngiltere gibi ülkelerde sermaye piyasası ağırlıkta iken çoğı ülkede bankacılık temelli bir finansal sistem söz konusudur (Gökten ve diğlerleri, 2008). Sermaye piyasasına dayalı finansal sistemin mevcut olduğı ülkelerde borçlanma daha çok tahvil ihracı suretiyle yapılırken, diğler finansal sistemlerde adından da anlaşılacağı üzere kreditorler yoğun olarak bankalardır. Tahvil ile borçlanma halka arz süreci gerektirmekte iken bankadan borçlanma diğlerine göre çok daha hızlı ve yalın bir süreçtir. Diğler bir deyişle tahvil borçlanmasında halka arz sonrasında çok sayıda kreditorle karmaşık bir ilişki kurulmuş olur; bunun aksine bankadan yapılan borçlanma halka arza göre bir ya da birkaç kreditor ile kurulan özel bir ilişkidir. Haubrich

(1989), Beneish ve Press (1993) ve Smith (1993) çalışmalarında kreditor borçlu ilişki ağının çok daha küçük olmasından ötürü bankadan yapılan borçlanmalarda kontrol ve müzakere maliyetlerinin halka arz yoluyla borçlanmaya kıyasla çok daha az olduğunu belirtmektedirler. Bunun temel nedeni de banka ile borçlu arasındaki bilgi akışının halka arz yoluyla yapılan borçlanmadaki bilgi kanallarına kıyasla çok daha yoğun ve hızlı bir şekilde gerçekleşebilmesidir. Bu durum bankaların müşterinin sunduğu bilgileri çok daha detaylı değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Bu nedenle, yöneticilerin olası banka kredisi talepleri çerçevesinde sermaye yapısı kaynaklı muhasebe politikası seçimlerine ilişkin kaldırma faktörü çerçevesinde ortaya konulan hipotez aşağıdaki şekilde daraltılabilir:

H2: Finansal borçları içerisinde banka kredileri yüksek oranda olan işletmelerde yöneticiler olası yeni kredi talepleri çerçevesinde gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğiliminde olurlar.

4.2.1.3. Kısa Vadeli Finansal Borçlar

Banka kredilerinin toplam finansal borçlar içerisindeki payının yüksek olması, kaldırma faktörünün yöneticilerin muhasebe seçimleri üzerindeki etkisini artırmakla beraber finansal borcun vadesi de önem arz etmektedir. Zira finansal borcun vadesi, yöneticilerin olası yeni borç talepleri için kreditorlere başvurma sıklığının önemli birer göstergesi durumundadır. Kısa vadeli borçlanmayı yoğun olarak kullanan işletmelerde yeni borç talebinde bulunma olasılığı yüksek olacaktır. Bu durum yöneticilerin süreklilik gösterir şekilde gelir artırıcı

muhasabe politikalarına yönelmeleri sonucunu doğurabilir. Söz konusu durumu betimlemek üzere aşağıdaki şekilde bir hipotez ortaya konulmaktadır:

H3: Finansal borçları içerisinde kısa vadeli finansal borçları yüksek oranda olan işletmelerde yöneticiler olası yeni kredi talepleri çerçevesinde gelir artırıcı muhasabe politikalarını seçme eğilimde olurlar.

4.2.1.4. Yatırım Fırsatları

İşletmenin piyasa değeri firmanın gerçekleştirdiği ve gerçekleştireceği yatırımlardan elde edeceği gelecekteki nakit akışlarına bağlıdır. Diğer bir deyişle, firmanın değeri mevcut yatırımlar yani eldeki varlıklar ile yatırım fırsatlarının bileşimidir. Hissedarlar ile yöneticiler arasında firmanın değerinin bilinebilirliği noktasında mevzubahis olan bilgi asimetrisi önemli bir temsil probleminin kaynağını oluşturmaktadır. Şöyle ki; yöneticiler yatırım fırsatlarını kendi konumları ve çıkarları çerçevesinde değerlendirmek arzusunda olurlar. Diğer bir deyişle, yöneticiler düşük riskli ve bugünkü değer itibarıyla kreditorlere rahatlıkla geri ödeme yapabilecekleri yatırım fırsatlarına yönelmek isterlerken; hissedarlar daha yüksek risk içeren projeleri seçerek elde edecekleri gelirleri arttırma arayışındadırlar. Halbuki kreditorler yeni ve riskli yatırım fırsatlarının finansmanı çerçevesinde daha yüksek oranlar talep etmekte veyahut firmanın finansal durumuna ilişkin pozitif göstergeler beklemektedirler. Söz konusu beklentiye karşılayabilmek adına yöneticiler yüksek riskli yatırım fırsatlarının finansmanına karşı kreditorlere daha elverişli finansal tablo sunmaya çalışırlar. Söz konusu durumu hipotez çerçevesinde test edebilmek için Nobel Ödüllü

İngiliz İktisatçı James Tobin tarafından literatüre kazandırılan 'Q' oranı sıklıkla kullanılmaktadır. Tobin'in Q oranı şirketin toplam piyasa değerinin, tüm aktiflerin değerine oranıdır. Diğer bir deyişle kesirdeki pay toplam piyasa değerini; payda ise varlıkların defter değerini göstermektedir. Şayet oran 1'den büyük ise hissedarlar açısından kısmen ucuz varlıklarla yüksek bir kazanım yaratılmış olur. Bir başka deyişle, şirketin değerinin varlıklarının değerinin üzerinde olması, hissedarları sermaye yatırımlarını artırmaya yani yeni yatırım fırsatlarının değerlendirilmesine teşvik eder. Bu durumda yeni olası yatırımlar için gerçekleştirilecek fonlama ihtiyacı nedeniyle yöneticilerin gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğiliminde olmaları beklenir. Yatırım fırsatları ile yöneticilerin muhasebe politikası seçimine ilişkin beklentiyi ortaya koyan hipotez aşağıda oluşturulmuştur:

H4: İşletmenin Tobin Q oranı yükseldikçe yöneticiler gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğiliminde olurlar.

4.2.1.5. Varlık Kullanım Sınırlılığı

Bilançonun ekonomik yapısı değerlendirildiğinde; finansal varlıklar için öncelik haklarının sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, finansal sermaye paydaşları olan kreditorler ve hissedarlar arasında varlık haklarına ilişkin bir sıralama mevcuttur. Şöyle ki, kreditorler sağladıkları finansmanın karşılığında varlıklar üzerinde hissedarlara nazaran öncelikli hakka sahiptirler. Söz konusu durum kreditorler açısından önemli düzeyde garanti yaratmakla birlikte, aynı zamanda varlıklara yatırım kararları çerçevesinde kreditorler ile

hissedarlar arasında çatışmaya neden olmaktadır. Zira kreditorün amacı sağladığı fonu faiziyle geri alabilmek iken; hissedarlar yaptıkları yatırım karşılığında kreditor faizinin üzerinde bir getiri elde etme arayışındadır. Bu nedenle hissedarlar sağladıkları fonun yüksek katma değerli varlık yatırımlarına yönltilmesini isterler. Yüksek risk içeren bu tür yatırımlar karşılığında da yüksek getiri elde edebileceklerdir. Buna karşın bu tür yatırım kararları kreditorler açısından tercih edilmemektedir.

Williamson (1988), sadece belirli bir amaçla kullanılabilen varlıkların değerinin sadece o varlığı kullanan firmalar için çok yüksek olduğunu belirterek; bu durumu varlık kullanım sınırlılığı tanımı altında açıklamaya çalışmıştır. Hissedar tercihi çerçevesinde katma değeri yüksek olan varlıklar söz konusu tanım içerisinde sınırlı kullanım alanına sahip varlıklar yaratmaktadır. Diğer bir anlatımla, bu tür varlıkların kullanım özellikleri sınırlı olmaktadır. Sağladıkları fon karşılığında garanti özelliği gösteren varlıkların sınırlı kullanım alanına sahip olması, kreditorler için mevzubahis garanti düzeyini azaltır. Kreditorler açısından bu tür varlıkların elden çıkartılması gerektiğinde, firma için kabul edilen yüksek varlık değerinin piyasa için kabul edilmeme olasılığı son derece yüksektir.

Balakrishnan ve Fox (1993) ile Dumontier ve Bah (2001), araştırma geliştirme harcamalarının artmasına bağlı olarak maddi olmayan duran varlık ve “know-how” oluşumu çerçevesinde varlık kullanım sınırlılığının arttığını ifade etmektedirler. Yüksek varlık kullanım sınırlılığı neticesinde kreditorler tarafından talep edilecek oranlar, borç maliyetini artıracığı için yöneticilerin gelir artırıcı muhasebe politikalarına yönelmeleri beklenir. Söz konusu durumu yansıtan hipotez aşağıdaki şekilde oluşturulmaktadır:

H5: İşletmelerin AR&GE harcamaları arttıkça yöneticiler gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimde olurlar.

4.2.2. Politik Maliyet Faktörleri

İşletme büyüklüğü pozitif muhasebe teorisi kapsamında politik maliyetler için temel belirleyici olgu olarak ortaya konulmaktadır. Teori çerçevesinde, işletmeler büyüdükçe özellikle politikacılar ve siyasiler açısından görünürlükleri artar. Bu durum politikacıların çıkarları çerçevesinde işletmeyi etkileme girişimlerini artırmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde firmaların seçimlerde adayları fonlamaları yasal bir çerçeve içerisinde serbest bırakılmıştır (Okan, 2007). Dolayısıyla işletme büyüklüğü artıkça, firmalar politik baskılar altında kalarak lobicilik faaliyetleri içerisinde yer alırlar ve bu faaliyetlerin gerektirdiği maliyetlere katlanmak durumunda kalırlar. Yöneticiler bu tür maliyetleri bertaraf edebilmek adına gelir azaltıcı muhasebe politikalarına yönelmektedir. Söz konusu durumu ortaya koyan hipotez aşağıda belirtilmektedir:

H6: İşletme büyüdükçe yöneticiler gelir azaltıcı muhasebe politikalarını seçme eğiliminde olurlar.

4.2.3. İkramiye Planı Faktörleri

İkramiye planı faktörleri, yöneticilerin kişisel çıkarları çerçevesinde refahlarını maksimize edebilmeleri için ne şekilde muhasebe politikası seçimi gerçekleştirdiklerine ilişkin beklentileri ortaya koyan ekonomik belirleyicilerdir. Pozitif muhasebe teorisi kapsamında beklentiye ilişkin genel hipotez; "*Ceteris Paribus, yöneticiler kişisel refah düzeylerini maksimize etmek için gelir artırıcı*

veya gelir azaltıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimindedirler." şeklindedir. Yöneticileri bu genel eğilime iten alt hipotezler; (1) işgücü ve (2) sahiplik yoğunlaşması başlıkları altında değerlendirilen ekonomik belirleyiciler için ortaya konulmaktadır.

4.2.3.1. İşgücü

Yöneticilerin prim talepleri hissedarlar tarafından değerlendirilir ve karara bağlanır. Bu çerçevede yöneticilerin kişisel refahlarını artırma noktasında daha fazla ücret talep edebilmeleri için hissedarları refah maksimizasyonu çerçevesinde tatmin etmeleri gerekmektedir. Diğer taraftan firma çalışanları da kişisel refah maksimizasyonu çerçevesinde süreklilik arz eder şekilde ücret artışı talebi için pazarlık güçlerini muhafaza etme gayretindedirler. Raporlanan firma kazançları çalışanlar açısından en önemli müzakere unsurudur (Ashenfelter and Johnson, 1969). Bu nedenle çalışanlar açıklanan yüksek kar doğrultusunda daha fazla ücret talebinde bulunurlar (Liberty ve Zimmerman, 1986; Elias, 1990). Olası ücret artışı ise hissedar refahını negatif yönde etkileyeceğinden yöneticilerin prim ve yüksek ücret taleplerini de negatif yönde etkileyecektir. Bu doğrultuda yöneticiler, kişisel çıkarlarının zarar görmemesi için çalışanlardan gelecek olası ücret artışı taleplerinin önüne geçmek doğrultusunda gelir azaltıcı muhasebe politikalarına yönelirler. Söz konusu durumu ortaya koyan hipotez aşağıda belirtilmektedir:

H7: Personel giderleri arttıkça yöneticiler gelir azaltıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimde olurlar.

4.2.3.2. Sahiplik Yoğunluğu

Firmaların halka açıklık oranı ve sahiplik yoğunluğu yöneticilerin yetki kullanım ve karar vermedeki esneklikleri üzerinde etkilidir. Söz konusu esneklik özellikle ihtiyari harcama olgusu çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Salamon ve Smith, 1979; Hall, 1993). Sahiplik yoğunluğu düşük olan firmalarda, ana ortakların ellerinde tuttıkları pay sayısı veya paya bağlı hak göreceli olarak azdır. Bu tür firmalardaki yöneticiler ihtiyari harcama noktasında daha fazla güç sahibidirler. Buna karşın sahiplik yoğunluğu yüksek olan firmalarda, yöneticilerin ihtiyari harcama inisiyatifinden bahsetmek mümkün değildir. Yöneticiler çıkarlarını maksimize edebilmek için patron ortakların refah maksimizasyonunu diğer duruma nazaran çok daha fazla önemsemektedirler. Bu çerçevede sahiplik yoğunluğu fazla olan işletmelerde yöneticiler gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğiliminde olurlar. Söz konusu durumu ortaya koyan hipotez aşağıda belirtilmektedir:

H8: İşletmenin sahiplik yoğunlaşması arttıkça yöneticiler gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimde olurlar.

4.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Pozitif muhasebe teorisi kapsamında, yöneticilerin muhasebe politikası seçimine etki etmesi muhtemel ekonomik belirleyicilere ilişkin hipotezlerin test edilmesi doğrultusunda; (1) örneklem seçimine, (2) analize tabi tutulan muhasebe politikalarına ve (3) modellemeye ilişkin metodolojik yaklaşım ortaya konulmaktadır.

4.3.1. Örneklem Seçimi

Çalışma kapsamında “2011 Fortune 500 Türkiye” listesine dahil olan işletmelerden Borsa İstanbul'a kote olan 97 adet işletme seçilmiştir. Verilerin elde edilmesi için söz konusu işletmelerin 'Kamuyu Aydınlatma Platformu'na yükledikleri 31 Aralık 2011 tarihli konsolide finansal tablolardan ve bağımsız denetim raporlarından faydalanılmıştır. Bu çerçevede, teorinin Türkiye için sınanması bağlamında 75 adet (N) işletmenin konsolide finansal tablolarından ve bağımsız denetim raporlarından sağlıklı ve tam veri elde edilebilmiştir. Hipotezlere yönelik beklenen işaretler ve kullanılacak vekil değişkenler aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 5. Hipotezlere Yönelik Beklenen İşaretler ve Kullanılacak Vekil Değişkenler

Hipotezler	Beklenen İşaret	Vekil Değişken
Kaldıraç	+	LEV: <i>Toplam Finansal Borçlar/Toplam Varlıklar</i>
Banka Kredileri	+	BL: <i>Banka Kredileri/Toplam Finansal Borçlar</i>
Kısa Vadeli Finansal Borçlar	+	ST: <i>Kısa Vadeli Finansal Borçlar/Toplam Finansal Borçlar</i>
Yatırım Fırsatları	+	Q - Tobin'in Q Oranı: <i>(Toplam Finansal Borçlar+Özkaynağın Piyasa Değeri)/Toplam Varlıklar</i>
Varlık Kullanım Sınırlılığı	+	RD: <i>AR&GE Giderleri/Toplam Satışlar</i>
İşletme Büyüklüğü	-	SIZE: <i>Toplam Varlıkların Doğal Logaritması</i>
İşgücü	-	LF: <i>Personel Giderleri/Toplam Satışlar</i>
Sahiplik Yoğunluğu	+	OWN: <i>En Yüksek Üç Pay Sahibinin Payları Ortalaması</i>

Tobin'in Q oranı için literatürde farklı hesaplama şekilleri olup bu çalışmada Welch (2003) ile Fishman ve diğerleri (2008)'nin araştırmalarında kullandıkları yaklaşım tercih edilmiştir. Bunun temel nedeni söz konusu hesaplama şeklinin mevcut verilerin sağlamlığı çerçevesinde net ve kolay oluşudur.

İşletme büyüklüğünün ölçülmesinde neredeyse tüm çalışmalarda toplam varlıkların ya da toplam satışların değeri kullanılmaktadır (Bujadi ve Richardson, 1997). Türkiye'de toplam satışlar yüksek oranda değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle işletme büyüklüğü, çalışmada toplam varlık değeri kullanılmak suretiyle ölçülmüştür. Rakamsal farklılıkların normal dağılım açısından sorun yaratmaması için toplam varlıkların doğal logaritmaları alınmıştır.

Sahiplik yoğunlaşması için vekil değişken olarak birçok çalışmada en yüksek 5 ya da 10 pay sahibinin ortalaması yüzde şeklinde modele dahil

edilmiştir (Demsetz ve Vilalunga, 2001; Laporta ve diğerleri, 2002; Fishman ve diğerleri, 2008). Buna karşın veri seti düzenleme sürecinde, Türkiye'de tüzel ya da bireysel patron ortak sayısının firmalarda son derece sınırlı olduğu ve halka açıklık oranının düşük olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle literatürde sıklıkla tercih edilen yaklaşım benimsenmiş ancak vekil değişken olarak maksimum en yüksek 3 pay sahibinin ortalaması yüzde şeklinde modele dahil edilmiştir.

4.3.2. Muhasebe Politikaları

Gelir artırıcı ve gelir azaltıcı muhasebe politikalarını belirleyebilmek için ilk olarak muhasebe standartları incelenmiş ve tüm standartlar arasında alternatif uygulamaları mevcut olanlar ortaya konmuştur. Sonrasında, bunlar arasından 31 Aralık 2011 tarihinden sonra uygulamaya konulanlar elimine edilmiştir. Bunun temel nedeni, seçilen örneklem grubunu oluşturan işletmelerin 'Kamuyu Aydınlatma Platformu'na yükledikleri 31 Aralık 2011 tarihli konsolide finansal tablolardan ve bağımsız denetim raporlarından elde edilen verilerin kullanılmış olmasıdır.

Uygulama yönünden alternatifi olan standartlar, örneklem grubunu oluşturan işletmeler açısından incelendiğinde, bazılarının alternatif uygulamalarının tüm işletmeler tarafından dikkate alınmadığı ve hepsinde aynı uygulamanın yer aldığı görülmüştür. Buna örnek olarak kullanılan amortisman yöntemi açısından, örneklem grubunu oluşturan tüm işletmeler tarafından sadece doğrusal amortisman yönteminin kullanıldığı ve bunun alternatifi olan amortisman yöntemlerinin seçilen örneklem grubu tarafından kullanılmadığı gösterilebilir. Bu nedenle, veri setini oluşturmak amacıyla beş muhasebe

politikası unsuru uygun nitelikleri sağlar durumda bulunmuştur. Bunlar; (1) stokları çıkışta değerleme, (2) yatırım amaçlı gayrimenkulleri değerleme, (3) maddi duran varlıkları değerleme, (4) maddi olmayan duran varlıkları değerleme ve (5) çalışanlara sağlanan faydaların muhasebeleştirilmesi şeklinde sıralanabilir. Bunlar detaylı bir şekilde aşağıda incelenmiştir.

1. Stokları çıkışta değerleme: TMS 2 – Stoklar standardında değinildiği üzere, normal şartlarda birbirleriyle ikame edilemeyen ve özel projelerle ilişkili olan stokların maliyetleri gerçek parti maliyet yöntemi ile belirlenmektedir. Bunun dışında kalan stoklar ise stok maliyetlerini hesaplama yöntemlerinden ilk giren ilk çıkar (FİFO) ya da ağırlıklı ortalama maliyet yöntemlerinden biriyle değerlendirilmektedir. Yapılan incelemelerde enflasyonun söz konusu olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre, işletme FİFO yöntemini uyguluyor ise ilk giren ilk çıkacağından dolayı maliyet diğer yöntemlere kıyasla daha az gösterilmiş olacaktır. Bu nedenle, işletmenin muhasebe politikası olarak FİFO yöntemini uyguluyor olması gelir arttırıcı bir niteliktedir. Gerçek parti maliyet yöntemi ile ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi ise maliyetleri ya gerçek ya da gerçeğe en yakın değerleri ile gösterdiğinden bu muhasebe politikaları gelir azaltıcı nitelikte olmaktadır.
2. Yatırım amaçlı gayrimenkulleri değerleme: TMS 40 – Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller standardında da belirtildiği üzere, yatırım amaçlı gayrimenkuller gerçeğe uygun değer yöntemi ya da maliyet yönteminden biriyle değerlendirilmektedir. Yatırım amaçlı gayrimenkulün ilk muhasebeleştirilmesinin ardından gerçeğe uygun değer ile muhasebeleştirilmesi durumunda, gerçeğe uygun değerdeki değişimden kaynaklanan fark oluştuğu dönemde kar ya da zarara yazılmaktadır. Buna göre, varlıklarda değer artışı olduğu durumda gerçeğe uygun değer yöntemi uygulanıyor ise bu gelir arttırıcı nitelikte bir uygulama olacaktır. Çünkü değerlemeden dolayı oluşan fark kara yazılarak geliri arttıracaktır.

Değerlemede muhasebe politikası olarak maliyet yönteminin uygulanıyor olması durumunda ise değer artışı kayda alınmamakta, değer azalışı ise gider yazılmaktadır. Bu nedenle, varlıklarda değer artışı olduğu durumda maliyet yöntemi uygulanıyor ise bu gelir azaltıcı nitelikte bir uygulama olacaktır. Değer azalışları her iki modelde de gider olarak kayda alındığından aralarında herhangi bir fark söz konusu olmamaktadır.

3. Maddi duran varlıkları değerlendirme: TMS 16 – Maddi Duran Varlıklar standardına göre, işletme muhasebe politikası olarak maliyet modelini ya da yeniden değerlendirme modelini uygulayabilmektedir. Maliyet modelinde varlık, ilk muhasebeleştirmeden sonra maliyetinden birikmiş amortisman ve varsa birikmiş değer düşüklüğü zararları indirildikten sonraki değer ile gösterilmektedir. Bu durumda değer artışı olduğunda bu kayda alınmazken; değer azalışı ise gider olarak gösterilmektedir. Yeniden değerlendirme modelinde ise, yeniden değerlendirme tarihindeki gerçeğe uygun değerden birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklükleri çıkartılır. Değer artışı, özkaynaklar içerisinde diğer kapsamlı gelirler kısmında gösterilirken; değer azalışları ise gider olarak kayda alınır. Yeniden değerlendirme modelinde ayrıca amortisman gideri yeni değer üzerinden hesaplanmaktadır. Maddi duran varlıkların değerlendirilmesi açısından gelir arttırıcı ya da azaltıcı muhasebe politikalarına bakılırken, konu amortisman ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda, yeniden değerlendirme modelinde amortisman gideri de yeni değer üzerinden hesaplandığından, yeniden değerlendirme modelinde gider, diğer modele göre daha fazla gösterdiğinden gelir azaltıcı niteliktedir. Maliyet modeli ise bu doğrultuda, gelir arttırıcı bir niteliği sahip olmaktadır.
4. Maddi olmayan duran varlıkları değerlendirme: TMS 38 – Maddi Olmayan Duran Varlıklar standardına göre, varlıklar maddi duran varlıklarda olduğu gibi maliyet modeli veya yeniden değerlendirme modeli ile değerlendirilmektedirler. Maddi olmayan duran varlıkların değerlendirilmesi

açısından gelir arttırıcı ya da azaltıcı muhasebe politikaları incelenirken, konu itfa payı ile ilişkilendirilmiştir. Bu açıdan aynı maddi duran varlıklarda olduğu gibi, burada da yeniden değerlendirme modelinde itfa payları yeni değer üzerinden hesaplandığından yeniden değerlendirme modelinde gider, maliyet modeline kıyasla daha fazla gösterildiğinden gelir azaltıcı niteliktedir. Maliyet modeli ise bu doğrultuda, gelir arttırıcı bir niteliği sahip olmaktadır.

5. Çalışanlara sağlanan faydaların muhasebeleştirilmesi: TMS 19'da Çalışanlara Sağlanan Faydalar ele alınmaktadır. Söz konusu standarda göre, işletmeler personellerine ileride ödeyeceklerini tahmin ettikleri tutarları bilançoda göstermek durumundadırlar (Karakaya, 2008). Bu tutarlar belirlenirken hem belli varsayımlar uygulanır hem de belirli bir iskonto oranı ile tutar bugünkü değerine indirgenir (Kaval, Erişim: 2012: 1). İşletmeler iskonto oranını, maaş artış oranlarını, enflasyon oranlarını, gelecekteki maaş ve fayda düzeylerini tahmin etmenin yanında demografik varsayımlarda da bulunmaktadır. Tahmin edilenlerle gerçekleşenler arasındaki farklılıklar *aktüeryal kazanç veya kayıp* olarak adlandırılmaktadır. İşletmeler, gelir arttırıcı ya da gelir azaltıcı muhasebe politikası uygulamak istemelerine göre söz konusu tahminleri istedikleri doğrultuda gerçekleştirerek aktüeryal kazanç ya da kayıp oluşmasını sağlayabilmektedirler. Aktüeryal kazanç veya kayıplar gelir tablosunda muhasebeleştirilebileceği gibi bilançonun özkaynaklarının altında diğer kapsamlı gelirler içerisinde de gösterilebilirler. Bu doğrultuda, aktüeryal kazanç çıkar ise bu gelir arttırıcı bir durum olmaktadır. Aktüeryal kaybın oluşması ise gelir azaltıcı niteliktedir.

4.3.3. Modelleme

Modelin bağımlı değişkeni (Y) nitel özelliktedir. Diğer bir deyişle seçilen muhasebe politikaları gelir artırıcı ve gelir azaltıcı şeklinde sınıflandırılmaktadır. Gelir artırıcı olarak uygulanan muhasebe politikası seçimine 1; gelir azaltıcı olarak uygulanan ise 0 değeri atanmıştır. Kullanılan beş muhasebe politikasının ortalaması $\geq 0,5$ ise firmanın gelir artırıcı muhasebe politikası seçiminde bulunduğu varsayımından hareketle $Y=1$ değerini almakta; ortalama $< 0,5$ ise firmanın gelir azaltıcı muhasebe politikası seçiminde bulunduğu varsayımından hareketle $Y=0$ değerini almakta ve modele dahil edilmektedir. Çalışmada 75 adet işletmeden 35 tanesi $Y=1$ değeri almaktadır.

Modelin bağımsız değişkenleri (vekil değişkenler) nicel özelliktedir. Bir başka ifadeyle sayısalıdır. Bu nedenle; pozitif muhasebe teorisinin Türkiye açısından sınanması kapsamında çoklu lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Zira lojistik regresyonu, doğrusal regresyondan ayıran en belirgin özellik, lojistik regresyonda bağımlı değişkenin kategorik değişken olmasıdır (Aktaş, 2009: 112). Lojistik regresyonda, doğrusal regresyon analizinde olduğu gibi bazı değişken değerlerine dayanarak kestirim yapılmaya çalışılır, ancak iki yöntem arasında üç önemli fark vardır. Bunlar; (1) doğrusal regresyon analizinde tahmin edilecek olan bağımlı değişken sürekli iken, lojistik regresyonda bağımlı değişken kesikli bir değer olmalıdır, (2) doğrusal regresyon analizinde bağımlı değişkenin değeri, lojistik regresyonda ise bağımlı değişkenin alabileceği değerlerden birinin gerçekleştirme olasılığı kestirilir ve (3) doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin çoklu normal dağılım göstermesi koşulu aranırken, lojistik regresyonun uygulanabilmesi için bağımsız değişkenlerin dağılımına ilişkin hiçbir ön koşul yoktur (Coşkun ve diğerleri, 2004: 42-43).

Pozitif muhasebe teorisinin Türkiye açısından sınanması kapsamında orijinal beklentiler çerçevesinde çoklu lojistik regresyon modeli ($Model_{pat}$) aşağıdaki gibidir:

$Model_{pat}$:

$$Y = \alpha_0 + \alpha_1 Kaldıraç + \alpha_2 Banka Kredileri + \alpha_3 Kısa Vadeli Finansal Borçlar \\ + \alpha_4 Yatırım Fırsatları + \alpha_5 Varlık Kullanım Sınırlılığı \\ - \alpha_6 İşletme Büyüklüğü - \alpha_7 İşgücü + Sahiplik Yoğunluğu$$

4.4. AMPİRİK BULGULAR: $Model_{pat}$

Pozitif muhasebe teorisi kapsamında, Türkiye'de yöneticilerin muhasebe politikası seçimine etki etmesi muhtemel ekonomik belirleyicilere ilişkin hipotezler çerçevesinde oluşturulan ' $Model_{pat}$ 'e ait lojistik regresyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6. 'Model_{pat}'e Ait Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

(N = 75)				
Model_{pat}: $Y = \alpha_0 + \alpha_1 LEV + \alpha_2 BL + \alpha_3 ST + \alpha_4 Q + \alpha_5 RD - \alpha_6 SIZE - \alpha_7 LF + \alpha_8 OWN$				
Açıklayıcı Değişkenler	Beklenen İşaret	Katsayı	Wald İstatistiği	Exp(B)
Sabit		-10,607	3,113	,000
Kaldıraç (LEV)	+	-3,750**	4,629	,024
Banka Kredileri (BL)	+	,241	,044	1,273
Kısa Vadeli Finansal Borçlar (ST)	+	-,114	,012	,892
Yatırım Fırsatları (Q)	+	-,322	,667	,725
Varlık Kullanım Sınırlılığı (RD)	+	-69,651	2,031	,000
İşletme Büyüklüğü (SIZE)	-	,525**	3,877	1,691
İşgücü (LF)	-	3,973	1,197	53,145
Sahiplik Yoğunluğu (OWN)	+	1,620	1,879	5,053
Pseudo-R ² : ,1417				
X ² : 14,682***				
, * sırasıyla %5 ve %10 düzeyinde anlamlıdır. Bağımlı değişken Y=0 ise gelir azaltıcı muhasebe politikası seçimini; Y=1 ise gelir artırıcı muhasebe politikası seçimini temsil etmektedir.				

'Model_{pat}' %10 düzeyinde anlamlıdır [p=,066]. Diğer bir deyişle pozitif muhasebe teorisi kapsamında ortaya atılan orijinal beklentilerin Türkiye açısından ne denli geçerli olduğu noktasında rahatlıkla fikir verebilecek bir modeldir. Analizin doğasını PAT'in Türkiye açısından sınanması oluşturduğu için modelin tahmin kuvvetinden ziyade, Y'nin bağımsız değişkenlerden ne derecede ve hangi yönde etkilendiği önemlidir.

Modelde 'LEV' ve 'SIZE' %5 düzeyinde anlamlıdır [sırasıyla p=,031; p=,049]. Lojistik regresyon analizi çerçevesinde; ilgili bağımsız değişkenin Exp(B) değeri, o değişkenin göreceli olasılıklar oranını (odds ratio) ifade eder. Söz konusu oran, Y bağımlı değişkeninin ilgili bağımsız değişkenin etkisi ile kaç kat daha fazla gözlemlenme olasılığına sahip olduğunu belirtir. Bu bağlamda

Exp(B) değeri 1'den uzaklaştıkça; ilgili bağımsız değişkenin Y değişkenine önemli düzeyde etkide bulunduğu yorumu yapılabilmektedir. 'LEV' ve 'SIZE' değişkenlerinin Exp(B) değerleri sırasıyla 0,024 ve 1,691'dir. Bu çerçevede hem anlamlılık olarak hem de göreceli olasılıklar oranı itibarıyla 'LEV' ve 'SIZE' bağımsız değişkenlerinin yöneticilerin muhasebe politikası seçimine etki ettikleri rahatlıkla söylenebilmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar 'LF' ve 'OWN' değişkenlerinin Exp(B) değerleri sırasıyla 53,145 ve 5,053 olarak bulunmuş olsa da; söz konusu bağımsız değişkenler anlamlı olmadıklarından ötürü [sırasıyla $p=,274$; $p=,170$], aynı durum bu değişkenler için söylenememektedir.

Pozitif muhasebe teorisi kapsamında ve 'Model_{pat}' çerçevesinde; kaldıraç ve işletme büyüklüğü ekonomik belirleyicilerinin Türkiye'de yöneticilerin muhasebe politikası seçiminde etkili oldukları söylenebilmektedir. Buna karşın söz konusu ekonomik belirleyicilerinin yöneticilerin muhasebe politikası seçiminde beklenen yönde etki göstermedikleri görülmektedir. Zira model sonucunda, 'LEV' vekil değişkenine ilişkin beklenen işaret pozitif iken negatif, 'SIZE' vekil değişkenine ilişkin beklenen işaret negatif iken pozitif bir etkiyle karşılaşılmaktadır. Diğer bir deyişle 'LEV' ve 'SIZE' vekil değişkenlerinin yöneticilerin muhasebe politikası seçimine etkisi hususunda kanıt bulunmasına karşın; söz konusu değişkenlere ilişkin hipotezlerin 'red' edilmesi sonucuyla karşılaşılmıştır.

4.5. MODEL REVİZYONU

Çalışmada 'Model_{pat}' vasıtasıyla bulunan ön bulgular çerçevesinde Türkiye için çok daha anlamlı ve sağlıklı bir modelin ortaya konulması için hipotezler ve model revize edilerek yeniden ele alınmıştır.

4.5.1. PAT Hipotezlerinin Türkiye Açısından Yeniden Değerlendirilmesi

Jelinek (2007) çalışmasında, yüksek kaldıraç oranına sahip firmalarda yöneticilerin gelir azaltıcı muhasebe politikalarına yönelme eğiliminde olduklarına ilişkin kanıtlar ortaya koymuştur ve bunun nedenini yöneticilerin ihtiyari harcama inisiyatiflerindeki azalmayla ilişkilendirmiştir. Söz konusu bulgu Türkiye için önemli ipuçlarını beraberinde getirmektedir. Zira Türkiye'deki firmalarda halka açıklık oranı düşük olmakla birlikte sahiplik yoğunlaşması fazladır. Bir başka deyişle patron ortaklık esastır. Bu çerçevede, yöneticilerin karar süreçlerinde inisiyatif kullanabilmeleri için işletmede esnek kullanıma yönelik fon mevcudiyeti bulunmalıdır. Yüksek kaldıraç oranına sahip işletmelerde ortaya çıkan yükümlülük, fon kullanımında yöneticileri doğrudan doğruya patron ortak veya ortakların hakimiyeti altın alacaktır. Diğer bir deyişle yöneticilerin ihtiyari harcama inisiyatifleri ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla yöneticiler kaldıraç oranı yüksek iken gelecekte yapabilecekleri ihtiyari harcamalardan muaf olmamak için gelir azaltıcı muhasebe politikalarına yönelirler. Bu nedenle, 'Model_{pat}' çerçevesinde Türkiye için yüksek oranda anlamlılık gösteren 'LEV' vekil değişkeni için ortaya konulan hipotez ve paralelinde beklenti aşağıdaki gibi revize edilmektedir:

H1': İşletmenin finansal borcu artıkça yöneticiler gelecekteki ihtiyari harcama imkanlarından muaf olmamak için gelir azaltıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimde olurlar.

Türkiye'de firmaların seçimlerde siyasi partileri fonlamaları yasal bir çerçeve ile düzen altına alınmamıştır. Bu nedenle işletme büyüklüğü ekonomik

belirleyicisi, PAT bağlamında Türkiye için politik maliyet faktörleri çerçevesinde değerlendirilemez. Buna karşın 'Model_{pat}' çerçevesinde 'SIZE' vekil değişkeni anlamlı bulunmuştur. O halde işletme büyüklüğü Türkiye'de yöneticilerin muhasebe seçimleri üzerinde etki yaratmakla birlikte söz konusu etkinin yönü pozitifdir. Nelson ve diğerleri (2011) çalışmalarında pozitif muhasebe teorisini Tanzanya için sınıamışlar ve işletme büyüklüğüne ilişkin Türkiye'ye benzer bir sonuçla karşılaşmışlardır. Bunun nedenini, işletmenin büyümesine paralel olarak yöneticilerin kişisel çıkarları çerçevesinde patron ortaklara yüksek gelir beyanı istekleriyle ilişkilendirmişlerdir. Bir başka ifadeyle yöneticiler ücret artışı ve prim taleplerine ilişkin müzakere güçlerini koruma yönünde, işletme büyüklüğü artıkcı gelir artırıcı muhasebe politikası seçme eğilimindedirler. Bu nedenle, 'Model_{pat}' çerçevesinde Türkiye için yüksek oranda anlamlılık gösteren 'SIZE' vekil değişkeni için ortaya konulan hipotez ve paralelinde beklenti aşağıdaki gibi revize edilmektedir:

H6': İşletme büyüdükçe yöneticiler kişisel refah düzeylerini maksimize etmek için gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimde olurlar.

Türkiye için revize edilen hipotezlere yönelik beklenen işaretler ve kullanılacak vekil değişkenler aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 7. Türkiye İçin Revize Edilen Hipotezlere Yönelik Beklenen İşaretler ve Kullanılacak Vekil Değişkenler

Hipotezler	Beklenen İşaret	Vekil Değişken
Kaldıraç	-	LEV: <i>Toplam Finansal Borçlar/Toplam Varlıklar</i>
İşletme Büyüklüğü	+	SIZE: <i>Toplam Varlıkların Doğal Logaritması</i>

Türkiye açısından 'LEV' ve 'SIZE' vekil değişkenleri için revize edilen hipotezler pozitif muhasebe teorisiyle çelişmemektedir. Zira Türkiye için değişkenlik gösteren beklentiler için, PAT'in ekonomik belirleyiciler açısından ortaya koyduğu üç ana gruba ve bunlara ait genel hipotezlere halen sadık kalınmaktadır. Şöyle ki 'Model_{pat}' çerçevesinde 'LEV' vekil değişkeni Borç/Özkaynak Faktörleri' altında; 'SIZE' vekil değişkeni ise 'Politik Maliyet Faktörleri' altında değerlendirilmektedir. Yapılan beklenti revizyonu çerçevesinde ise her iki vekil değişken 'İkramiye Planı Faktörleri' ana grubu altına alınmaktadır. Temel olarak ikramiye planı faktörleri, yöneticilerin kişisel çıkarlarına göre muhasebe politikası seçiminde bulunmalarını sağlayan ekonomik belirleyicilerle ilgilidir ve tekrar edersek beklentiye ilişkin genel hipotez: "*Ceteris Paribus, yöneticiler kişisel refah düzeylerini maksimize etmek için gelir artırıcı veya gelir azaltıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimindedirler.*" şeklindedir. Görülebileceği üzere, 'LEV' ve 'SIZE' vekil değişkenleri için Türkiye açısından ortaya atılan beklentiler; yani revize edilen işaretlerin yönü, söz konusu ana grup faktörlerine ait genel hipotezin çerçevesi içerisindedir.

4.5.2. Modellemenin Türkiye Açısından Yeniden Değerlendirilmesi

Pozitif muhasebe teorisinin, H1' ve H6' hipotezleri çerçevesinde Türkiye açısından sınanması kapsamında çoklu lojistik regresyon modeli ($Model_{TRpat}$) aşağıdaki gibi revize edilmiştir;

Model_{TRpat}:

$$Y = \alpha_0 - \alpha_1 Kaldıraç + \alpha_2 İşletme Büyüklüğü$$

4.6. AMPİRİK BULGULAR: Model_{TRpat}

Pozitif muhasebe teorisi kapsamında, Türkiye'de yöneticilerin muhasebe politikası seçimine etki etmesi muhtemel ekonomik belirleyicilere ilişkin revize edilmiş hipotezler çerçevesinde oluşturulan ' $Model_{TRpat}$ 'e ait lojistik regresyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 8. 'Model_{TRpat}'e Ait Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

(N = 75)				
<i>Model: $Y = \alpha_0 - \alpha_1 LEV + \alpha_2 SIZE$</i>				
Açıklayıcı Değişkenler	Beklenen İşaret	Katsayı	Wald İstatistiği	Exp(B)
Sabit		-8,937***	3,815	,000
Kaldıraç (LEV)	-	-3,109**	4,561	,045
İşletme Büyüklüğü (SIZE)	+	,467**	4,333	1,595
Pseudo-R2: ,0932				
X ² : 9,661*				
*, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlıdır. Bağımlı değişken Y=0 ise gelir azaltıcı muhasebe politikası seçimini; Y=1 ise gelir artırıcı muhasebe politikası seçimini temsil etmektedir.				

'Model_{TRpat}' %1 düzeyinde anlamlıdır [p=,008]. Diğer bir deyişle, pozitif muhasebe teorisi kapsamında ortaya atılan beklentilerin Türkiye açısından ne denli geçerli olduğunu tam anlamıyla açıklamaktadır.

Modelde 'LEV' ve 'SIZE' %5 düzeyinde anlamlıdır [sırasıyla p=,033; p=,037]. 'LEV' ve 'SIZE' değişkenlerinin Exp(B) değerleri sırasıyla 0,045 ve 1,595'tir. Ayrıca vekil değişkenlere ait katsayılar beklenildiği yöndedir. Bu çerçevede hem anlamlılık olarak, hem göreceli olasılıklar oranı itibarıyla ve hem de beklentiler yönüyle 'LEV' ve 'SIZE' bağımsız değişkenlerinin Türkiye'de yöneticilerin muhasebe politikası seçimine etki ettikleri tam anlamıyla söylenebilmektedir. Diğer bir deyişle 'LEV' ve 'SIZE' vekil değişkenlerine ait hipotezler 'kabul' edilmektedir.

SONUÇ

Çalışmada öncelikle '*Bir Bilim Olarak Muhasebe*' olgusu kavramsal çerçevede irdelenmeye çalışılmıştır. Diğer bir deyişle muhasebenin sadece mesleki bir uğraş olmadığı destekleyici görüş ve bulgular ortaya konularak ifade edilmeye çalışılmıştır. Muhasebenin akademi çevresinde kendini bir bilim alanı olarak takdim etme sürecinde yaşananlar, ortaya çıkan akımlar, akademik kuruluşların rolleri ve mesleki ihtiyaçlardaki değişimler vasıtasıyla sunulmaya çalışılmıştır. Hiç şüphesiz ki muhasebe teorileri ve teorilerin gelişimi; söz konusu sürecin temel yapı taşları olmuşlardır.

Normatif muhasebe teorileri, olması ve yapılması gerekenlerin üzerinde duran ve kuralları belirleyen teorilerdir. Başka bir deyişle bu teoriler, araştırmacıların normlarına (değerlerine ve inançlarına) dayanmaktadır. Ampirik araştırmalardan yoksun olan, kısmi veya tam sübjektiflik içeren bu teoriler 1960'lı yıllara kadar ABD'de muhasebenin bir bilim alanı olarak görülmemesinin en önemli nedeni olmuştur. Takip eden yıllarda muhasebe alanında da pozitif araştırmaların görülmeye başlaması pozitif teori kavramının yerleşmesini sağlamıştır. Bu durum, bilimsel metodolojinin muhasebe alanına girmesi ve muhasebenin finans alanındaki gelişmelerden etkilenmesi ile başlayıp pozitif muhasebe teorileri ile devam etmiştir.

"Nasıl olmalı"dan ziyade, unsurların "ne olduğu" ile ilgilenen pozitif araştırmalar, muhasebedeki davranışsal ilişkileri araştırır. Bir başka deyişle olması gereken ile değil olanla ilgilenilmektedir. Bu haliyle pozitif muhasebe teorileri, normatif muhasebe teorileri gibi kurallar koymaktan ziyade, açıklayıcı ve tahmin edici niteliktedirler. Kısaca muhasebenin bilimsel yönünü oluşturmaktadırlar.

Watts ve Zimmerman tarafından geliştirilen ve diğer tüm pozitif teorilerin başlangıcını oluşturduğu için pozitif muhasebe teorisi olarak adlandırılan hipotezler bütünü; yöneticilerin muhasebe politikaları arasından

yaptıkları tercihlerin rastlantısal olmadığını ifade etmektedir. Teorinin ortaya koyduğu beklentilere ilişkin hipotezler: (1) Borç/Özkaynak Hipotezi: "*Ceteris Paribus, yöneticiler firmanın borç kullanma kabiliyetini artırmak için gelir artırıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimindedirler*", (2) Politik Maliyet Hipotezi: "*Ceteris Paribus, işletmeler büyüdükçe yöneticiler politik maliyetlerden kaçınmak için gelir azaltıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimindedirler.*" ve (3) İkramiye Planı Hipotezi: "*Ceteris Paribus, yöneticiler kişisel refah düzeylerini maksimize etmek için gelir artırıcı veya gelir azaltıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimindedirler*" şeklindedir.

Literatürde pozitif muhasebe teorisinin, çoğunluğu anavatanı ABD olmak üzere çok sayıda ülke için sınındığı görülmektedir. Çalışmada pozitif muhasebe teorisi, konsolide finansal tablolarından ve bağımsız denetim raporlarından sağlıklı ve tam veri elde edilebilen 75 adet (N) işletme vasıtasıyla Türkiye için sınanmıştır. Ülkelerin yapısal, ekonomik ve finansal özellikleri ile sosyoekonomik ve liberal gelişmişliği pozitif muhasebe teorisinin sınanması çerçevesinde son derece önemlidir. Dolayısıyla pozitif muhasebe teorisi kapsamındaki hipotezler öncelikle orijinal beklentiler çerçevesinde sınanmış sonrasında ise Türkiye'ye uyarlanacak şekilde tekrar analize tabi tutulmuştur.

Orijinal beklentilere dayalı olarak oluşturulan 'Model_{pat}' %10 düzeyinde [$p=,066$], 'LEV' ve 'SIZE' ise %5 düzeyinde anlamlıdır [sırasıyla $p=,031$; $p=,049$]. Bu bağlamda, kaldıraç ve işletme büyüklüğü ekonomik belirleyicilerinin Türkiye'de yöneticilerin muhasebe politikası seçiminde etkili oldukları söylenebilmektedir. Buna karşın söz konusu ekonomik belirleyicilerinin yöneticilerin muhasebe politikası seçiminde beklenen yönde etki göstermedikleri görülmektedir.

Yüksek kaldıraç oranına sahip firmalarda yöneticiler gelir azaltıcı muhasebe politikalarına yönelme eğiliminde olabilirler. Bunun temel nedeni ise yöneticilerin ihtiyari harcama inisiyatiflerindeki azalmadır. Bu husus halka açıklık oranı düşük ve patron ortaklığın yüksek olduğu Türkiye'de geçerli bir

yaklaşım olarak dikkate alınabilir. Bu çerçevede halka açıklık oranı yüksek olan ülkelerde pozitif etki göstermesi beklenen 'LEV' için Türkiye'de negatif etki beklenecektir. Bu çerçevede kaldıraç ekonomik belirleyicisi için beklentiye ilişkin hipotez şu şekilde revize edilecektir: *"İşletmenin finansal borcu artıkça yöneticiler gelecekteki ihtiyari harcama imkanlarından muaf olmamak için gelir azaltıcı muhasebe politikalarını seçme eğilimde olurlar"*.

İşletme büyüklüğü ekonomik belirleyicisi ise politik maliyet hipotezi altında çalışmamaktadır. Bunu temel nedeni Türkiye'de siyasi partilerin fonlanmasının yasal bir çerçeve ile düzen altına alınmamış olmasıdır. Bu nedenle işletme büyüklüğü ekonomik belirleyicisi Türkiye'de ikramiye planı hipotezi altında düşünülmelidir. Zira bu şekilde yönetici çıkarı ile işletme büyüklüğü arasında ilişki kurulabilecek ve Türkiye için beklenen etki pozitif olacaktır.

Pozitif muhasebe teorisi kapsamında, Türkiye'de yöneticilerin muhasebe politikası seçimine etki etmesi muhtemel ekonomik belirleyicilere ilişkin revize edilmiş hipotezler çerçevesinde oluşturulan 'Model_{TRpat}' %1 düzeyinde anlamlı sonuç vermiştir [$p=,008$]. Modelde hem anlamlılık olarak [sırasıyla $p=,033$; $p=,037$] hem göreceli olasılıklar oranı itibarıyla ve hem de beklentiler yönüyle 'LEV' ve 'SIZE' bağımsız değişkenlerinin Türkiye'de yöneticilerin muhasebe politikası seçimine etki ettikleri tam anlamıyla söylenebilmektedir. Diğer bir deyişle 'LEV' ve 'SIZE' vekil değişkenlerine ait hipotezler 'kabul' edilmektedir.

Sonuç olarak pozitif muhasebe teorisi Türkiye'de orijinal beklentiler çerçevesinde tam olarak geçerli değildir. Buna karşın kısmi olarak kaldıraç ve işletme büyüklüğü ekonomik belirleyicileri çerçevesinde yöneticiler gelir artırıcı veya gelir azaltıcı politika seçimlerinde bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Accounting Papers; (Erişim) <http://www.accountingpapers.net/positive-accounting-theort.html>, 14 Mayıs 2012.

AKDOĞAN. Nalan, AYDIN. Hamdi; **Muhasebe Teorileri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987.

AKDOĞAN. Nalan; **Enflasyon Muhasebesi**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Şubat 2004.

AKTAŞ. Cengiz; “Lojistik Regresyon Analizi: Öğrencilerin Sigara İçme Alışkanlığı Üzerine Bir Uygulama”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:26, 2009, s: 107-121.

ANG. James S., COLE. Rebel A., LIN. James Wuh; “Agency Costs and Ownership Structure”, **Journal of Finance**, 55, 2000, s: 81–106.

ARNETT. Harold E.; “What Does ‘Objectivity’ Mean to Accountants?”, **The Journal of Accountancy**, Mayıs, 1961.

ASHENFELTER. O., JOHNSON. G.; “Bargaining Theory, Trade Unions, and Industrial Strike Activity”, **American Economic Review**, March 1969, s: 35–49.

ATİK. Selda; “Post Otistik İktisat Çerçevesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Neo-Klasik İktisat İlişkisi”, **EkonAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi**, 17-19 Haziran 2009, Eskişehir, s: 1-15.

BALAKRISHNAN. S., FOX. I.; “Asset Specificity, Firm Heterogeneity and Capital Structure”, **Strategic Management Journal**, 14, 1993, s: 3–16.

BALL. Ray J., BROWN. Philip; “An Emprical Evaluation of Accounting Income Numbers”, **Journal of Accounting Research**, 6, Autumn, 1968, s:159-178.

BALL. Ray J.; "Changes in Accounting Techniques and Stock Prices", Empirical Research in Accounting: Selected Studies 1972, Supplement to Vol.10 of **Journal of Accounting Research**, 1972, s:1-38.

BALL. Raymond, WATTS. Ross; "Some Time Series Properties of Accounting Income", **Journal of Finance**, June 1972, s:663-682.

BAŞAR. Banu, BAŞAR. Mehmet; "Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye'deki Durumu", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2, 2006, s: 213-230.

BEAMS. Floyd A.; "Indications of Pragmatism and Empiricism in Accounting Thought", **The Accounting Review**, Vol. 44, No. 2, April, 1969, s: 382-388.

BEAVER. William H.; "Financial Ratios as Predictors of Failure", **Journal of Accounting Research**, Autumn 1966, s: 71-111.

BEAVER. William H.; "The Information Content of Annual Earnings Announcements", Empirical Research in Accounting: Selected Studies 1968, (**Supplement to Vol.6 of Journal of Accounting Research**, 1968), s:67-92.

BEAVER. William H.; "What Should Be the FASB's Objectives?" **Journal of Accountancy**, August 1973, s: 49-56.

BEAVER. William H., CLARKE. R., RIGHT. W.; "The Association Between Unsynchronous Security Percentage Change in Prices and Magnitude of Earnings Forecast Errors", **Journal of Accounting Research**, V:17, 1979, s:316-340.

BEAVER. William H., LAMBERT. Richard, MORSE. Dale; "The Information Content of Security Prices", Volume.2, Issue. 1, 1980, s: 3-28.

BEAVER. William H.; **Financial Reporting: An Accounting Revolution**, 3. Baskı, Prentice Hall, New Jersey, 1998.

BECHER. Tony, TROWLER. Paul R.; **Academic Tribes and Territories**, Buckingham, The Society for Research into Higher Education and Open University Press, 2001.

BEDFORD. Norton M., PERRY. Kenneth W., WYATT. Arthur R.; **Advanced Accounting An Organizational Approach**, John Wiley & Sons Inc., 3. Baskı, 1973.

BENEISH. M.D., PRESS. E.; "Costs of Technical Violation of Accounting-Based Debt Covenants", **Accounting Review**, 68, April 1993, s: 233–257.

BENSTON. George J.; "Published Corporate Accounting Data and Stock Prices", **Supplement to Journal of Accounting Research**, Vol. 5, 1967, s:22-54.

BENSTON. George J.; "Required Disclosure and the Stock Market: An Evaluation of the Securities Exchange Act of 1934", **American Economic Review**, March 1973, s: 132-155.

BODIE. Zvi, KANE. Alex, MARCUS. Alan J.; **Essentials of Investments**, 3. Baskı, Irwin McGraw-Hill, 1998.

BOLAND. Lawrence A., GORDON. Irene M.; "Criticizing Positive Accounting Theory", **Contemporary Accounting Research**, Vol. 9, No.1, 1992, s:142-170.

BOWEN. R., NOREEN. E., LACEY. J.; "Determinants of the Corporate Decision to Capitalize Interest", **Journal of Accounting and Economics**, 3, 1981, s: 151–179.

BOWEN. R., DUCHARME. L., SHORES. D.; "Stakeholders' Implicit Claims and Accounting Method Choice", **Journal of Accounting and Economics**, 20, December 1995, s: 255–295.

BROWN. P.; "The Impact of Annual Net Profit Report on the Stock Market", **The Australian Accountant**, July, 1970, s:273-283.

BUCKLEY. John W., KIRCHER. Paul, MATHEWS. Russell L.; "Methodology in Accounting Theory", **Accounting Review**, Vol. 43, No. 2, April, 1968, s:274-283.

BUJADI. M.L., RICHARDSON. A.J.; "A Citation Trail Review of the Uses of Firm Size in Accounting Review", **Journal of Accounting Literature**, 16, 1997, s: 1–27.

CAPLAN. Edward; "Accounting Research as an Information Source for Theory Construction", **Accounting Review Supplement**, 1972, s:437 – 444.

CBE. www.cbe.uidaho.edu/acct561, Erişim: 10.03.2010.

CFB. Conceptual Framework Project, http://www.fasb.org/project/CF_Milestone_I_Summary_Report.pdf, Erişim: 10.02.2011.

CHABRAK. Nihel, BURROWES. Ashley; "The Language of Rochester School: Positive Accounting Theory Deconstructed", **The 8th Interdisciplinary Perspectives on Accounting Conference**, Cardiff, 10-12 Temmuz 2006, s: 1-30.

CHAMBERS. R.J.; "Blueprint for a Theory of Accounting", **Accounting Research**, 6, 1955, s:17-25.

CHAMBERS. R.J.; "Accounting and Analytical Methods: A Review Article", **Journal of Accounting Research**, Vol.4, No. 1, Spring 1966, s:101-118.

CHAMBERS. R.J.; "The Possibility of a Normative Accounting Standard", **The Accounting Review**, Vol. 11, No. 3, July, 1976, s:646-652.

CHRISTENSON. Charles; “The Methodology of Positive Accounting”, **The Accounting Review**, Vol. 8, No. 1, January 1983, s: 1-22.

CHRISTENSEN. John A., DEMSKI. Joel S.; **Accounting Theory**, International Edition, McGraw-Hill Companies, New York, 2003.

CoCoA. (Erişim) <http://sydney.edu.au/business/chambers/cocoa>, 12 Aralık 2011.

ÇOŞKUN. Sibel, KARTAL. Mahmut, ÇOŞKUN. Akın, BİRCAN. Hüdaverdi; “Lojistik Regresyon Analizinin İncelenmesi ve Dış Hekimliğinde Bir Uygulaması”, **Cumhuriyet Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 1, 2004, s: 42-50.

COTE. Raymond; **Basic Hotel and Restaurant Accounting**, American Hotel & Lodging Association, 5. Baskı, 2002.

COTTER. J.; “Asset Revaluation and Debt Contracting” **Abacus**, 35, 1999, s: 268–285.

COUGHLAN. John W.; **Guide to Contemporary Theory of Accounts**, Prentice-Hall Inc., 1965.

CULLINAN. C., KNOBLETT. J.; “Unionization and Accounting Policy Choices: An Empirical Examination”, **Journal of Accounting and Public Policy**, 13, 1994, s: 49–78.

ÇOBAN. Onur; “Shannon-Weaver Modeli”, (Erişim) <http://www.onurcoban.com/2011/09/shannon-weaver-modeli.html>, 12 Şubat 2011.

DANIEL. Carter A.; **MBA: The First Century**, Bucknell University Press, Lewisburg, 1999.

DANTHINE. Jean-Pierre, DONALDSON. John B.; **Intermediate Financial Theory**, Elsevier Academic Press, Second Edition, 2005.

DEMSETZ. H., VILLALONGA. B.; “Ownership Structure and Corporate Performance”, **Journal of Corporate Finance**, 7(3), 2001, s: 209–233.

DEMSKI. Joel S.; “Positive Accounting Theory: A Review”, **Accounting Organizations and Society**, Vol. 13, No.6, 1988, s:623-629.

DEMSKI. Joel S., FELLINGHAM. John C., IJIRI. Yuji, SUNDER. Shyam; “Some Thoughts on the Intellectual Foundations of Accounting”, **Accounting Horizons**, Vol. 16, No. 2, June, 2002, s: 157-168..

DEMSKI. Joel S.; “Is Accounting an Academic Discipline?”, **Accounting Horizons**, Vol. 21, No. 2, June, 2007, s: 153-157.

Deneycilik. (Erişim) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ampirizm>, 5 Ocak 2012.

DEVINE. Carl Thomas; “Research Methodology and Accounting Theory Formation”, **The Accounting Review**, Vol. 35, No. 3, July, 1960, s: 387-399.

DUMONTIRE. P., BAH. R.; “R&D Intensity and Corporate Financial Policy: Some International Evidence”, **Journal of Business Finance & Accounting**, 28, June/July 2001, s: 671–692.

DYCKMAN. Thomas R., ZEFF. Stephen A.; “Two Decades of the Journal of Accounting Research”, **Journal of Accounting Research**, 22, Spring, 1984, s: 225-297.

EASTON. P.D, EDDEY. P.H., TREVOR. H.S.; “An Investigation of Revaluation of Tangible Long-Lived Assets”, **Journal of Accounting Research**, 31, Supplement 1993, s: 1–38.

EISENHARDT. Kathleen M.; "Agency Theory: An Assessment and Review", **Academy of Management Review**, Vol 14, No 1, 1989, s: 57-74.

EL-GAZZAR. S., LILIEN. S., PASTENA. V.; "Accounting for Leases by Lessees", **Journal of Accounting and Economics**, 8, October 1986, s: 217–237.

ELIAS. N.; "The Effects of Financial Information Asymmetry on Conflict Resolution: An Experiment in the Context of Labor Negotiations", **Accounting Review**, 65, July 1990, s: 606–623.

ELLIOTT. J., RICHARDSON. G., DYCKMAN. T., DUKES. R.; "The impact of SFAS no. 2 on firm expenditures on research and development: replications and extensions," *Journal of Accounting Research* 22 (Spring 1984), pp. 85–102.

ELTON. Edwin J., GRUBER. Martin J., BROWN. Stephen J., GOETZMANN. William, N.; **Modern Portfolio Theory and Investment Analysis**, 6. Baskı, John Wiley&Sons Inc, 2003.

ERCAN. Metin Kamil, BAN. Ünsal; **Finansal Yönetim**, Gazi Kitabevi, 3. Baskı, 2008.

FAMA. Eugene Francis; **Foundations of Finance**, Basic Books, New York, 1976.

FAMA. Eugene F., JENSEN. Michael C.; "Agency Problems and Residual Claims", **Journal of Law and Economics**, Vol. 26, June, 1983, s: 327-348.

FAMA. Eugene F., FRENCH. Kenneth R.; "The Capital Asset Pricing Model: Theory and Evidence", **Journal of Economic Perspectives**, Volume 18, Number 3, Summer 2004, s: 25-46.

Faydacılık. (Erişim) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Faydacılık>, 5 Ocak 2012.

FELLINGHAM. John C.; "Is Accounting an Academic Discipline?", **Accounting Horizons**, Vol. 21, No. 2, June, 2007, s: 159-163.

Felsefe Ekibi. "Shannon ve Weaver Modeli", (Erişim) http://www.felsefeekibi.com/dergi9/s9_y13.html, 25 Ekim 2009.

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkındaki Tebliğ, Sıra No: 209.

FINNEY. H.A., MILLER. Herbert E.; **Principles of Accounting**, 5th Edition, Prentice –Hall Inc., 1961.

FIRTH. Micheal; "The Relative Information Content of the Release of Financial Results Data by Firms", **Journal of Accounting Research** 19, Autumn, 1981, s:521-529.

FISHMAN. J., GANNON. G., VINNING. R.; "Ownership Structure and Corporate Performance: Australian Evidence", **Corporate Ownership & Control**, 6 (2), 2008, s: 114-131.

FORSGARDH. L. E. , HERTZEN. K.; "The Adjustment of Stock Prices to New Information", in E. J. Elton and M. J. Gruber, eds., **International Capital Markets**, 1975, s:68-86.

FOSTER. G.; "Earnings and Stock Prices of Insurance Companies", **Accounting Review** 50, October, 1975, s:686-698.

FOSTER. G.; "Quarterly Accounting Data: Time Series Properties and Predictive-Ability Results", **Accounting Review** 52, January, 1977, s:1-21.

FRIEDMAN. Milton; **Essays in Positive Economics**, University of Chicago Press, Chicago&London, 1953.

GAFFIKIN. Michael J.R.; "The a Priori Wars: The Modernisation of Accounting Thought", **Accounting Forum**, Vol. 27, No.3, 2003, s: 291-311.

GAGNON. Jean Marie; " Purchase Versus Pooling of Interests: The Search for a Predictor", **Empirical Research in Accounting: Selected Studies, Supplement to Journal of Accounting Research**, Vol.5, 1967, s: 187-204.

GAGNON. Jean Marie; "The Purchase_Pooling Choice: Some Empirical Evidence", **Journal of Accounting Research**, Vol.9, Spring 1971, s:52-64.

GARRISON. Ray H., NOREEN. Eric W.; **Managerial Accounting**, McGraw-Hill, 10. Baskı, 2003.

GOLDBERG. Louis; **An Inquiry into the Nature of Accounting**, American Accounting Association, 1980.

GONEDES. N., DOPUCH. N.; "Capital Market Equilibrium, Information Production, and Selecting Accounting Techniques: Theoretical Framework and Review of Empirical Work", *Studies on Financial Accounting Objectives: 1974, Supplement to Vol. 12 of Journal of Accounting Research*, 1974, s:48-130.

GORDON. Myron J., HOROWITZ. B., MEYERS. P.; "Accounting Measurements and Normal Growth of the Firm", **Research in Accounting Measurements**, 1966.

GÖKÇE. Orhan; **İletişim ve Kitle İletişim Bilimlerine Giriş**, Konya, 1993.

GÖKTEN. Soner, OKAN. Pınar, ÖNER. Emine, AYPEK. Nevzat; "Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkide Finansal Sistemin Rolü - Kırgızistan Örneği", **Sosyoekonomi Dergisi**, Yıl 4, Sayı 7,2008, s: 117-133.

GUPTA. S.; "Determinants of the Choice Between Partial and Comprehensive Income Tax Allocation: The Case of the Domestic International Sales Corporation" **Accounting Review**, 70, July 1995, s: 489–511.

HAGERMAN. R. L.; "The Efficiency of the Market for Bank Stocks: An Empirical Test", **Journal of Money, Credit and Banking**, 5, August, 1973, s:846-855.

HALL. S.C.; "Determinants of Goodwill Amortization Period", **Journal of Business Finance and Accounting**, 24, June 1993, s: 613–621.

HASKINS. Mark E., FERRIS. Kenneth R., SACK. Robert J., ALLEN. Brandt R.; **Financial Accounting and Reporting**, Irwin, 2. Baskı, 1997.

HAUBRICH. J.; "Financial Intermediation: Delegated Monitoring and Long-Term Relationships", **Journal of Banking and Finance**, 13, March 1989, s: 9–20.

İŞERİ. Müge; "Anonim Şirketlerde Vekalet Sorunu ve Bu Sorunun Çözömlenmesinde Kullanılan Teknikler", **Journal of İstanbul Kültür University**, 2, 2002, s: 77-86.

IJIRI. Yuji; **The Foundations of Accounting Measurement : A Mathematical, Economic, and Behavioral Inquiry**, Prentice-Hall, Inc., 1967.

IMKE. Frank J.; "Relationships in Accounting Theory", **The Accounting Review**, Vol. 41, No. 2, April, 1966, s: 318-322.

JEANJEAN. Thomas, RAMIREZ. Carlos; "Back to the Origins of Positive Theories: A Contribution to an Analysis of Paradigm Changes in Accounting Research", **Accounting in Europe**, Volume 6, Numbers 1-2, 2009, s:107-126.

JELINEK. K.; "The Effect of Leverage Increases on Earnings Management", **Journal Of Business and Economic Studies**, 13, 2007, s: 24-46.

JENSEN. C. Michael; "Reflections on the State of Accounting Research and the Regulation of Accounting", **Stanford Lectures in Accounting**, Graduate School of Business, Stanford University, California, 1976, s: 1-26.

JENSEN. Micheal C., MECKLING. William H.; "The Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure", **Journal of Financial Economics**, October, Volume 3, No 4, 1976, s: 305-360.

KABİR. Md Humayun; "Normative Accounting Theories", (Erişim) <http://www.ssrn.com/abstract=765984>, 14.12.2009, s: 1-30.

KABİR. Md Humayun; "Positive Accounting Theory and Science", **Journal of CENTRUM Cathedra: The Business and Economics Research Journal**, Volume 3, Issue 2, 2010, s: 136-149.

KAPLAN. Robert S., ROLL. Richard; "Investor Evaluation of Accounting Information: Some Empirical Evidence", **Journal of Business**, April 1972, s: 225-257.

KARAKAYA. Mevlüt; "Çalışanlara Sağlanan Kısa Süreli Faydalar Kapsamındaki İzin Ücretlerinin TMS-19'a Göre İncelenmesi", **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Eylül 2008, s: 1-21.

KARAN. Mehmet Baha; **Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

KARASAR. Niyazi; **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**, 12. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

KAVAL. Hasan; "Kıdem Tazminatı Karşılığında Aktüeryal Kazanç ve Kayıpların Diğer Kapsamlı Gelirler Tablosunda Raporlanması", Erişim: 12.10.2012. www.akademikdenetim.com.tr

KEYNES. John Neville; **The Scope and Method of Political Economy**, Registry of the University of Chambridge, 1. Baskı, 1890.

KRISHNAN. Armin; "What are Academic Disciplines?", **ESRC National Centre for Research Methods**, NCRM Working Paper Series, 03/09, January, 2009, s: 1-57.

KUHN. Thomas S.; **The Structure of Scientific Revolutions**, The University of Chicago Press, Second Edition, London, 1970.

LAPORTA. R., LOPEZ-DE-SILANES. F., SHLEIFER. A., VISHNY. R.; "Investor Protection and Corporate Valuation", **Journal of Finance**, 57 (3), 2002, s: 1147-1170.

LEE. Tom; "Henry Rand Hatfield and Accounting Biography", **Accounting Historians Journal**, December, 2002, s: 1-6.

LIBERTY. S.E., ZIMMERMAN. J.L.; "Labor Union Contract Negotiations and Accounting Choices", **Accounting Review**, 61, October 1986, s: 692–712.

LIN. Y.C., PEASNELL. K.V.; "Fixed Asset Revaluation and Equity Depletion in UK", **Journal of Business Finance and Accounting**, 27, 2000, s: 359–394.

LINTNER. John; "The Valuation of Risk Assets and the Selection of Risky Investments in Stock Portfolios and Capital Budgets", **Review of Economics and Statistics**, 47, 1, 1965, s: 13-37.

LOW. M., DAVEY. H., HOOPER. K.; "Accounting Scandals, Ethical Dilemmas and Educational Challenges", **Critical Perspectives on Accounting**, 19, 2008, s: 222-254.

MALMQUIST. D.; "Efficient Contracting and Choice of Accounting Method in the Oil and Gas Industry", **Journal of Accounting and Economics**, 12, January 1990, s: 173–205.

MARKOWITZ. Harry; "Portfolio Selection", **The Journal of Finance**, Vol. 7, No.1, 1952, s: 77-91.

MATTESSICH. Richard V.; "Towards a General and Axiomatic Foundation of Accounting – with an Introduction to the Matrix Formulation of Accounting Systems", **Accounting Research**, 8, 1957, s:328-355.

MATTESSICH. Richard V.; "On The History of Normative Accounting Theory: Paradigm Lost, Paradigm Regained?", **Accounting, Business and Financial History**, Vol.2, Number 2, 1992, s:181-198.

MATTESSICH. Richard V.; "Conditional-Normative Accounting Methodology: Incorporating Value Judgements and Means-End Relations Of An Applied Science", **Accounting, Organizations and Society**, Vol.20, No.4, 1995, s: 259-284.

MAY. R.; "The Influence of Quarterly Earnings Announcements on Investor Decisions as Reflected in Common Stock Price Changes", Empirical Research in Accounting: Selected Studies 1971, **Supplement to Vol. 9 of the Journal of Accounting Research**, 1971, s:119-163.

MOONITZ. Maurice, JORDAN. Louis H.; **Accounting: An Analysis of Its Problems**, Vol. I, Holt, Rinehart and Winston Inc, 1963.

MUMFORD. M. J.; "An Historical Defence of Henry Rand Hatfield", **Abacus**, Vol. 16, Issue. 2, December, 1980, s: 151-157.

NELSON. M. Waweru, NTUI. Ponsian Prot, MANGENA. Musa; "Determinants of different accounting methods choice in Tanzania: A positive accounting theory approach", **Journal of Accounting in Emerging Economies**, Vol. 1 Iss: 2, 2011, s:144 – 159.

NKFU. "Finansın Tarihsel Gelişimi", (Erişim) <http://www.nkfu.com/finansin-tarihsel-gelisimi/>, 15.05.2011.

OHLSON. J. A.; "Earnings, Book Values, and Dividends in Equity Valuation: An Empirical Perspective", **Contemporary Accounting Research**, 18, 2001, s: 107-120.

OKAN. Pınar; **Siyasetin Finansmanı ve Siyası Partilerde Finansal Raporlama**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

ÖNER. M. Atilla, KALAFAT. Eren; "Krizleri Anlamak ve Yönetmek İçin Kamu Entegre Yönetim Modeli", (Erişim) www.maoner.com/2002_KamuEntegrerevize.pdf, Çalışma Makalesi, 2002.

PATELL. James M., WOLFSON. Mark A.; "The Ex Ante and Ex Post Price Effects of Quarterly Earnings Announcements Reflected in Option and Stock Prices", **Journal of Accounting Research**, 19, Autumn, 1981, s:434-458.

PIERA. Franck Missonier; "Economic Determinants of Multiple Accounting Method Choices in a Swiss Context", **Journal of International Financial Management and Accounting**, 15, 2, 2004, s:118-144.

PIOT. C.; "Agency Costs and Audit Quality: Evidence from France", **European Accounting Review**, 10, 2001, s: 461–499.

PRICE. Jean, B.; "Accounting Education Change: A Kuhnian Perspective", **The Journal of Theoretical Accounting Research**, Vol:1, Issue:2, Spring 2006, s:39-57.

REITER. Sara A., WILLIAMS. Paul F.; "The Structure and Progressivity of Accounting Research: The Crisis in the Academy Revisited", **Accounting, Organizations and Society**, Vol. 27, 2002, s:575-607.

SALAMON. G.L., SMITH. E.D.; "Corporate Control and Managerial Misrepresentation of Firm Performance", **Bell Journal of Economics**, Spring 1979, s: 319–328.

SALLE. Brother La; "Basic Research In Accounting", **The Accounting Review**, Vol.34, No. 4, October, 1959, s:603-608.

SCHRADER. William, J.; "An Inductive Approach To Accounting Theory", **The Accounting Review**, Volume:37, Issue:4, 1962, s:645-649.

SCHREUDER. Hein; "Positively Normative (Accounting) Theories", **Researchmemorandum**, September, Amsterdam, 1983, s: 1-31.

SCHROEDER. Richard G., CLARK. Myrtle W., CATHEY. Jack M.; **Financial Accounting Theory and Analysis**, Wiley International Edition, Eighth Edition, 2005.

SEVİLENGÜL. Orhan; **Genel Muhasebe**, 13. Baskı, Gazi Kitabevi, 2007.

SEYİDOĞLU. Halil; **Ekonomik Terimler**, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2002.

SEYİDOĞLU. Halil; **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, Güzem Can Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2003.

SHARPE. William F.; "Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium Under Conditions of Risk", **Journal of Finance**, 19, 3, 1964, s:425-442.

SKOUSEN. Mark; **İktisadi Düşünce Tarihi – Modern İktisadın İnşası**, Adres Yayınları, 5. Baskı, Eylül 2011.

SLAVIN. Albert, REYNOLDS. Isaac N., MALCHMAN. Lawrence H.; **Basic Accounting for Managerial and Financial Control**, Holt, Rinehart and Winston Inc., 1. Baskı, 1968.

SMITH. C.; “A Perspective on Accounting-Based Debt Covenant Violations”, **Accounting Review**, 63, April 1993, s: 289–303.

SÖYLEMEZ. Caner; **İşletmelerde Temsil Maliyetlerinin Test Edilmesi: Türk İmalat Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

STERLING. R. Robert; “A Statement of Basic Accounting Theory: A Review Article”, **Journal of Accounting Research**, Vol:5, No:1, Spring 1967, s:95-112.

STERLING. R. Robert; “Toward a Science of Accounting”, **Financial Analysts Journal**, September-October, 1975, s:28-36.

STERLIN. R. Robert; “Positive Accounting: An Assessment”, **Abacus**, September, 26, 2, 1990, s: 97-135.

S-W Modeli. “The Shannon Weaver Model Defined”, (Erişim) <http://www.uri.edu/artsci/lsc/Faculty/Carson/508/03Website/Hayden/ShanWeav.html>, 27 Ekim 2009.

TURABOĞLU. Tuncay Turan; “Vekalet-Temsil-Problem ve Maliyetler”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 51, Bahar, Cilt: 15, 2004, s: 109-124.

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu. **Türkiye Finansal Raporlama Standartları**, TMSK Yayınları – 9, 2011.

UĞURLU. Mine; “Agency costs and Corporate Control Devices in the Turkish Manufacturing Industry”, **Journal of Economic Studies**, Vol. 27, Issue 6, 2000, s: 566 – 599.

WATTS. Ross L.; **Accounting Objectives**, Working Paper, Series No. 7408, April, 1974.

WATTS. Ross L.; "Systematic 'Abnormal' Returns After Quarterly Earnings Announcements", **Journal of Financial Economics**, 6, June-September, 1978, s:127-150.

WATTS. Ross L., ZIMMERMAN. Jerold L.; "Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards", **The Accounting Review**, Vol. 53, No.1, January, 1978, s:112-134.

WATTS. Ross L., ZIMMERMAN. Jerold L.; "The Demand for and Supply of Accounting Theories: The Market for Excuses", **The Accounting Review**, Vol. 54, No.2, April, 1979, s: 273-305.

WATTS. Ross L., ZIMMERMAN. Jerold L.; **Positive Accounting Theory**, Prentice Hall, 1986.

WATTS. Ross L., ZIMMERMAN. Jerold L.; "Positive Accounting Theory: A Ten Year Perspective", **The Accounting Review**, Vol. 65, No.1, January, 1990, s: 131-156.

WATTS. Ross L.; "Nature and Origins of Positive Research in Accounting", **Accounting Theory: A Contemporary Review**, S. Jones, C. Romano & J. Ratnatunga (editors), Harcourt Brace, Sydney, 1995, s: 295-353.

WELCH. Emma; "The Relation Between Ownership Structure and Performance in Listed Australian Companies", **Australian Journal of Management**, 28 (3), 2003, s: 287-305.

WELLS. Murray; "Founding Abacus: Frustration to Fulfilment", **ABACUS**, Vol. 36, No. 3, 2000, s: 255-266.

WEYGANDT. Jerry J., KIESO. Donald E., KIMMEL. Paul D.; **Accounting Principles**, John Wiley&Sons Inc., 5. Baskı, 1999.

WHITLEY. R.D.; "The Possibility and Utility of Positive Accounting Theory", **Accounting, Organizations and Society**, Vol.13, No.6, 1988, s:631-645.

WILLIAMSON. O.E.; "Corporate Finance and Corporate Governance", **Journal of Finance**, 43, 1988, s: 567–591.

WOLK. Harry I., FRANCIS. Jere R., TEARNEY. Micheal G.; **Accounting Theory**, South-Western Publishing Co., Third Edition, Ohio, 1992.

YAY. Gülsün Gürkan; "Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm", **Liberal Düşünce**, 6, 24, Güz 2001, s: 196-207.

YILDIRIM. Cemal; **Mantık Doğru Düşünme Yöntemi**, 3. Baskı, Ankara, 1999.

ZEFF. Stephen A.; **Henry Rand Hatfield: Humanist, Scholar, and Accounting Educator**, Stamford, CN: JAI Press, 1999.

ZILLIOĞLU. Merih; **İletişime Giriş**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1992.

ZIMMER. I.; "Accounting for Interest by Real Estate Developers", **Journal of Accounting and Economics**, 8, 1986, s: 37–51.

ZIMMERMAN. Jerold L.; "The Costs and Benefits of Cost Allocations", **The Accounting Review**, July, 1979, s: 504-521.

ZINKEVICIENE. Danute ve RUDZIONIENE, Kristina; "Impact of Company's Leverage on Financial Accounting Method Choice", **Economics of Engineering Decisions**, No:5 (45), 2005, s: 25-30.